

652
1970

საქართველოს
ბიბლიოთეკა

წიგნი

1 9 7 0 1

შინაარსი

ქოჩოხი

რედაქციისაგან	3
ს. კლდიაშვილი — ფატიმა. მოთხრობა	5
ჯ. ქათამაძე — ლექსები	13
ფ. ხალვაში — შეხვედრა და განხორციელება. მოთხრობა	17
ბ. სალუქვაძე — ლექსები	35
ნ. ჭლენტი — ჭაწინი. მოთხრობა	39
მ. ყოიძე — ლექსები	43
ნ. ბიხიშვილი — აკრძალვის საღამო. მოთხრობა. თარგმნა ტ. ხინთიბიძემ.	47

ლენინიკა

დ. დიასამიძე — სოციალისტური რევოლუციის ლენინური თეორია და თანამედროვეობა	55
--	----

კრიტიკა და კუბლიცისტიკა

მ. პურიძე — ბუნება და კოეტები	70
---	----

წერილები

ი. ხალვაში — ხიხანის (ხიხანის) ეტიმოლოგიისათვის	76
---	----

მოგონებანი

მ. კოვიცკი — ესენინი ბათუმში	80
--	----

ჩვენი კუბლიკაცია

ს. მესხი — ორი კვირა მაჰმადიანურ საქართველოში	85
---	----

ლიტერატურულ-მხატვრული და საზოგადოებრივ-პოლიტიკური უბრუნო

საქართველოს საზოგადოებრივ-პოლიტიკური და საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ორგანო

ბათუმი — 1970

11375

რედაქტორი ა. შონია.

სარედაქციო კოლეგია: ხ. ახვლედიანი, მ. ვარშანიძე (პ./ მგ.
მდივანი), პ. ლორია, ალ. ჩავლეიშვილი, ფრ. ხალვაში.

ნომერი გააფორმა მხატვარმა დ. დუნდუამ

რედაქციის მისამართი: ბათუმი, ენგელსის ქ. № 21.

ტელეფონები: რედაქტორის — 33-71, პ/პგ. მდივნის — 33-72.

ხელმოწერილია დასაბეჭდად 12/III 1970 წ. საბეჭდი 6, საგამომცემლო
5 თაბახი, შეკვეთის № 277, ემ00052, ქალაქის ზომა 60X90, ტირაჟი 2.040.

* * *

საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭოს ბეჭდვითი სიტყვების სახელმწიფო
კომიტეტის მთავარბოლიგრაფმრეწვის ბათუმი სტამბა № 9
(ლუქსემბურგის 22).

აჭარის უშურნალ-გაზეთების გამომცემლობა

რედაქციისაზრად

თორმეტი წელია ჩვენი ჟურნალი გამოდის „ლიტერატურული აჭარის“ სახელწოდებით და ემსახურება ქართულ საბჭოთა მწერლობასა და ხელოვნებას, მშრომელთა იდეურ-ესთეტიკურ აღზრდას, ახალი საზოგადოების მშენებლობას.

აჭარაში ლიტერატურულ-მხატვრული და საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ჟურნალის გამოსვლა ქართველი ინტელიგენციის საუკეთესო წარმომადგენლებმა შეაფასეს როგორც მთელი ჩვენი ერის კულტურული ცხოვრების მნიშვნელოვანი მოვლენა, მრავალსაუკუნოვანი ქართული ლიტერატურის შემდგომი განვითარებისათვის კომუნისტური პარტიისა და საბჭოთა მთავრობის შეუწყნებელი ზრუნვის მკაფიო გამოვლინება. იგი მოწმობდა იმ დიდ ეკონომიურ და კულტურულ აღორძინებას, აჭარამ ჩვენს დროში რომ მიადგია.

თორმეტი წლის განმავლობაში ჟურნალმა ბევრი რამ კარგი დათესა და ახარა აჭარის საუკუნეობრივ ყაიმირზე; ნიადაგ იმას ცდილობდა, მაღლა სჭეროდა გონების ლამპარი, რომლის ჩაქრობას რამდენიმე საუკუნე ლამობდნენ ჩვენი სამშობლოს მტრები; ხელი შეუწყო ცნობილი ქართველი მწერლების გვერდით ახალგაზრდა ნიჭიერი პოეტებისა და პროზაიკოსების გამოჩენას, მათს შემოქმედებით ზრდასა და დავაყვაცებას.

ჩვენს ჟურნალს არასდროს არ შემოუსაზღვრავს თავისი სამოქმედო ასპარეზი; მართალია, საქართველოს საბჭოთა მწერლების კავშირის აჭარის განყოფილების

ორგანო იყო, მაგრამ მისი ავტორთა კოლექტივი მარტო აჭარაში მომუშავე მწერლებით არ იფარგლებოდა, თენატეკურადაც მდიდრდებოდა და იგი აჭარის თანამედროვე სოციალისტურ ყოფასთან, გმირულ წარსულთან ერთად ასახავდა მთელი ქართველი ხალხის ცხოვრებას, საბჭოთა ადამიანის სულიერ სამყაროს.

„ლიტერატურული აჭარის“ იდეურ-მხატვრული დონის ზრდის შედეგად დაისვა საკითხი, რომ ის ქცეულიყო საქართველოს საბჭოთა მწერლების კავშირისა და აჭარის განყოფილების ორგანოდ, ამასთან შეცვლოდა სახელიც. თვით მწერლებმა არჩიეს „ჭოროხი“.

ჩვენი ხალხისა და მწერლობისათვის ჭოროხი მარტო გეოგრაფიული სახელი როდია. იგი მარტო იმით როდი გვხიბლავს, რომ ულამაზეს ხეობაში მოედინება წათქით, ხმაურით და ბოლოს აჭარისწყლით გაუხვებული დინჯად მიიწევს ზღვისაკენ. არა, ჭოროხი ჩვენი ავბედითი ისტორიის ნაწილია! სწორედ ჭოროხთან აღეძვრის ქართველ კაცს მწველი ფიქრები, ამ ძველთაგანვე ცნობილ ქართულ მდინარესთან, მრავალი დროების მოწამესთან. ალბათ ამიტომ თქვა პოეტმა — „ჩემს სულში ჰქონდა ჭოროხს სათავე“.

„ჭოროხის“ პირველი ნომერი გამოდის იმ დროს, როცა საბჭოთა ხალხი და მთელი მოწინავე კაცობრიობა ემზადება ვ. ი. ლენინის დაბადების ასი წლისთავის იუბილესათვის. საბჭოთა ლიტერატურა კვლავაც ერთგულია ლენინური პრინციპებისა და გამოირჩევა თავისი იდეური შეურიგებლობით, შემტევი ხასიათით, ხალხთან, ცხოვრებასთან მჭიდრო კავშირით. ჩვენი ჟურნალიც ამ გზით ივლის „მნათობის“, „ცისკრის“ მხარდამხარ და შეთილგონივრულ სამსახურს გაუწევს ქართულ საბჭოთა ლიტერატურასა და ხელოვნებას.

საკგო პლიაშვილი

ფ ა ტ ი მ ა

აღმოსავლური ჰანგი არასოდეს არ მიზიდავდა. ის უცხოა ჩემთვის და ვერ ვეგუები. სევდის მომგვრელი და გულის წამლები, სასოწარკვეთილის მოოქმას მაგონებს. ყურს მოხვდება თუ არა, თვალწინ წარმომიდგება უსიცოცხლო უდაბნო, ცხელ სილაში ჩამარხული უკიდევანო სივრცე, სადაც ყველასაგან მიტოვებული ადამიანი შველას ითხოვს. ის, რასაც აღმოსავლურ სიმღერად თვლიან, განწირულის გოდებაა და მიღმა სამყაროსადმი მიმართული ღაღადისი.

მაგრამ ერთხელ ისე ჩამესმა და მეჩვენა, რომ, თურმე, ამ ხმასაც შეძლება გულა დაატკოს.

ეს იყო დეკემბრის საღამოს, ძველ საბარათიანოს ერთ სოფელში. სადახლოში, სადაც მაშინ ფრონტის ხაზი გადიოდა და ჩვენი ათასეული იდგა. ჯარისკაცებს აქ ბინა მიჩენილი გვექონდა მიწურებში, ზოგიერთებს კი, ვისაც ბედმა გაუღიმა, ხის პატარა ოდებში, რომელიც უფრო შეძლებულ თათრის გლეხებს აეშენებიათ.

მღეროდა ფატიმა, ქალიშვილი ჩვენი სახლის პატრონისა, ვისთანაც ოცამდე ჯარისკაცი ვცხოვრობდით. ის მიწურის ზღურბლზე იჯდა, მატყლის ფერად ძაფებს აქსოვდა წინდაში, ლილინებდა და თან დროდარო ოცნებიანად გახედავდა ზამთრის მზეს, რომელიც გორაკის წვერზე ეშვეზოდა. ფატიმას სიმღერა იმპროვიზაციას უფრო გავდა. გეგონებოდა, მის აფორიაქებულ ფიქრებს გზა დაბნევიდა და ახლა ცდილობს ხმა მიაშველოს სამშვიდობოში გამოსაყვანადო. ეს ჰანგიც სევდიანი იყო, ოღონდ იმგვარი, სითბო და ნათელიც რომ ახლავს.

* პირველი მოთხრობა ციკლიდან. რომელსაც ავტორი უძღვნის საქართველოში საზღვოთა ხელისუფლების დამყარებას (რედ.).

ჩემს მეტი შინ არაუინ იყო. სმენად ქცეულმა, ოთახის კარი გამოვავლე და, გასუდრული, ფატიმას მივჩერებოდი მალულად. მინდოდა დინ-ხანს მესმინა მისთვის. ვშიშობდი, თვალს მომკრავდა თუ არა, გაჩუმდებოდა.

მაგრამ, თურმე, ტყუილად ვფრთხილობდი. როცა მან ბოლოს მაინც დაშინა, სიმღერა შეწყვიტა კი არა, მეტი ხალისით განაგრძო.

არ გამკვირვებია, რომ ასე მოხდა. ფატიმას ხომ ჩვენთან უცხოდ არ ეკირა თავი, თამამად გველაპარაკებოდა და ხმამაღლად იცინოდა ხოლმე, როცა რაიმეს სამხიარულოს ვეტყვოდი. ის მეგობრობდა ჩვენთან, უფრო კი ჩემთან და, ვგრძნობდი, კიდევაც გამოვერჩეოდი. ერთხელ ესეც მითხრა:

— არა, შენ ლამაზი არ ხარ, მაგრამ სხვებს მაინც სჯობიხარ. ძალიან თეთრი პირისკანი გაქვს და, რაც მთავარია, ჩემი დამცველი ხარ. მასსოვს, შენ წაეჩხუბე ამხანაგს, როცა მან რაღაც უწმაწური თქვა ჩემზე.

ღმერთო შემცოდე, რაც დღე გადიოდა, უფრო მიზიდავდა ეს შავ-ტუხა გოგო. შვიდი წლით მასზე უფროსი ვიყავი, ჩვენს ასაკში ეს საგრძნობი განსხვავება იყო და ამიტომ ვუსაყვედურებდი ჩემ თავს, რომ ცოდვილიანი თვალთ შემიხედავს ხოლმე მისთვის. მაგრამ გვერდით რომ ჩამივლიდა ჭრელჭრულებში გამოწყობილი, ლალისფერ აბრეშუმის ბაღ-დადით თავწაკრული და გემრიელი ღიმლით გადმომხედავდა, ძლივს ვიოკებდი თავს, რომ გულისთქმა არ გამეძლავნებია.

ხანდახან ის ჩემთან ოთახშიც შემოდებოდა და ათვლიერებდა ჩემ მიერ დახატულ სურათებს. წმინდა ბავშვური გულუბრყვილობით გაცეხას გამოთქვამდა, თუ როგორ გადაქმნდა ქაღალდზე სოფლის ბუნება და ადამიანის სახე. უკვირდა და მეტყოდა ხოლმე, ალბათ რაღაც გრძნეულის ძალა გაქვსო. ოღონდ როცა ერთხელ სურვილი გამოვთქვი თვითონ ის დამეხატა, ჯერ ძალიან გაუხარდა, მერე კი განზე გადგა და ვერაფრით დაეციოლიე.

— არა, არ მინდა, — შიშნარევად მითხრა, — დედისგან გაგონილი მაქვს, ეგ ეშმაკეული ხელობაა და თუ დაგთანხმდი, მეც ცოდვილიანი გავხდებო...

ფატიმას მამა, ჯავადი, არ მალავდა უკმაყოფილებას, რომ ახალ-გაზრდა ბიჭები ჩავუსახლდით. სხვა დროს, ალბათ, არ დათანხმდებოდა მასთან გვეცხოვრა, მაგრამ ახლა, აბა ვინ გაუწევდა ანგარიშს და ისიც იძულებული იყო დამორჩილებოდა ჩვენი სარდლობის ბრძანებას. სხვა რომ ვერაფერი იღონა, მიწურზე დაშენებული ოდიდან ოჯახი ისევ ქვევით ჩაიკვანა და ამით მიგვანიშნა, თქვენთან საერთო არაფერი მაქვსო.

მებაღე და მცირე ჯოგის პატრონი, მკაცრად იცავდა თავისი სკულის კანონებს და წინაპართა ადათებს. ერთლულიანი ფილთა თოფით შეიარაღებული, ხანდახან სანადიროდაც მიემგზავრებოდა თავის ზერდაგზე.

ამხედრებული და ყოველთვის მოჰქონდა ნანადირევი, — იხვი ან გარეშული ქათამი, რომელიც გამოსაჩენად ეკიდა მხარზე.

ჯავადი და მისი ცოლი, მგონი გიულსანატს ეძახდნენ, თვალს ადევნებდნენ ქალიშვილს. ფატიმა გულუბრყვილოდ თამამი და ამყოლი იყო და, მშობლების აზრით, ჩვენ შევეცდებოდით გვესარგებლნა გოგოს ამგვარი ხასიათით. რამდენიმეჯერ მოწმე გაეხდი, როგორ დატუქსეს შვილი მხოლოდ იმის გამო, რომ ხალისიანად გამოგველაპარაკა.

განსაკუთრებით ფხიზლობდა გიულსანატი. ეს ჩაკვერცხილი, სიმსუქნისაგან დამძიმებული და თითქოს ფლეგმატური დედაკაცი, როგორც კი დაინახავდა, რომ ფატიმა ჩვენს შორის ტრიალებდა, უმაღლეს გაიფოფრებოდა, ჭოტივით ბრაზიანად აენთებოდა თვალები, შემფოთებული ხმით მიაძახებდა და მერე დიდხანს ექაქანებოდა და ემუქრებოდა რაღაცას.

* * *

იანვრის დამდეგს სუსხიანი დღეები დაიჭირა. ქარს ხშირად მოჰქონდა მთიდან ახვეტილი ფიფქი. დილით გამოჩნდებოდა ხოლმე უსხივო, თითქოს ჟანგმოკიდებული მზე და, მეტი ძალა რომ აღარ ჰქონდა, ყვითლად ბუტუტავდა ფერდობის თავზე ალოლებული. მალე იქაც გადაეკვრებოდა ლიბრი და მერე დაბინდებამდე ისევ ნაცრისფერში და ნალველში გახვეული ჩანდა გარემო. დღე იყო მოკლე და მაინც დაუსრულებელი. გათოვილ ეთერში უნდომლად მიზოზიანობდა მიწურებიდან ამოსული კვამლი, ერთადერთი მოწმე იმისა, რომ საღდაც კიდეც იყო სითბო და გრძელდებოდა ცხოვრება. გარეთ დაეხეტებოდა მხოლოდ პირუტყვი, თავის ნებაზე მიშვებული, ხოლო შუკებსა და ეზოებში დაბორიალობდნენ უსაქმობით და სიცივისაგან გათანგული ჯარისკაცები.

გულუბრყვილობის ან ფუქსავატობის ბრალი იყო, ფატიმას სულაც არ ადარდებდა ის ამბავი, რომ იმ შემთხვევაში თუ აქ ომი დაიწყებოდა, საზღვარზე გაშენებული სოფელი ვერ აიცდენდა ცეცხლისა და ნგრევის სიმწარეს. ამაზე რომ ერთხელ სიტყვა ჩამოვუვდე, გულგრილად მითხრა:

— ფიქრი ნუ გაქვს, აგეთი არაფერი მოხდება. ორჯერაც იყო, შემოგვესივნენ სანაინის მხრიდან, მაგრამ როგორც კი თქვენიანები მოგვეშველნენ, მაშინვე პირი იბრუნეს და მოქუსლეს. მხოლოდ ის ივაჟაცეს, რომ რამდენიმე ცხვარი გაიტაცეს. ეგ იყო და ეგ...

ჯავადს და მის მეზობლებსაც არ ეტყობოდათ შეშფოთება იმის გამო, რომ სანგრებს ვამზადებდით სოფლის განაპირას. გლეხები, როგორც წინათ, თავს მოიყრიდნენ ხოლმე, ბაასობდნენ და დაობდნენ რაღაცაზე. ერთი შეხედვით, უჩვეულო არაფერი იყო, — მეზობლები ერთმანეთს უზიარებდნენ თავის დალხინებასა და ჭირვარამს, მეტი არაფერი.

მაგრამ ეს გულგრილობა და სიმშვიდე რომ მხოლოდ მოჩვენებითი იყო, მაინც გამჟღავნდა ბოლოს. იმ საბაბით, რომ სიფრთხილეს თავი არ

სტკივო, გლეხებმა გაიზნეს პირუტყვი. ჯავადი ერთხანს კიდევ ყოყმანობდა, მაგრამ მერე თვითონაც გარეკა ჯრგი და ადრე წასულთა კვალს გაჰყვა.

ფატიმამ, შორს წასული რომ იგულა მამა, თავისუფლად იგრძნო თავი, დედის ქაქანს აღარ შეეპუა და ჩემთან მასლაათს უხშირა. დამიჯდებოდა ხოლმე გვერდით, ჟღურტულობდა და მიაშობდა ათასგვარ რაიმეს. ამბავი ყოველთვის მიამიტური იყო, გულუბრყვილო როგორც თვით მთხრობელი, მაგრამ ჩემთვის მაინც სასიამოვნო მოსასმენი თუნდაც იმიტომ, რომ მართობდა ხოლმე და მოწყენილობას მიქარებდა.

— ხამი ვინმე არ გეგონო, — თავმოძვრუნედ მითხრა ერთხელ, — მე სამი წელიწადი გავატარე თავადის ოჯახში. აი იმ დიდ სახლში, სადაც ახლა თქვენი გენერალი ცხოვრობს. თავადს ჩემი კბილა გოგონა ჰყავდა. ქეთევანი. ძალიან ვუყვარდი და სულ ტირიდა, თუ მასთან არ ვთამაშობდი. ბოლოს ისე მოხდა, რომ მამაჩემი დაიყოლიეს და თავიანთ სასახლეში წამიყვანეს საცხოვრებლად. იქ იმდენი საკვირველი ნივთი ჰქონდათ, შენ ალბათ არც გინახავს, არც გაგიგონია...

— მაინც რა, ფატიმა?

— აბა რამდენი ჩამოვთვალო! და ყველა ისე ძვირფასი, არც დაიჯერებ რომ გითხრა. მე შემეძლო ყველაფრისთვის ხელი მომეკიდნა. არ მიკრძალავდნენ. პირიქით, უხაროდათ და იცინოდნენ, როცა გავიცეზდი ან შევშანდებოდი და არ მივეკარებოდი. იმდენი კაბა შემიკერეს, ჩემსავით ჩაცმული ბევრს ქალები არ იქნებოდნენ. მე რომ მძივებს დამკიდებდნენ და ჭრელი მანდილით თავს დამხურავდნენ, ქეთევანის უფროსი ძმა მეტყოდა, ბროწეულის ყვავილს გეცხარო. შენ რას იტყვი, დავემგვანებოდი? ისიც სულ მიაღერებდა... ჰო, მართლა, სახით შენ იმ ბიჭს მაგონებ, ამიტომაც ყველასგან გამომერჩევი... კიდევ დიდხანს არ მოვშორდებოდი მათ, მაგრამ უეცრად ქალაქში გადასახლდნენ. გავყვებოდი, მაგრამ მშობლებმა არ გამატანეს... ყოველთვის, როცა იმ თავადის ოჯახს გავიხსენებ, დედაჩემი რატომღაც წყევლა-კრულვას უგზავნის მას. მამაჩემი კი ასე მეუბნება: ახლა შენ სხვა საფიქრალი უნდა გქონდეს, უკვე გასათხოვარი ხარო...

— გასათხოვარი?!

— ჰო... აგრე რად გაიკვირვე?

— რამდენი წლის ხარ, ფატიმა?

— არ ვიცი. ალბათ ბევრის.

ჩემი ლიმილი შენიშნა და წარბები შეჰკრა:

— მართალს ვამბობ, რატომ არ გჯერა! დედაჩემი ამოიხიბრებს ხოლმე, აგვრაც შემომამბერდით, შენი ხნის გოგოს ქმარი უნდა ჰყავდესო.

— აბა რა დროს შენი გათხოვებაა, ჯერ თხუთმეტის თუ იქნები...

— განა ეგ ცოტაა?

— შენ იცი, რას ნიშნავს ქმარი?

— ვიცი, როგორ არ ვიცი! სამუდამო პატრონი, რომელსაც უნდა ემსახურო... მაგრამ ჩემი ბრალი არაა, რომ შინაბერა ვრჩები, დედა ხომ სულ იმას სწუხს, ახალგაზრდები არსად ჩანან და არც ვინმე ქვრივი გიყიდისო. ერთმა მოინდომა, ოღონდ ისე ხნეირი და ბეჩაივი იყო, მისთვის თავი ვერ გავიმეტე, ბევრი ვიტირე, ქალაქში გაქცევაც დავაპირე და, ბოლოს, შემეცოდეს მშობლებმა...

— ფატიმა, რომ ურავდი მივცე მამაშენს, უარზე იქნები?

წამიერად თვალები გაუბრწყინდა, ლოყები შეუფაქლდა. მერე თავი ჩაქინდრა და წაილულლულა:

— არა, ეგ არ მოხდება... ეგ არ შეიძლება...

— რატომ? გგონია, გეხუმრები?

გაიტრუნა. ისე მეჩვენა, თითქოს კიდევაც შეაშინა გაგონილმა.

— გაახილე, გოგო თვალები! ასწი თავი, რა მოგდის?! — ფრთხილად შევეხე და რაც შეიძლებოდა აღერსიანად წაეჩურჩულე.

ვეგრძნობდი, რა მღელვარებას შეეპყრო. თვალი ვერ მოვაშორე და როგორც არასდროს, მომხიბლა და მომნუსხა ამ ველური გოგონას სიწმინდემ. ამ წუთებში თვითონვე მჯეროდა, რომ გულწრფელად ვუთხარი და რომ ჩემი ფარული სურვილი იყო სამუდამოდ გამეზიარა მასთან უბრალო, პირველყოფილობის მაგვარი უცოდველი ცხოვრება, რომელსაც ის ეწეოდა.

— მაგრამ იქნებ შენ არ გინდა? ასეა, ფატიმა?

არ მიპასუხა. ისევ გასუდრული იჯდა.

— იქნებ ცუდ კაცად მთვლი და იმიტომ...

ჯერ თავი გააქნია, მერე ოდნავ გასაგონად:

— არა, შენ ძალიან კეთილი ხარ და ამიტომ არ მინდა გითხრა... ვაი თუ გული გატყინო... იმ საქმეს კი არ ეშველება...

გამიკვირდა და გაგება მომიინდა. ასეთი რა შემნიშნა საშინელი და უსაშველო:

— ფატიმა, რა უბედურება მჭირს აგეთი?! მითხარი, ნუ დამიმალავ!

— რაო და... — ამოიოხრა, თავს ძალა დაატანა: — რაო და, ურჯულო ხარ, გიაური, სამუდამოდ წაწყმედილი...

გულიანად გადავიხარხარე.

— ეგ არის, სხვა არაფერი? მაშ ამას ადვილად ეშველება! ხვალვე გამოვიცვლი რჯულს!

ეუცხოვა გაგონილი, კუშტად შემომხედა და ჩაილაპარაკა:

— არ ვარგა აგეთი ხუმრობა, ეგ დიდი ცოდვაა..

ის იყო დავაპირე მეტქვა, რომ ნამდვილად გამოვიცვლიდი, გიულსა-ნატი დავინახე. — ის კარებში იდგა და აბრიალებული თვალებით მოგვეტრებოდა.

რამდენიმე დღე ფატიმა არსად შემხვედრია. იქნებ ჩაკეტილი ჰყავდა დედას ანდა თვითონ მარილებდა თავს.

როგორც იქნა, ბოლოს მაინც ხელთ ვიგდე, დაბინდებული იყო, საგულშაგოდან შინ ებრუნდებოდი და მდინარიდან მიმავალს წამოვეწიე. მხარზე შედგმული თუნგით წყალი მოჰქონდა.

— ძალიან მომენატრე ფატიმა... — მორიდებულად ვუთხარი, — შენ კი, მგონი, მემალეები...

არ შემეხმინა.

— მომეცი თუნგი, მძიმე სათრევია, — მინდოდა მივშველებოდი.

— არა, ეს მამაკაცის საქმე არაა, — გულცივად ამარიდა თავი.

— გატყობ, მიჯავრდები... ვერ გამიგია, რატომ? — მოსაწყლებულად ვუთხარი.

არ მიპასუხა. დუმილით განაგრძო გზა.

— წუხელ და დღეს საგულშაგოზე რომ ვიდექი, სულ შენზე ვფიქრობდი, ფატიმა...

ეს ტყუილი იყო, მაგრამ იმიტომ ვთქვი, რომ მეგონა ვაამებდი და დამელაპარაკებოდა.

წაუყრუა. თითქოს არც გაუგონია. მივხვდი, ამოიყო ახლა ყოველივე ცდა. უბრაოდ მივაბიჯებდით. აღმართი ავიარეთ და სახლიც გამოჩნდა. მაშინვე ისიც დავინახეთ, საჩხეთან მიბმული იყო ჯავადის ზერდაგი.

ფატიმა უმაღლეს გამოშორდა და დაწინაურდა.

— მალე შევხვდებით ერთმანეთს, მაშინ მოვილაპარაკოთ ყველაფერზე, — დავაწიე ხმა.

არა, აღარ დაგვცალდა. ეს, თურმე, უკანასკნელი მშვიდი საღამო იყო ჩვენთვის... მეორე დღეს მოპირდაპირემ შემოტევა დაიწყო, ღამით კი ბრძანება მივიღეთ ჩამოვსულიყავით მთიდან და სადახლოს გავლით უკან დაგვეხია.

თითქოს იგივე სოფელი იყო, მის გარშემო იგივე ტიტველი ბორცვები, ვიწრო ხევის საღტეთი შეკრული მდინარე და დიდი კაკლის ხე გორაკის ძირში. თითქოს ყველაფერი ნაცნობი და მაინც პირველად დანახული და მოჩვენებითი. სოფლის შუაგული აწიოკებულ სკასავით ირეოდა და ბორგავდა. რამდენიმე წუთის წინ იმ ადგილზე ყუბბარა დაეცა და შენობას ცეცხლი წაეკიდა. ბნელ ღამეში აბრიალებული კოცონი შორს ისროდა წითელ შუქს და ანათებდა შუქებსა და მინდორს, სადაც ნაბღიანი მხედრები უთავბოლოდ დაჰქროლებდნენ ცხენებს. ხიდის მისასვლელთან გაჭედლილიყო სურსათიანი ტომრებით დატვირთული ოთხთვალები. გაბოროტებული მეფორნე-ჯარისკაცები ჩქარობდნენ გაესწროთ ერთმანეთისათვის, ისმოდა გინება, ყვირილი.

ჩემ ნაბინავართან რომ გავიარე, გიულსანატს მოვკარი თვალი. მიწურვიდან ბარგი-ბარხანა გამოჰქონდა და ურემში ჰყრიდა. მენიშნა, ოჯახი გაჩიზენას აპირებდა.

უეცრად გამახსენდა, რომ ოთახში სურათების მთელი დასტა მქონდა დატოვებული. რამდენიმე ჩანახატი ძალიან მომწონდა, მათი დაკარგვა დამენანა, სულმა წამძლია და ოთახს მივაშურე.

საჩქაროდ ავკრიფე რაც მინდოდა, გამოვბრუნდი და, როცა კიბეზე ჩამოვდიოდი, გამოჩნდა ჯავადიცი, რომელმაც ეზოში ცხენი შემოაჭენა.

— გამოსხენი ხარები, მიწურში შერეკე! ვრჩებით! — გადმოსძახა გიულსანატს, შეატრიალა ზერდაგი და ისევ სოფლის შუაგულისაკენ გაქანდა.

გონებადბნეულმა დედაკაცმა რაღაც შესძახა, მაგრამ მხედარს არ გაუგონია. ჯლის შუქზე გამოჩნდა ჯავადის აბრიალებული ნაბდის კალთები, წამშივე ჩაქრა და ბედაურის ფლოქვების თქარუნიც მიწყდა.

დაყოვნების თავი არ მქონდა, მაგრამ ეზოს ბოლოში ნაცნობი ხმა დამეწია, უცბადვე თვითონ ფატიმაც მოიჭრა და ორივე ხელით ჩამებლახა.

მეტი ძალა არ იყო, შევჩერდი. ყოველი წუთი საუკუნედ მიმაჩნდა და ახლა მადლობასაც ვეტყოდი გიულსანატს თუ შეუწყრებოდა შვილს და მომაშორებდა, ებრაზობდი ჩემ თავზე, რომ სულმა წამძლია და ოთახში შევირიბინე, რა ოხრად მინდოდა ჰაიპარად გაკეთებული სურათები!

ფატიმა მეკვროდა, სლუკუნობდა და თავის ენაზე რაღაცას ტიტინებდა გულსაკლავად.

— მალე ვნახავთ ერთმანეთს, — მივუალერსე და მისი დამშვიდება ვცადე. — შენ არ იდარდო, სულ მალე დავბრუნდები და შენთან დავრჩები.

კიდევ რაღაცას ვჩმახავდი სანუგეშებლად, მაგრამ მან ყური არ მიგდო:

— აბა რად გინდა ეგ ტყუილი... განა არ ვიცი, მე სხვა ვარ, შენ სულ სხვა... — ხელო ჩაიქნია, თითქოს კიდევაც დაწყნარდა, მერე მკერდიდან ჩამოიხსნა მძივები და გამომიწოდა: — ჰა, წაილე. შენ რომ პატარა დაიგყოლია, იმას დაჰკიდე. ბავშვს გაუხარდება, შენ კი დაინახავ და მოგაგონდება.

დიდი სევდით შემომხედა უკანასკნელად, აცრემლებულ თვალებზე სახელო მიიფარა და ხელით მანიშნა, წადიო.

თოვს. ბნელში დაუნახავი წვრილი ფიფქი მაცვივა და ქუთუთოებზე
ცივად დნება. ფიფქი, ალბათ, შავია და შავად ფარავს მიწას. სადღაც
შორს უწესრიგო სროლაა. ზოგჯერ ყურთან ახლო გაიზუზუნებს ალალ-
ბედზე მარტო მოხეტიალე ტყვია.

მგონი დიდი ხანი გავიდა. ცამ თითქოს ფერი იცვალა, მაგრამ ქარ-
ბუქში მაინც არაფერი ჩანს. საით მივყავარ გზას? მხოლოდ ოცნებით
ვხედავ კრწანისს, ნარიყალას, მთაწმინდას და გუმანით წინ მივიწევ.

ლ ე ნ ი ნ ი ს ძ ე მ ლ ი

ლენინის ძეგლი დაჰყურებს ქალაქს
ნათელი შუბლით, გაშლილი ხელით,
იგი იმედი, სიბო და ძალა,
დილის მზესავით მწველი და წრფელი.
იგი ამალმებს ფიქრებს და სურვილს
და გვაძლევს რწმენას უღვეველს, დიადს.
იგი სიმხნევე ქვეყნის და სულის...
კაცი ჰქვია და სინათლე ჰქვია.
აყვავებული გულში და ქვაში,
კაცობრიობის ხსნად და იმედად.
ვინც ოქტომბერის ცეცხლის კაშკაშით
მზე და სინათლე გამოიმეტა.
და ჩვენ ყოველთვის რასაც ვაკეთებთ,
რასაც ვაშენებთ, ვიპყრობთ თუ ვაგებთ,
ყველა სიხარულს, ყველა სიკეთეს,
დიდი ლენინის გუწოდებთ სახელს.

ს ა მ ე ო ბ ლ ო ს ა დ მ ი

შოთას შაირის შარბათის გემოვ,
თამარის მზეო, დასალოცო,
სულის ჩამდგმელო მიწაო ჩემო,
თვალის მომჭრელო, დამჭრელო ცაო.
ერთს გევედრები: დიდხანს მატარე,
ამ მზეს, ამ ვარდებს ვუყურო მხოლოდ,
ცხრა მთა, ცხრა ზეცა გადამატარე,
პეტრას ციხესთან დამმარხე ბოლოს.
და არ მომაკლო სიბო და ნიჭი,
ჰქვიანი კაცის სიბრძნე და წყარო.

რად მინდა თუნდაც ერთი ნაბიჯი.
რომ შენს სიყვარულს არ მოვახმარო.
შენს სულში ვიწვე, შენს სულში ვენთო,
თავარად დავდგა რითმების კალო.
რაც არ ვაშენო, რაც არ ვაყეთო.
შენი სახელი ვწონო და ვთვალო.
და თუ დავიწვე, როგორც სანთელი.
პატარა ალი მეც გავაჩინო,
სულაც არ მინდა მქონდეს სახელი.
ერთი ბალადა გადავარჩინო.
და ნუ იტყვიან იყო, გათავდა.
იწვოდა ოდეს და აღარ იწვის.
იმდერე გულო საგალობელი,
საგალობელი მშობლიურ მიწის.

ვასილ გომეზი

ბრატისლავაში მამათა სასაფლაოზე
განისვენებს გვარდიის პოლკოვნიკი
ვასილ გაგუა.

ცხრა მთა გადალახა მუხლით.
ცხრა ზღვა გადასცურა მკერდით,
ყველგან გადაფერთბა მწუხრი
და მტერს გაუშავა ბედი.
— სანამ სული გიდგას, მიდი.
— სანამ მუხლებში გაქვს ძალა!
ბოლოს შეეყარა სიკვდილს,
უკან დაიხია განა?!
ციდან წამოვიდა წვიმა,
მკერდზე მოეკიდა ალი.
— დედა, ყველაფერი მტკივა.
დედა მომაწოდე წყალი!
დედა, შემომხვამე ხელი,
დედა, დამაწვინე შენთან,
დედა, დამაყარე ცრემლი,
დედა, დამაძინე დედა!
არ გწამთ, მეგობრებო, ღმერთი?!
ჯერ არ მომიხდია ვალი:
მაგრად შემიხვით მკერდი
და არ დამიხუჭოთ თვალი.

თავთან არ დამიდოთ ლოდი.
ასე დამასვენეთ მხნედა.
მგონი დედაჩემი მოდის...
ცოცხალს მომისწარი დედა!
ქრება დედის სახე თბილი
და დღე ფერმიხდილი ტირის.
კუბო მოიტანეს, კუბო,
და შიგ ჩაასვენეს გმირი.
ბრატისლავის მთაზე წუხილს
არ ჰქონდა საზღვარი, ბოლო,
ცხრა მთა გადმოლახა მუხლით
და აქ მიეძინა ბოლოს.

306 მკაპეტაიებს

როგორ გგონია, მთა რომ დგას ცერზე
და ტანზე ცივი ქარი ეხლება,
მას საქართველო ჰკიდია მხრებზე
და თეთრი წვერით ზეცას ეხება.
როგორ გგონია, ეს წმინდა ღელე,
მთიდან რომ მოქუხს ასე ანკარა,
მან საქართველოს ბაღებს და მერეს
ძუძუ აწოვა და გაახარა...
როგორ გგონია, ეს პეტრას ციხე
მარტო ციხეა? ბრძოლების ღელო.
ის მომხდურებმა ვერ წაქციეს
და მიტომ ფეხზე დგას საქართველო.
მამულს სჭირდება ნიჭი რამხელა,
დიდი ბელელი მწიფე რთველობას.
ჩვენ საქართველო გვქვია სახელად,
ვინ გვაპატიებს ცუდ ქართველობას.

გ უ ლ ი

შენ ღირსეული იყავი მართლა,
როდესაც ამდენ ხალხს შეერევი,
თუ ვერ გაუძლებ ქარსა და ავდარს,
ისე სიძნელეს ვერ მოერევი.

ჭიდილს და ტკივილს გაძლება უნდა,
სხვა ყველაფერი მოვა თავისით...
ყველა სიამე ახლოა გულთან
და ყველა ტკივილს გული განიცდის.

* * *

ბუჩქზე აფრინდა ჩიტი
და სხვა ბაღისკენ მიჰქრის,
გამოეგება ჩითის
კაბით მზეწვია ჩიტი.
და შეეგებნენ ცისკარს
ხვევით, კოცნით და ფიქრით.
რა სიტყვა მოსწყდა ნისკარტს.
რამ გაახარა ჩიტი?!

არ ეშინიათ წვიმის,
არ ეშინიათ სუსხის.
ორთავე ხარობს, წივის,
გამხიარულდა ბუჩქი.
მზე მოეფარა ტოტებს.
მთვარე მოადგა გორებს...
ჩიტი ჩიტუნას ტოვებს
და ქარი ჰყვება ჭორებს...

შკიდონ ხაღვაში

შეხვედრა და განმარტება

შეხვედრებისას უეცრად ძლიერი ქარიშხალი ამოიჭრა. დახეულ-დაგლეჯილი ბადეებივით მიმოჰქიდა ქარმა ღრუბლები ცაზე.

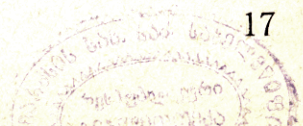
ზღვა ჯერ თითქოს დაიკმუჭნა, დაიკეცა, დაიხაზა, პატარა, მაგრამ მძლავრად ამობურცულმა ზვირთებმა თავზე თეთრი-თეთრი ქოჩრები დაიყარეს, შემდეგ ტალღებმა თანდათან ერთმანეთი მონახეს, შეერთდნენ, მაგარი მხრები სულ მალე წამომართეს და გიჟური თავგამეტებით დე-დამიწას მოასკდნენ.

სალამოს ბინდი უფრო და უფრო შესქელდა, მაგრამ ტალღების გამუდმებული მსხვერვისაგან ცაში ამართულ მარილიან რძისფერ ნისლში, როგორც ნეგატივში, მკრთალად მოჩანდა უცნაურად გამძვინვარებული ზღვის ჯავრით დაღარული სახე.

ჩაყანგული თუნუქით შემოსილი პატარა სახლი, რომელიც ვერ გაიგებდა რა მასალით იყო ნაშენი, თავისი ორადორი ფანჯრით ზღვისკენ იმ-ზირებოდა. მართლაც, ოდნავ შორიდან რომ შეგეხედა ამ ყველაფრისაგან მოშორებული, განმარტოებული სახლისათვის, რომელიც პატარა ბეჭობ-ზე იდგა, გეგონებოდა ვილაცა ბინდბუნდში მშვიდად დამჯდარა სანაპი-როზე და ზღვის სეირის ცქერით ერთობაო.

სახლში კი მხოლოდ ფიქრია დარჩენილიყო. მოხუცი მეთევზის ჯი-ბოს ქალიშვილი ფიქრია შევებულებით ერთი თვის წინათ ქალაქიდან ჩამო-სულიყო, მაგრამ, ჯერ ერთი, იმიტომ, რომ სამსახური აღარ მოსწონდა, ხოლო მეორეც, მარტოდმყოფი მოხუცი მამა შებრალებოდა, უკან აღარ გაბრუნებულყო.

წინათ ფიქრია მრავალჯერ შეხვეწნია მამას, წამოდი ქალაქში, მყუდ-როდ, თბილად და მშვიდად იქნები, აქ ასე მარტოდმარტოს გაგიჭირდება.

მეთევზეობაც აღარაა ახლა შენი საფერი საქმეო. მაგრამ ბერიკაცს ყურიდან ყურშიც არ გაუშვია ქალიშვილის თხოვნა, გაჯიუტებულა, ჩემი მე ვიციო, უთქვამს, წამოუკიდია მხარზე ბადის მონახევში მობოხილი ბრეზენტის სამოსი, რეზინის ჩექმები, საგზალთან ერთად. და ნაპირიდან გადებულ ცალტა ძელის ზიდით თავის სეინერზე აცოცებულა.

„ჩემი გემი“ — ასე ეძახოდა ჯიბო იმ სეინერს.

„მისი გემი“ თევზის ზეთით სულ გალუმპულიყო და ჩაშავებულიყო, ხოლო სქელი, მძლავრი ფერდები და კიჩო სულ ერთიანად გახეხილ-დაღარულიყო ხოშორი, ჭიბოშანივით მაგარფხიანი ბავირების გამუდმებული ხორხიალით.

ფიქრის კარგად ახსოვდა როგორ სხვანაირად შეიცვლებოდა დუბეს ჰაერი, როცა ზღვისა და თევზის სუნით გაჟღენთილი გემი ნაპირს მოადგებოდა. დუბე ჰქვია სოფელს, რომლის განაპირას ზღვასთან განმარტოებულ ბორცვზე ჯიბოს სახლი იდგა.

ფიქრია უმცროსი ქალიშვილია ჯიბოს ოჯახში. ვაჟიშვილი ღმერთმა არ გაიმეტა ჯიბოსთვის, სამი უფროსი ქალი კი კარგა ხანია დათხოვებულან და თავიანთი ოჯახებიც მოუწყვიათ. ცოლი ორი წლის წინათ დაჰკარგა ჯიბომ და, რადგან იგი ქალს ოჯახის და გვარის ნამდვილ გამგრძელებელ შვილად არც თვლიდა, უთქვამს, ამ ქვეყანაზე მარტო ჩემი თავის იმედზე ვარო.

ინსტიტუტი რომ გაათავა, ფიქრიაც ერთხანს ზოგიერთი თანატოლის ჭკუას აჰყვა და ქალაქში დარჩენა გადაწყვიტა. მაშინ დედაც ცოცხალი იყო. ამიტომ მშობლის ოჯახის დაცარიელება-გავერანება მისთვის წარმოუდგენელი და გაუგებარი იყო. ვილაც მარტოხელა დედაბერთან იქირავა ერთი ოთახი, დიდი ვაივაგალახით როგორღაც გამოძებნა პირადი მდივნის ადგილი მომთუთიებელი კომბინატის დირექტორთან და ამის შემდეგ იფიქრა ყველაფერი გავინაღდეთო.

მაგრამ თავის ახლადდაწყებულ დამოუკიდებელ ცხოვრებას ფიქრიამ თავი ვერ მოაბა.

დამარტოხელებული, ქალიშვილზე გულმოსული, გულაყრილი და გაჯავრებული მამა, მართალია, არც ეუბნებოდა, ჩამოდი. ოჯახს მოხედე. პერანგი გამირეცხე და მშობლიურ სახლკარს მოუარეო, მაგრამ სადღაც სულის კუნჭულში ფიქრიამ ნელნელა უკვე იგრძნო ამის საჭიროება.

იგრძნო და მაინც ჯერ ვერ შეეღია ქალაქს, ვერ გადაწყვიტა შინ, სოფელში დარჩენილიყო. ის ბევრს ფიქრობდა მომავალზე და, რა დასამალია, გათხოვებაზეც ფიქრობდა. უნდოდა ვინმე ინტელიგენტ კაცს გაჰყოლოდა ცოლად. ტკბილი, მყუდრო, უზრუნველყოფილი ოჯახი შეექმნა ქალაქში და მარტოდმყოფი განაწყენებული მოხუცი მამისთვისაც შეეთავაზებინა ბოლოს თავისთან საცხოვრებლად გადმოსვლა.

დრო უმოწყალოდ მიიწევდა, ხოლო ფიქრისა ფიქრთა განხორციელებას რამენაირი იმედის ნიშანი არ ეტყობოდა. ნაოცნებარის ახდენას შეიძლება ისიც უშლიდა ხელს, რომ ფიქრია არ იყო ყველაფერზე ადვილად დასაყოლიებელი გოგო. ცუდი ენების ეშინოდა და ზედმეტად ერიდებოდა ახალგაზნობილ ვაჟებთან ერთად გასეირნებას. არა, გასეირნებაზე ბოლოს და ბოლოს სასტიკ უარს არც იტყოდა, მაგრამ ერთი შეხვედრისა და მოკლე საუბრის შემდეგ ადვილად რწმუნდებოდა ამა თუ იმ ვაჟის ჭკუამოკლეობაში, უწიგნურობაში, ქედმაღლობაში თუ თავდავიწყებულ თავმოყვარეობაში, რაც მისთვის, ფიქრიასათვის, ძნელად ასატანი, ძნელად მოსათმენი, ძნელად მოსანელებელი, ძნელად შესაგუებელი იქნებოდა მუდამ.

რადგან ოჯახში თვითონ უმცროსი იყო. ბავშვობიდან ზედმეტ ალერსს ჰყავდათ შეჩვეული, ზედმეტ მოფერებას, პატივისცემას, შებრალებას. შემდეგ, გვიან, ფიქრიამ კრიტიკულად გადახედა თავის წარსულს, შეამოწმა, ხომ არ დაუტოვა რაიმე უარყოფითი ყოველივე ამან ჩემს ხასიათსო. განსაკუთრებით ამას მაშინ ჩაუკვირდა გოგო, როცა, სამწუხაროდ, იგრძნო, თითქოს ყველამ მისგან პირი იბრუნა. აღარავინ აკითხავდა, აღარავინ პატივებდა, აღარავინ ცდილობდა მასთან დაახლოებას.

მაგრამ ხანდახან, როცა იგი სარკის წინ გაჩერდებოდა და თავისთავს დააკვირდებოდა, იდუმალი კმაყოფილებით რწმუნდებოდა, რომ ის ახლა უფრო კარგი და მიმზიდველი შეიქნა. თითქოს ბოლო ხანებში ტანი უფრო აიყარა, თმები მართალია შეიჭრა, მაგრამ იმნაირი ნახვევი დაიყენა, რომ სიმადლე უფრო მოიმატა, ხოლო ფერუმარილუკარები პირისახე მისი ღრმა რწმენით რაიმე ხელოვნურ ჩარევას არც მოითხოვდა.

ეს უბრალოება, სისადავე, მიწიერება, მისი აზრით, ყოველი ჭკუადმოყოფისათვის სწორედაც სასურველი იშვიათობა უნდა ყოფილიყო.

და ყოველივე ამის ღირსეული დამფასებელი და მისი ხასიათის ნამდვილი გამგები თუ ჯერ არავინ ჩანდა, იგი ამას უფრო ზოგიერთ მის გარშემო მყოფთა სიბეცეს, უნიჭობასა და უბადრუკობას მიაწერდა. ვიდრე საკუთარ უიბზლობას.

ასეთი ფიქრებისა და ასეთი დასკვნების შემდეგ ფიქრია თანდათან უფრო თავდაჯერებული და დამოუკიდებელი გახდა, რამაც ზოგიერთის თვალში მას უკადრისი თუ ქედმაღალი გოგოს სახელიც კი დაუშკვიდრა.

ამნაირი ჩამოვიდა იგი მამასთან შვებულებით იმ ზაფხულს და მშობლიური სახლკარი რომ უქალობის გამო ასე აშლილ-აწეწილი დახვდა, გული ეტკინა, მოხუცი მამა შეებრალა და მოეხატრა მისი, კვლავ მარტო დაეტოვებინა.

ჯიბო კი ისე იყო ზღვასთან შეზრდილი, ვერ ეშვებოდა ბავშვობიდან შეჩვეულ და შეყვარებულ საქმეს.

ამიტომ გაჰყვა დღესაც ალიონზე „თავის გემს“ ზღვაში.

ფიქრის ბერიკაცის ფეხისხმაც და მისი დაძახებაც ესმოდა, მაგრამ ლოგინიდან აღარ წამომდგარა, — იცოდა, საღამოს მაინც დაბრუნდებოდა მეთევზეები.

ქარიშხალი კი უფრო და უფრო ძლიერდებოდა.

ფიქრის იმის იმედი ჰქონდა, რომ იცოდა ამ მხარეში ზღვის ღელვა დიდხანს არ გასტანდა. მას საერთოდ უკვირდა, რამ გადარია დღეს ზღვა. რამ აამბოხა ასეთად გორგოზი ტალღები, რამ მოხეტია ასე ქარიო. შავი ზღვის ქართული სამხრეთი ყოველთვის იმით იყო განთქმული, რომ სხვაგან თუ გრივალი ყველაფერს დალეწავდა, სწორედ იმ დროს აქ ზღვაური მხოლოდ ოდნავ მოიმატებდა ძალას.

ფიქრიამ ფანჯრიდან კარგა ხანს უყურა ზღვას.

ზღვის ხმაური მას არ ძულდა, მაგრამ ახლანდელი შემზარავი გუგუნი, თან როცა ირგვლივ ყველაფერი ირყეოდა და ზანზარებდა, თანდათან საშიშ ხასიათს ღებულობდა. მართალია ღამდებოდა და ისიც ასეთ საშინელ ამინდში შინ მარტოდ იყო, მაგრამ ფიქრის ამის სრულებითაც არ ეშინოდა. იგი მხოლოდ მამაზე ფიქრობდა.

შეწუხებულ ქალიშვილს ერთადერთი იმედი იმისი ჰქონდა, რომ „მის გემზე“ ყველანი ძველი. გამოცდილი მეზღვაურები იყვნენ. იცოდა აგრეთვე ისიც, რომ დიდი ღელვის დროს ნაპირი უფრო საშიშია და გემები შუა ზღვაში დგომას ამჯობინებენ.

წვიმა ჩანჩქერებად ეშვებოდა ციდან. ფანჯრის პატარა მინებზე ნამდვილი მდინარეები ჩამოდიოდა. სახურავზე დაძვლებული შიფერი გაბმულად ზუზუნებდა, სახლი ვითომ ერთიანად გმინავდა, წუხდა, ირხეოდა, ადგილიდან დაძვრას ღამებოდა.

ერთ-ორჯერ ელექტროლამპამ თვალი მიხუჭა, მაგრამ უმაღვე გაახილა და ფიქრის ოდნავ შეტოკებული გული საბუდარშივე დატოვა.

ქალიშვილი ერთხანს ფანჯარასთან იდგა, მერე მან ნერვიულად წინ და უკან დაიწყო სიარული. ვერაფერი მოეფიქრებინა ისეთი, რაც მღელვარებას შეუწუხებდა.

უახლოესი მეზობელი მართალია შორს იყო, აი იმ გორაკის გადაღმა, მაგრამ ფიქრიამ იცოდა, თავისით არავინ მოეშველებოდა, რადგან არავინ იფიქრებდა თუ დღეს ჯიბო ზღვაში გავიდოდა.

ახლა მამა წარმოესახა გარკვევით. ისე გარკვევით წარმოესახა მამა, რომ კინაღამ ხმამაღლა ლაპარაკი დაუწყო.

მოხუცი ჯიბო თითქოს აგერ თვალწინ იჯდა ბამბუკის სკამზე და ქათქათა თეთრ თმა-წვერზე წყალი წურწურით ჩამოსდიოდა. ბერიკაცი იცინოდა და თან ეზოში იყურებოდა, სადაც დაჭერილი თევზები დაყარა. წვიმის წყლის ნაკადებს თევზები ისევ ზღვისკენ მიჰქონდა თითქოს.

ფიქრია უცებ გამოფხიზლდა, თუმცა ამ წამიერმა მოლანდებამ ახლა იგი უკვე დასტურ შეაშინა.

ამ დროს სინათლეც ჩაქრა.

და საოცარი რამ მოხდა: სიბნელეში ფიქრიამ ქვეყანა თითქოს უკეთესად დაინახა. ამიტომ უმაღლვე გამბედაობა მოიკრიბა.

მას გაახსენდა, რომ მეორე ოთახში მამას საკუთარი ხელით აწყობილი და გამართული პატარა სამოყვარულო რადიომიმღები ჰქონდა, რომელიც ბატარიებზე მუშაობდა.

ჯიბო ხშირად აჩვენებდა და ავარჯიშებდა ფიქრიას, თუ როგორ დაემყარებინა კავშირი ამ მიმღებით მამის გემთან ზღვაში.

ხშირად კარგადაც გამოუდიოდათ ეს.

რადიომიმღებმა ბევრი იფხაკუნა, მაგრამ ვერავისი ხმა გარკვევით ვერ დაიჭირა. ალბათ ბატარიები დაცლილი იყო, მაგრამ ფიქრიამ არ გამოართო მიმღების არაფრისმთქმელი ხმაური, რადგან ეს წრიბინი მაინც რაღაც ცოცხალი არსების როლს ასრულებდა.

ფიქრია იქვე საწოლზე წამოგორდა. მალე კიდევ მიეძინა.

* * *

ძლიერმა ხმაურმა გამოაღვიძა. შეცბა, გაიტრუნა და ყური მიუგდო. ხმაური, რომელიც რისგან იყო ვერ გამოიცნო, აღარ განმეორებულა. მაგრამ ახალგამოღვიძებული ფიქრია ჩაფიქრდა, გაიხსენა წედანდელი წუთი, აღადგინა იგი და, როგორც ფირზე ჩაწერილი, სმენაში ხელმეორედ გაიმეორა ის ხმაური.

გულმა რეჩხი უყო. წამოვარდა, ფანჯარას მიადგა. გარეთ ისევ მაგრად წვიმდა, ქარი თითქო ოდნავ მინელებულიყო, მაგრამ ტალღებადქცეული ზღვა ისევ ისე უტევდა ნაპირებს.

ფიქრია აივანზე გავიდა. მარცხნით, ზღვის ნაპირს გააყოლა თვალი და უეცრად ელდა ეცა: კლდესთან ახლოს ნაპირზე გამოგდებული და ნახევრად გადაბრუნებული პატარა გემის სილუეტი მოეჩვენა. იქვე ლურსმანზე ჩამოკიდებულ ლაბადას ხელი წაატანა, მხრებზე მოიფინა და ფეხშიშველა უბედურების ადგილისაკენ გაიქცა.

მირბოდა, თან ხეშეშ სილაში ეფლობოდა ფეხებით. ქარი ჯერ კიდევ ისე ძლიერი იყო, რომ ფიქრია ძლივს მიაღწევდა მარჯვნიდან მოწოლილ ჰაერის ნაკადს.

აი, გემს მიუახლოვდა უკვე. იგი ცალ მხარეს გადაფერდებული და ნახევრად ხმელეთზე გამოგდებული საბედისწეროდ გარინდულიყო და ტალღების ცემაზე არც ინძრეოდა, არც ყურადღებას აქცევდა არაფერს.

ფიქრიას ძალა გამოეღია, მუხლები მოეჭრა. წამით წარმოიდგინა ყოველივე. „მამა... მამაჩემო... დამელუპე ბაბაი“... — აქვითინდა ყრუდ თავისთვის.

გემში სიცოცხლის ჭკანება არ იგრძნობოდა. არსაიდან ჩამიჩუმი არ ისმოდა.

წვიმასა და ქარს ველარ გრძნობდა ფიქრია. აღარც ზღვის ქუნილი ეყურებოდა. დედამიწა თითქოს გასუსულიყო და ფიქრიას გზას უთმობდა, რათა პირველს ეხილა თავსდატეხილი უბედურების საშინელი შედეგი. ქალიშვილი არასოდეს თავის სიცოცხლეში არ აღმოჩენილა ასეთ ვითარებაში.

— მამა!.. მამა!.. მამა!.. — სამჯერ სასოწარკვეთით შეჰკივლა ფიქრიამ, წამით შედგა და პასუხს ყური მიუგდო. ამოდ. ხმა — არსაიდან.

„ერთი ვინმე ცოცხალი მაინც გადარჩენილიყო“ — გაუელვა გულში და გაშეშდა, — არ იქნა, ფეხი ველარ მოინაცვლა.

უეცრად მის წინ, თითქოს მიწიდან ამოძვრავ, კაცის ლანდი აღიმართა.

— არ შეგეშინდეს... დავილუბეთ... — ნაძალადევი სიმშვიდით წარმოთქვა უცნობმა.

— მამაჩემი სადაა?! — მიახალა ფიქრიამ.

— ვინ?

— ჯიბოა მამაჩემი.

— არ ვიცი, გოგოვ, ჩვენ დავილუბეთ... ისინი გადახტნენ. ფელუკაი ჩემია, მე დავრჩი... — უფრო მიუახლოვდა ქალს უცნობი, — ჩვენებური ყოფილხარ...

— ბაბაი დამელუბა და ესაა, — თავისთვის ჩაიგმინა ფიქრიამ. მერე კვლავ უცნობს შეუძახა: — სადაა მამაჩემი. ჯიბო, იცი ჯიბო?

— არა, ასეთი ვინმე ჩემთან არ ყოფილა... — დაამშვიდა უცნობმა. — სახლი თუ ახლოს გაქვს, წამიყვანე, გოგოვ, სველი ვარ და სხეულიც მტკივა.

ეს გემი სხვა ყოფილაო, — გადაწყვიტა ფიქრიამ, ოდნავ შვება იგრძნო და უცნობს სახლისაკენ წაუძღვა.

— ცოტა ფრთხილად, აქეთ ძინავთ, — უთხრა უცნობს ისე, როგორც სახეზე არც შეუხედავს, ლაბადა მოიძრო, ლურსმანზე ჩამოჰკიდა, კარი შეაღო და სტუმარს შეუძღვა. უმაღლესე გაახსენდა სინათლე არ იყო, არც ასანთი ახსოვდა სად იდო, არც ძველი ლამპა იცოდა ალაგობრივად, არც იმაში იყო დარწმუნებული შიგნითი თუ იქნებოდა, არც სანთელი ეგულებოდა არსად. სწრაფად გამობრუნდა უკანვე, უცნობს აიგანზევე ვამოუსწრო, იგი უნებურად შეაჩერა, მაგრამ ეს ძალიან ეუხერხულა და ფეხებზე დაიხედა, აქაო და ტალახიანი ვარო. სახურავიდან ჩამომდინარე წყალს შეუშვებოდა ჯერ ერთი, მერე მეორე ფეხი, თავისთვის ჩაიღიმდა და (ღმერთო, რა დროს უშველე!) უცებ იფეთქა შუქმაც.

უცნობი მართლაც უცნობი აღმოჩნდა. სველი, ნახშირში ამოსვრილი, მავთუიანი, სისხლით მიმოთხუნილი, დაღრეჩილი. რომ იტყვიან, სული კბილით ეჭირა. ეს კი შენიშნა ფიქრიამ, რომ კაცი ახალგაზრდა იყო, სა-

შუალო სიმაღლის, შავგვრემანი და, წარმოიდგინეთ, საკმაოდ სასიამოვნო შესახედაობის.

ოთახში რომ შევიდნენ, ორივეს წყალი წურწურით ჩამოსდიოდა. მთელი მორევი დადგა, იატაკი სულ დასველდა, კედლებსაც შეეშხეფა წვეთები. არ ციოდა. ზაფხული იყო. მაგრამ ამათ ორივეს უკვე სციოდათ.

— დაჯექით... ჰო, აქა. ნუ გერიდებათ... დაბრძანდით... არა, მოიცათ, რამე გამოსაცვალს მოგიტანთ. ნუ გრცხვენიათ, რა ვუყოთ, ყველაფერი მოსალოდნელია ჩვენს თავზე. არ გინდათ? რაო ვითომ, ბეწვიც მშრალი არა გაქვთ და... ამ წუთში, ამ წუთში...

გავიდა, მალე დაბრუნდა. მამის ძველი შარვალი და ღაზლის ხალათი შემოიტანა. სკამზე დაუწყო.

— როგორმე მოირგეთ, მშრალია, მაინც კარგია. მე ახლავე მოვალ, ცეცხლს დავანთებ... — უცნობი უცნაურად და უეცრად დამუნჯდა. რად ჩაუვარდა ენა მუცელში, რა დემართა ამ უბედურს ნეტავ? რავა გამწვანებულა ამხელა ზრენგი ბიჭი, რავა ჩამოუყრია ყურები? არა, ისე ლამაზი ბლაცყია ეს ვიღაცაა.

— ოღონდ ნელა, ჩუმად. იქით ძინავთ... — კიდეც ერთხელ გააფრთხილა და კარებს მიეფარა. ეზოდან მკლავისმოდება ნაფოტები რომ შემოიტანა, უცნობს უკვე გამოეცვალა სამოსი. მალე ბუხარში ცეცხლი აგიზგიზდა, სკამებზე გადაკიდებულ სველ ტანსაცმელს ოხშივარი ავარდა.

ცოტა რამ სადილის მონარჩენი დაალაგა ცაცხვის ხისგან გამოთლილ ძველებურ ტაბლაზე, რომელიც ბუხართან მიაჩოჩა, ბოთლი არაყიც მოიტანა და სტუმარი მიიპატიჟა. არაყი ჯერ თავად დაისხა, მერე მოსულს გაუღეს პატარა ჭიქა.

უცნობი მთელი ეს ხანი გაუნძრევლად იჯდა ზურგიტ ბუხრისაკენ, თავი ჩალუნული ჰქონდა, მხრებით თითქოს ოდნავ კანკალებდა. გარკვევით შენიშნა, — უცნობი კვითინებდა.

ეს აღარ ესიამოვნა ფიქრიას. ქვეყნად ყველაზე საშინელი სურათი მამაკაცის ტირილიაო, უთქვამს ხშირად. წაუხდა გუნება, გული მოეშხამა, ოდნავ დამშვიდებული სული ისევ აემღვრა. ეს კვითინი ახალი უბედურების მაუწყებლად ჩათვალა. ყოველივე ამას რაღაც კავშირი აქვს მამაჩემთან. არა, მამაჩემი აღარაა, — ტრაგიკულად ასკვნიდა თავისთვის გულში და სწრაფად, გახილ სველ ტანსაცმელივით, ძირს ჰყრიდა თავის წელანდელ შემართებას, გულადობას, ფხიანობას, სიმხნევებს.

ეს თითქოს კარგად იგრძნო სტუმარმა. თავი წამოსწია, თმები ხელით უკან გადაიყარა, სუფრას გადახედა, სუსტად გაიღიმა, კმაყოფილი და მაღლიერი მზერა შეანათა ფიქრიას და ბავშვივით წაილულდულა:

— რათ შეწუხდით... დანა პირს ვერ გამიხსნის. დამელუპა ყველაფერი.

ფიქრია ისევე მომაგრდა ოდნავ.

— ძალიან გთხოვთ, ნუ წუწუნებთ ამდენს. არაყი მოგიხდებათ, გაათბობთ. — ჭიქა ხელში შეაჩეჩა. — ჰო, სახელი თქვენი შეიძლება?

— მე ნაზიმი მქვია... — გადაჰკრა არაყი. — ჩემი იმედი ეს ფელუკაი იყო. ამით მეწადა ცხოვრების დაწყობა. ყველაფერი გავყიდე და შარშან ეს ვიყიდე... ქარი რომ ამოვარდა, ყველა საშველად მოსულ დიდ გემზე გადავიდა. მე რაფერ მიმეტოვებინა... ეს ჩემი იყო. ახლა რაღა მეშველება. — მოთქვამდა ნაზიმი.

ალბათ აბოლებს ამ უბედურს, დაეკვდა ფიქრია და კვლავ შეწუხდა, მოუსვენრობა დაეტყო.

— სად ვარ, სად მომაგდო ქარაშოტმა არც ვიცი. ღმერთმა ხეირი არ მოგაკლოთ. თქვენ რომ არა, მოვკვდებოდი. ისე ჩვენებურები ყოფილხართ და...

კუთხეში ჯიბოს ნახელავი რადიომიმღები აჩხაკუნდა. ახლა გაახსენდა ფიქრიას, ჩართული რომ დაეტოვებინა. ალბათ სულ გამოიფიტებოდა ბატარიები ამდენხანს.

გარედან დიდი ხმაური აღარ ისმოდა. ეტყობოდა ქარი ჩამდგარიყო და წვიმაც შენელებულიყო. მხოლოდ ზღვის ტალღების შხუილი ისევ და ისევ არ კლებულობდა.

— როგორც ვატყობ, თქვენ აქაური არ უნდა იყოთ, — ეპკვი გამოთქვა ფიქრიამ.

— რაფერ აქაური? აბა სადავრინა ვიყო... არა, ართვინელი კი ვარ. მარა აქეთ ზღვისკენ გადმოვსახლდი, ყველა ლაზივით მეც ბედი ზღვას მივანდე. ეს ოხერი ფელუკაი შევისყიდე და თრაფეზონში...—უცებ ოთახის კედლები შეათვალიერა. ერთგან ჩარჩოში ჩასმულ წვეროსანი, მელოტი კაცის პორტრეტზე შეაჩერა მზერა. — ბაბაია თუ ბაბუა? — ახლა უკვე აშკარა ღიმილით შეეკითხა ლამაზ მასპინძელს.

— ერთი თქვენც. მასხრობისთვის გცალიათ? ლენინი ველარ იცანით თუ? — ოდნავ გაჭავრებით გაეპასუხა ფიქრია.

— ლენინი? კი მარა, ვინ ხართ? კომუნისტები? არ გეშინიათ მერე? რომ გაგიგონ, ხომ დაგვესოთ ოჯახი?

ახლა უკვე მოულოდნელად და საბოლოოდ დარწმუნდა ფიქრია, რომ ნაზიმი, ღამის ეს უცნაური სტუმარი, სხვა არავინაა, თუ არა საზღვარგაღდამიდან ქარის მიერ შემთხვევით გამოღმა ნაპირზე გამორიყული კაცი, რომელიც ჯერ ამას ვერც კი მიმხვდარა.

არ უნდოდა უცებ მიეხვედრებინა ეს, თუმცა აშკარად ნერვიულობდა, ადგა, გარეთ გავიდა, ზღვას გახედა. წვიმა თითქმის სულ შეწყვიტა.

ლიყო. დასავლეთისაკენ ერთ ადგილას ცა გაღებულყო და ძლივს მბეჭუტავარსკვლავს ზღვა წვრილი, ყვითელი ძაფით გადაეხაზა.

განთიადი მოახლოებულყო.

მობრუნდა, სტუმარს ლოგინზე მიუთითა, თავად კი ფეხაკრეფით მეორე ოთახში შევიდა.

* * *

დაძინების იმედი მაინცდამაინც აღარ ჰქონდა. ბალიში წამოსწია და თავი ისე მიდო, უნდოდა ფანჯრიდან გარიჟრაჟის მიერ ბრეშად შეღებილი ზღვისთვის ეცქირა.

მაგრამ მაინც თავისი უცნაური სტუმარი აგონდებოდა.

ალბათ შენიშნეს — ფიქრობდა ქალიშვილი — როცა გრიგალი აქეთ მოდენიდა მეთევზის სეინერს, ალბათ შენიშნეს მაშინ. ალბათ დილით მოაკითხავენ, წაიყვანებენ, გამოკითხავენ, გასინჯავენ, გამოარკვევენ, შეისწავლიან, მოუსმენენ, დაასკენიან და დააბრუნებენ.

არა აქ არაფერია საგანგაშო. უბრალოდ სტიქიის ბრალია. ალბათ კიდევ მიეფერებიან ამ ბიჭს, ხელს მოუშარბავენ, დაეხმარებიან.

ჩვენებური ყოფილხარო, მითხრა და გაუხარდა. „ჩვენებური?“.... პირიქით — თავად ყოფილა ჩვენებური. მაგრამ არა, მომასწრო, — ჩვენებური ყოფილხარო. მას კიდევ იქით ჰგონია თავი. ის არ იცის, რომ აქ არის და არც თვითონაა ჩვენებური და არც მე. უფრო ბევრი ხომ აქეთა ვართ? ჯერ თითქოს ძალიან საცოდავი ჩანდა, შესაბრაღისი და საწყალი, მერე გაიმართა, ამოძრავდა, გამოფხიზლდა, თვალები გაუხათლდა.

ჰო, დილას თუ მოვიდნენ, რას იფიქრებენ. მთელ სახლში — მე და ის. რაც გინდა ის იფიქრონ, ოღონდ წაიყვანონ, მალე მომაცილონ და მომასვენონ.

წაიყვანონ? მომაცილონ? აბა, აბა გულო, ცოტა მშვიდად იყავი.. რაო, საიდან ჩამოვედი ზღვისპირასო? ჰო, ართვინელი ვარო. სეინერი უყიდი ბიჭს, ოქროს თევზის დაჭერა სურდა ალბათ. იტირებდა მე გეტყვი, არა, კაი ბიჭია ეს ოხერი...

* * *

გათენდა, გატიალდა. ცა ღრუბლებით იყო დატვირთული, მაგრამ აღარ წვიმდა. ქარი კი მაინც უსტვენდა ფოთლებში, ტოტებში, სახურავის განაბზარებში, ხოლო ტალღები, თითქოს მთელი ღამის მუშაობით დაღლილიყვნენ, ზანტად და ღუნედ იშლებოდნენ ქვიშიან ნაპირებზე.

ჯიბოს სეინერი არსად ჩანდა.

ღუბეში არავისი ხმა არ ისმოდა. დატბორილი მიწა, ქარის ჩამოყრეჟილი და მიმოფანტული ფოთლები, გადაწვენილი და ამოგლეჯილი ხეები, რასაც კიდევ ხმელეთზე გამოირიყული ეს უცხო სეინერი ემატე-

ბოდა, გულისამჩუყებელ და სევდისმომგვრელ სურათს წარმოადგენდა. შვითიან ღამეს და უძილობას ფიქრისას სახეზე თავისი კვალი დაეჩინა. მაგრამ ქალი თავს ძალას ატანდა, ცქვიტად დასრიალებდა, სახლს ფრთხილად ალაგებდა.

ყვითელი ნაქსოვი კაბა ჩაეცვა, თმის ნახვევი, რომელიც ოდნავ მოშლოდა, შეესწორებინა და შეემაგრებინა, ფეხზე უჩუქოდ ტუფლები ჩაეცვა და ფეხისწვერებზე შემდგარი აივანზე გამოსულიყო. კარის ფარალალში თვალი გაექცა, წამით მზერა მოავლო იქითა ოთახს. იგი, ნაზიმი, პირადმა იწვა, მკვდარივით ეძინა. ყელი გაღეღილი ჰქონდა და ცალი ხელი პირდაპირ იატაკზე გადმოეშვა.

ფიქრიამ გადაწყვიტა ფოსტაში გაქცეულიყო. ფოსტა საკმაოდ შორს იყო. მაგრამ ჯობდა მაინც იქ მისულიყო, იქიდან ქალაქში, დიდ ნავსადგურში დაერეკვინებინა, მამის ამბავი გაეგო და სტუმრის გაღვიძებამდე როგორმე უკან დაბრუნებულიყო.

ფეხის წვერებზე ჩაიარა კიბე. ეზოში წამით შეჩერდა, თვალი მოავლო იქაურობას, თითქოს ირგვლივ ყველაფერი ეუცხოვა. ეწყინა, მაგრამ ეს არაფერიაო, თავი დაიმშვიდა და აღმა აივნისაკენ აიხედა, მძინარე ნაზიმის სახემ გაუელვა თვალწინ, რატომღაც იღუმალი ცხელი ზვირთი დაეჩახა გულს და მთელ სხეულს უღმობლად მოედო.

იგი მოწყვეტით გაიქცა. თანდათან უმატებდა სირბილს, თითქოს თავისთავისაგან გაქცევა სურდა.

წვიმით გარეცხილი აღმართი გზა კონვეიერის ცარიელი ლენტით მისრიალებდა ფეხქვეშ.

ფიქრია ფართო შარავზე გავიდა, ნაბიჯს უკლო, ერთხელ კიდეც გადახედა თავის სახლს და ერთხელ კიდეც უნებურად შეუტოკდა გული.

ფოსტის ორთვალიანი ფიცრული ზედ გზასთან იდგა. შიგ არავინ იყო. ყურმილი ცალკე იდო, ტელეფონი დუმდა.

ჭოფლიანი ხმელი ბიჭი მალე შემოვიდა, ფიქრიას დანახვაზე რატომღაც ლოყები შეუწითლდა, მიესალმა, ყურმილი ჩამოკიდა, ზაფრანისფერ ყვითელ ქოჩორზე ხელი გადაისვა და, ხაზები დაწყვეტილიაო, საგანგებოდ განაცხადა.

— ჰო, თქვენ ფიქრია ხართ, ჯიბო ბიძიასი, არა? — გაახსენდა რაღაც ბიჭს. ფიქრია გაისუსა, გული ძალუმად აუჩქროლდა და ყველაზე ცუდი ამბის მოსასმენად მოემზადა.

კი, მე ვარო, მიაგება პასუხი, რადგანაც ბიჭმა სათქმელი შეაგვიანა.

— დღეს იალონზე წამოვიდა ფოსტალიონი თქვენთან. შუაღამეზე, სანამ ხაზი იყო, ქალაქიდან დაგვირეკეს. ჯიბო ბიძიას სეინერი დიდ ნავსადგურში შეუყვანიათ. ყველაფერი რიგზეა, ფიქრია არ შეშინდესო.

— მერე რატომ არავინ არაფერი მითხრა? — სიხარულში სიბრაზე გაურია ფიქრიამ.

— თქვენთან მომავალმა ფოსტალიონმა საზღვარგარეთული სეინერი დაინახა თურმე გამოგდებული და სწრაფად დაბრუნდა, ქალაქში გაიქცა, რომ იქ შეატყობინოს.

— მერე? — რაღაც უნდოდა ეთქვა ფიქრიას, მაგრამ მხოლოდ ხელი ჩაიჭნია და გაბრუნდა.

* * *

კიბეზე ფრთხილად ადიოდა, მაგრამ ოთახიდან გარკვევით მოესმა ფეხის ხმა და ამიტომ თავადაც აღარ მოერიდა ხმაურს.

სტუმარი ამდგარიყო, გამშრალი, დაჰმუჭნილი ტანსაცმელი ჩაცევა, კარი გაღო და ოთახში ნელა ბოლთას სცემდა.

ფიქრია ოდნავ შემკრთალი და დაბნეული მიესალმა.

ნაზიმმა თავი დაუკრა, კარებს მოადგა და ფიქრიას თვალებში ჩააშტერდა.

— მე ახლა ყველაფერი ვიცი, სადაც ვარ... მალე დამიჭერენ? — გზზარული ხმით იკითხა მან.

— რატომ უნდა დაგვიჭირონ, ნაზიმ? ნუ გეშინიათ. თქვენ ჩემთან ხართ... ეს ჩემი სახლია. თქვენ ხომ ჩვენებური ხართ?

— თქვენი სახლია? რაფერ, აქ საკუთრად სახლები აქვთ თუ?

— აბა როგორ!?

— არა, მაგი არ მჯერა. მე დიდი ხანია კარგად ვიცი: აქ არავის არაფერი საკუთარი არა აქვს. შეილიც რომ იბადება, გართმევენ, მიყავთ. ასე არაა?

— არა, ნაზიმ, არაა ასე. — თითქოს ემუდარებოდა, ისე პასუხობდა ფიქრია.

— ასე ჩვენებურად, ქართულად გალაპარაკებენ? თუ ეს მარტო შინაურობაში? — კითხულობდა ნაზიმი.

— რა საცოდაობაა! მე, პირიქით, მიკვირს, თქვენ როგორ ლაპარაკობთ ჩვენებურად, საიდან შეინახეთ, როგორ გადაარჩინეთ ენა, თორემ აქა, საქართველოში, ჩვენ აბა სხვა ენაზე ხომ არ ვილაპარაკებთ.

— დასტურ? არ ვიცი.

— ოო, ეს მაწუხებს ძალიან, რომ არ იცოდით. რომ არ იცით... ალბათ იქ ბევრია ჩვენებური, მაგრამ რად გინდა. სხვის ხელშია, დაკარგულია.

— ეჰ, მაი ვინ იცის, ვინ ვის ხელშია.

ფიქრია გაჩუმდა, თითქოს რაღაც არ მოეწონა, შეკრთა, ოდნავ შემოფოთებული თვალები ნაზიმის სახიდან მის ხელებზე გადაიტანა. დაძარღვული, გრძელთითება, დაკაწრული და ერთი შეხედვით დაუხეშებული ხელები მაინც ნაზი სიმშვიდით დაყრდნობოდნენ აივნის მოაჯირს. ხელებსაც თითქოს თავისი სახე ჰქონდა, თავისი გამოხედვა, თავისი

სევდა... აი სწორედ ის დამალული სევდა თავისკენ ეწეოდა ფიქრის, ნაგრძნობას, გაგებას, შებრალებას თხოულობდა.

— ბუქსირი რომ გამიყვანდეს ზღვაში... — თქვა დაღვრემილმა მეთევზემ. იგი თავის გამორიყულ სეინერს გაჰყურებდა. მცირე ჩაფიქრების შემდეგ ისევ ფიქრის შემოხედა.

— რამდენი რაცხა მქონდა გადაწყვეტილი. ერთი წელიწადი დღე-ღამე უნდა მემუშავა და ცოტა ფარა შემეკრიბა, რომ...

— ცოლი მოგეყვანა, არა?

— ჰო.

— დანიშნული გყავთ?

— არა. ცარიელი ჯიბით ვის დანიშნავ?

— გული იყოს საესე, თორემ... — სერიოზული მსჯელობა დაიწყო ფიქრიამ.

— გული. გული ვის უნდა. — ჩიოდა ნაზიმი. — წავალ, ჩემს გემს კრილობებს გაუვსინჯავ, — თქვა და კიბეს დაუყვა.

— საუზმე? ოჰ, მოიცათ, რამეს მოვაშაღებ, — იუხერხულა ფიქრიამ.

— ახლავე ხომ მოვბრუნდები? სადღა წავალ აბა. წამოდით, თქვენც მომეხმარეთ, იქნებ...

— მოვდივარ, მოვდივარ, — არ დაასრულებინა ფიქრიამ სტუმარს სიტყვა. ეზოში ჩასულს დაეწია და გვერდით გაჰყვა.

ნაზიმმა სეინერს ირგვლივ შემოუარა, შეათვალიერა, გასინჯა, მერე ზედ ავიდა და ფიქრიაც მიიბატყა. პატარა კაიუტის კარი ძლივს გამოაღო.

— ესეც ჩემი სახლი. მიხარია, ჩემს სახლში რომ მოგიყვანე, ფიქრია.

ეს რაღაც სხვანაირი ნათქვამი აღმოჩნდა. შეიძლება ნაზიმს არც მიუქცევია ნათქვამისათვის განსაკუთრებული ყურადღება და არც იმხელა აზრი ჩაუდგია შიგ, მაგრამ ფიქრიასთვის ეს ერთი ფრაზა მრავალმნიშვნელოვანი იყო.

კაიუტაში, საწოლის ზემოთ ხის მოყვითალო კედელზე დეკორტიანი და დიდრონთვალემა ქალიშვილის პორტრეტი გაეკრათ. მაღალი მეკრდი კაბიდან სანახევროდ გადმოხეთქილიყო, მაგრამ გოგო თითქოს ცდილობდა უფრო მეტად გამოეჩინა სიშიშვლე.

ნაზიმმა შენიშნა, როგორ შეაჩერა ფიქრიამ იმ სურათზე თვალი.

— ტრაპიზონში კაფეში მღერის საღამოობით. — ნაზიმმა საჭიროდ ჩათვალა განემარტა. — მე ის უფრო მეცოდება, ვიდრე მომწონს. ლაზურ სიმღერებსაც მღერის. ჰო, ლაზი გოგონაა, მამა მეთევზე ყავდა.

ერთ საღამოს ბოლზიდან ქალაქში ბრუნდებოდნენ მამა და ქალიშვილი. ნახვამი ამერიკელი მხედარი გადადგომია, ამ გოგონასთვის ხელი შემოუხვევია უსირცხვილოდ და ძალით დაუპირებია მანქანაში შეთრევა.

მეთევზე ანთებულა, დაჯახებია ამერიკელს და ერთი გარტყმით მკვდარი
ვით დაუგდია ძირს. ეტყობა მანქანაში სხვებიც იყვნენ. გოგონა კივილით
მივარდნილა სახლში. როცა წასულან, გზაზე მოკლული მამა უნახავთ. დე-
და იმ დღიდან ჭკუაზე შერყეულა. ჰოდა, ეს ქალიშვილი დარჩა ოჯახში
მხოლოდ. ახლა ღამის კაფეში დადის, — ავადმყოფ დედას უვლის და
თავს ირჩენს.

— საწყალი! — აღმოხდა ფიქრის.

— მე შენ ძალიან მომწონხარ, ფიქრია. — მოულოდნელად წაიჭურ-
ჩულა ნაზიმმა. იგი ქალიშვილს ვერ უყურებდა პირდაპირ, ზღვისკენ
მიბრუნებულიყო და სადღაც სივრცეში ნაცრისფერ უსასრულობას მის-
ჩერდებოდა.

— ნუ მეტყვით ასეთს... — მწუხარედ უთხრა ფიქრიამ, — გული მე-
ტკინება, ნუ მეტყვით.

თვითონაც უკვირდა ფიქრის, რამ მოტეხა ასე, რამ დაუჩვილა გუ-
ლი, რამ შებოროტა. რატომ ისე, როგორც სხვა მრავალს, წინანდებურად
რჩიბით და მტკიცედ ვერ მოუჭრა ამ ბიჭს სიტყვა, რატომ დაჰყვა. რატომ
მოუსმინა მშვიდად, რატომ გაუღო გული, რატომ შეუშვა შიგ, რატომ?

— მივიდეთ სახლში. — უთხრა ვაჟს.

— ჩემს სახლში? — ღიმილით მიუთითა ნაზიმმა თავის პატარა გემ-
ზე.

— ორივე ჩვენი სახლია. — წამოცდა ფიქრის და უმაღლეს ტუჩი-
მოაკნინა. თავისთავი დატუქსა ასეთი დაუფიქრებელი და ნაჩქარევი
სიტყვის გამო. მართლაც, რა დამართა, როგორ უეცრად შეიცვალა. სად
გაქრა ძველი სიმაგრე, სიფხიზლე, თავმოყვარეობა? ვინმე სხვა ხომ არ
შეიპარა მის სულში, ჩაჯდა იქ და ახლა თავის ნებაზე ხომ არ მართავს
ფიქრის ყოფაქცევას?

ნაზიმმა ხელი მოჰკიდა მკლავზე, ახლოს მიიზიდა ქალი და ნელა წა-
იყვანა სახლისაკენ. ფიქრის წინააღმდეგობა არ გაუწევია, მკლავი სულ
მთლად მიანდო და შიშველი იდაყვით, რომელიც ვაჟის მკერდს ეხებოდა.
გარკვევით იგრძნო უბედური მეთევზის აჩქარებული გულისცემა.

ზღვის კენჭებს სასიამოვნო ხატუნი გაჰქონდათ ფეხებქვეშ. ორივე
ღუმლით მიაბიჯებდა, მაგრამ ამ უხერხულ სიჩუმეს თითქმის კენჭების
ხმაური ავსებდა. ნაზიმი უცებ შეჩერდა, დაიხარა და კაცლისოდენა
ნაცრისფერი კენჭი აიღო. კენჭი რამდენჯერმე ხელში შეატრიალა. მალა
ასწია და ცალი თვალით შიგ გახედა, ტუჩზე მიიღო, სული ჩაბერა. შემ-
დეგ ფიქრის აჩვენა. ქვას პატარა ნახვრეტი ჰქონდა. იგი ახელილ თვალს
ჰკავდა. მთელი ქვა ისეთი გლუვი და ხაზებით აჭრელებული იყო, რომ
ფანტაზიის მქონე კაცი მას რომელიღაც ძველხეთური ღმერთის სახეც
მიამგანებდა.

— ეს თილისმაა, რაცხას კარგს ჩაუთქვამ და გაჩუქებ.

ფიქრიამ ქვა გამოართვა, თვითონაც შეათამაშა ხელში და ნაზიმს შაღღობა გადაუხადა.

— შევინახავ, ვნახოთ რა სურვილი ჩაუთქვით.

— ნეტავ ახლავე თქმა შეეძლოს. — უპასუხა ნაზიმმა.

— მოვუჭერ ხელს მაგრად, გათბება და იტყვის.

— იცით რას იტყვის?

— ჰო...

— შენ, ფიქრიავე, მართალია, მე ქვა ვარ, მაგრამ მაინც ვხედები. რომ ნაზიმს ძალიან უყვარხარ, შენ კი, ფიქრიავე, როგორ ვერ გაიგე ეს?

ფიქრიამ ცუდად იგრძნო თავი, თუმცა არ შეიმჩნია. დინჯად გააგრძელა გზა. გული ვითომ ისე გაუფართოვდა, თავის ადგილას ველარ ჩაატია.

ქალიშვილი ამას არ ელოდა. ის არ იყო ამისათვის მომზადებული. ის უცებ ფარხმალდაყრილი აღმოჩნდა, თითქოს ალყაშემორტყმული იყო ყოველი მხრიდან. მას გული დაეწურა, აუჩუყდა, ტირილიც მოუწია, მაგრამ გამაგრდა, თავი ასწია. ამჯობინა ეთქვა რაიმე, ისე ხუმრობად ჩაუთვალა ყოველივე.

— მეც აი რას ვეტყოდი: ქვავ, ქვაგული უნდა გქონდეს. რომ...— მეტი ველარაფერი თქვა. მოულოდნელად ტირილი წასცადა. სახე ხელებში ჩარგო.

* * *

ეზოში ჯიბო მოსულიყო, დამდგარიყო და გაოგნებული შეჰყურებდა აქვითინებულ ქალიშვილს, რომელსაც უცხო ახალგაზრდა მოჰყვებოდა.

ფიქრია ადგილს მოწყდა, გაიქცა და შუა ეზოში მდგომ მამას კისერზე ჩამოეკიდა.

— არ შეგეშინდეს, მამა, არაფერია. შენ ხომ კარგად ხარ? ნუ მიყურობ ასეთი თვალებით... ეს ბიჭი ამ სეინერის პატრონია. ზღვამ გამოირყა წუხელ... იქაურია... ჩვენებურია, ბაბი. ნუ მიყურობ ასეთი თვალებით.

— ჩემი ბრალია. მარტო დაგტოვე.

ნაზიმი შორიახლო გაჩერდა. ვერ გაბედა ახლო მისულიყო. ჯიბოს ეუხერხულა, სტუმრის წინაშე მოიბოდიშა, თავადვე შეეგება და ხელი გაუწოდა.

ფიქრიაც ნაზიმს მიუახლოვდა.

— ეს მამაჩემია.

— ძალღვივით მშობა. — თქვა ჯიბომ, რათა უეცარი დაძაბულობა გაეფანტა და გაივინა. ფიქრია წამსვე მიტრიალდა, ეზო გადაჭრა და კიბე

აირბინა. ჯიბო მიხვდა, ფიქრია საუზმეს მოამზადებდა. ნაზიმი ეჭვით ათვალიერებდა მოხუცს, რომელიც ერთი შეხედვით რომელიღაც ნაცნობსა და ახლობელს მიაშვავებდა, მაგრამ პირველ წუთებში რაღაც მაინც არ მოეწონა ამ კაცში.

ახლა კი თითქოს უნებურად უფრო შეეჩვია. მოხუცის იმ ერთადერთი გაღიმებით შვება იგრძნო და გული გაუნათდა.

მზით გარუჯულ, ნაოჭებიან, მაგრამ ენერგიულ და არაჩვეულებრივად ცოცხალ სახეს ნისლივით მოხვეული თეთრი თმა-წვერი განსაკუთრებით უხდებოდა. მოხუცი მეთევზე მაღალი იყო, მაგრამ მხრებში ოდნავ მოხრილი ჩანდა და ნაზიმს მოეჩვენა, თითქოს ჯიბო მხოლოდ ახლა მოიხარა მხრებში, რათა სტუმარი თავისი სიმაღლით არ დაჩაგროს.

ჯიბო დიდ მამაპაპისეულ ბუხარს მიამგვანა ნაზიმმა, ბუხარს, რომელშიც გეგონება ცეცხლი მიმქრალიყო, მაგრამ როგორც კი ნაცარს გაჩხრეკ, ლადარი და ნაკვერცხალი მოგვეცხუნება.

* * *

საუზმის შემდეგ, ცარიელი ჭურჭლით ხელში, ფიქრია დერეფანში გამოსულ მამას შეეჩვია. თეფშები უმაღლვე იქვე ძველ მაგიდაზე შემოდგა. ჯიბო მიხვდა, ქალიშვილს რაღაცის თქმა უნდაო და მობრუნდა მისკენ.

— ბაბი, მაპატიე... უნდა გითხრა: მან ყველაფერი გამიმხილა...

— რაი, რა გავიმხილა? მღუპავ? — შეიცხადა ბერიკაცმა.

— ნუ ლელავ, მამა. ნაზიმმა გული გამანდო...

მოხუცს უმაღლვე გულმა უგრძნო, რასაც ნიშნავდა ეს, მაგრამ გაურკვეველმა იჭვმა და შიშმა გული მაინც გაუქენწლა. დადუმდა, ჩაფიქრდა.

არა, ფიქრიას პირდაპირობა და გულახდილობა მისთვის მოულოდნელი არ იყო. მოულოდნელი სხვა რამ მოეჩვენა ჯიბოს.

— რა მინდა გითხრა იცი? თუ იქნება ის იყოს, თუ არა — არავინ. — მტკიცედ დაასრულა ქალიშვილმა.

— შვილო სულ გეხვეწებოდი ვილაცა ამოირჩიე-მეთქი. გულში არავის იკარებდი. ახლა რამ გადაგრიო ასე. ხომ იცი მავი სადაურია. ამას შენ არ უკვირდები?

— ეგ ჩვენებურია, ბაბავ. რა ვუყოთ, რომ მიწაზე საზღვარი გვეყოფს. ხომ ხედავ, გულებს საზღვარი არ ჰქონიათ.

ჯიბომ ვერაფერი თქვა და თავზე ჭადარა ჯაგარი შეიჩიჩქნა, მწარედ გაეღიმა, ფიქრია შეათვალიერა თავიდან ფეხამდე, თითქოს უნდოდა დარწმუნებულიყო, ნამდვილად ჩემი გოგოა თუ არაო, უსიტყვოდ მიტრიალდა და სტუმრის ოთახში შევიდა.

* * *

ცაზე ღრუბელი გათხელდა, მზემ თვალი გამოაჭყიტა. მიწას რძი-ფერი ორთქლი ასდიოდა.

ჯიბომ ზღვაზე დიდი ნავსადგურიდან მომავალი ბუქსირი შენიშნა. იგი ჯერ ნაპირის პარალელურად მიდიოდა, მაგრამ დუბეს რომ გაუსწორდა. უცებ ცხვირი აქეთ მოაბრუნა და ჯიბოს სახლისაკენ გამოემართა.

ყველამ იგრძნო, რასაც ნიშნავდა ეს.

სამივენი გამორიყული სეინერისაკენ წავიდნენ. მათ ისე ჩაათვაყეს კიბე, ისე გაიარეს ეზო და ისე მიაღწენ პატარა ხომალდს, რომ არც ერთს სიტყვაც არ დასცდენია.

ფიქრიამ ნაზიმის სახეზე შეშფოთება წაიკითხა. ბიჭი ჩქარობდა, ნერვიულობდა, მას თითქოს ფიქრიასთან განმარტოების იდუმალი სურვილიც აწუხებდა. იგი იქნებ მოახლოებულ განშორებასაც გრძნობდა. უცებ იგი სეინერზე ახტა, კაიუტის ღია კარებში შეიჭრა. და უმაღლეს უკან გამობრუნდა. ხელში ძაფის პატარა ნახევრი ეჭირა. ფიქრიასთან მივიდა.

— ეს ჩემი ნენეს დართული ლაზლაა. გაუყარეთ იმ კენჭს და ისე ჩამოკიდეთ სადმე. — ამბობდა ისე გაუბედავად, რომ გეგონებოდა, ხმა უკანკალებსო. ქალიშვილი არც დაფიქრებულა, ხელი კაბის პატარა ჯიბეში ჩაიყო და ნაზიმის ნაჩუქარი კენჭი ამოიღო. ჯიბო გაკვირვებით შეჰყურებდა ყოველივე ამას და ვერ მიმხვდარიყო, რა ხდებოდა სინამდვილეში.

ამ დროს ფიქრიას ქვა ხელიდან გაუვარდა. კენჭი პირდაპირ კენჭებში ჩავარდა. ქალიშვილი სასწრაფოდ დაიხარა, მაგრამ მიუხედავად გამალეებული და თავგამოდებული ძეხნისა, ნაჩუქარი თვალისანი ქვა ვეღარ მონახა.

* * *

ბუქსირი ნაპირიდან ოდნავ მოშორებით შეჩერდა. დახვეული ტროსი ვილაცამ კვიშაზე ისროლა, შემდეგ წყალზე ჩამოშვებულ პატარა ნავში ორი კაცი ჩასხდა და აქეთკენ გამოსწია.

— ვინ იცის მაგისი ენა? — ჰკითხა ერთმა მათგანმა ჯიბოს.

— ჩვენებურია, ბატონო, ქართულად კარგად ლაპარაკობს. — გაეპასუხა ფიქრია.

— ნუთუ? — გაიოცა მეორემ.

— თქვენზე დახმარების გაწევა დაგვევალა. — ისევ მტკიცედ და ოფიციალური ტონით განუცხადა პირველმა ნაზიმს. როგორც ეტყობა, მისმა გამოცდილმა თვალმა ადრევე დაადგინა, რომელი იყო უცხოელი.

— საზღვრამდე ჩვენ მიგიყვანთ. იქ კი თქვენი ხელისუფლების რწმუნებული დაგხვდებათ.

— მე... — აქეთიქით თვალეხს განწირულივით აცეცებდა ნაზიმი. — მე ჯერ არ მინდა წასვლა. აქ...

— ჩვენი ხელისუფლების რწმუნებულს შეუთანხმდა თქვენი... გელოდება.

მეორემ ამასობაში გამოირიყულ სეინერს ტროსი გამოაბა და ნაზიმს მიუთითა თავის გემზე ასულიყო.

ცოტა ხანში სეინერმა თავისი გაზეთილი მუცელი წივილითა და რაკუნით გაათრია ქვიშაზე.

ნაზიმი მალლიდან გადმომდგარი, თვალცრემლიანი ფიქრიას უქნევდა ხელს. ქალიშვილი სეინერს ადევნებოდა.

— ფიქრია, მშვიდობით!.. აუცილებლად გნახავ... ერთი ქარიშხალი ხომ ამოვარდება კიდეც. — ამშვიდებდა მიმავალი ნაზიმი.

ყველანი და ყველაფერი რომ თვალს მიეფარნენ, მაშინ ჯიბომ თეთრი ჯაგარი თმა შეიჩიჩქნა მარჯვენა ხელის თითებით და მდუმარედ გადახედა ფიქრიას. რაღაცა უნდოდა ეთქვა ქალიშვილისათვის, მაგრამ სათქმელს ვერ მიაგნო. მოხუცი ნელა წავიდა სახლისაკენ.

ფიქრია ნაპირზე დარჩა და ამ მილიონობით კენჭში ნაზიმის ნაჩუქარი იმ ერთის ძებნას შეუდგა.

ჯიბომ გვერდით ქალიშვილი რომ ვერ შენიშნა, უკან მოიხედა. უჩვეულო, მწველმა ტკივილმა მეხის დაცემასავით ტანში გაუარა. ძალიან შეებრაღა ფიქრია, მაგრამ რა შეეძლო, რით დახმარებოდა. არასოდეს არ უნახავს თავისი ნაბოლარა, მაგრამ ყველაზე უფრო ამაყი, თავმოყვარე და ზოგჯერ ამპარტავანი გოგო ასე ჩაფიქრებული, ასე დასერიოზულებული და გულდაწყვეტილი.

ეს კარგა ხანს ჩუმად შეჰყურებდა ფიქრიას და ათას რამეს იგონებდა ცხოვრების ფერად-ფერად მოვლენათა ორომტრიალიდან. მრავალ განცდილსა და ნახულს ერთიმეორეს ადარებდა, ზოგიერთს კვლავ ამოწმებდა, წონიდა, რაღაცეებს არჩევდა, აფასებდა, ორჭოფობდა, სწყვეტდა.

თითქოს რაღაცნაირი მოულოდნელი სისუსტეც დაეუფლა მის სხეულს.

არასდროს წინათ არ უგრძნია ეს და არც უფიქრია ამაზე. ახლა მუხლებში ოდნავ მოეშვა. ეს უცნაური და უსიამო ცვლილებები ასე ერთბაშად მოხდა, ასე თავხედურად შეიჭრა მის სულში და ყველაფერს მოედო.

ყველაფერზე მეტად საკუთარი სისუსტის ეს უცაბედი, ჯიუტი შეგრძნება უთუთქავდა გულს. იქნებ ეს ფიქრიას დარდის თანაგრძნობამ გამოიწვია? იქნებ რითიმე ასიამოვნოს ქალიშვილს?

— შეილო, მე ძველებურ ველარ ვარ. ზღვაში ხეტიალს ვანებებ თავს. მითხარი, ფიქრია, ქალაქშიც წამოვალ თუ გინდა, სადაც გინდა. ოღონდ... — ბუბუნა, გაბზარული, დადინჯებული ხმით უთხრა ჯიბომ.

— არა. არსად არ მივდივარ. ჩემი ალაგი აქაა. — ისე უპასუხა ფიქრიამ, თავიც კი არ აუწევია. ისევ კენჭებს ჩასცქეროდა, იმ ერთს ეძებდა.

ფიქრის ამ მტკიცე და მოულოდნელმა განცხადებამ თითქოს ისევ გამოცვალა და ახალი ენერგია შემატა ბერიკაცს. არა, მაინც ის აღარა ვარ, რაც ვიყავი. — ისევ მწარედ ფიქრობდა ჯიბო თავისთვის, და ადგილზევე ტრიალებდა ბუზღუნით, როგორც ტაბიკგატეხილი ულლიდან გამოვარდნილი ხარი.

მაგრამ მისი მკვეთრად მოხაზული უზარმაზარი და მძლავრი ფიგურა მაინც შთამაგონებლად აღმართულიყო მიწის, ზღვისა და ზეცის ერთიან ფონზე. თითქოს მის მაღალ ტანს, რომელსაც ჭადარით განათებული თავი თოვლიანი მწვერვალივით დაჰნათოდა, წაეშალა ყველგან ყოველი საზღვარი.

დ ე დ ა

აქედან მოჩანს უფრო ადვილად
 კედლები ძველი ნარიყალასი.
 როგორ უხდება, ღმერთო, ამ დილას
 ფერი გაჩენის დღისებრ ხალასი!
 მადლი შენ, მადლი, მიწავ წმინდაო!
 მღუმარედ გიცქერ შენი შობილი...
 როგორ უხდება მზიან მიდამოს
 სილურჯე ცისა პირველყოფილი.
 ცად აღმართული დგას ქართველის დედა
 ბასრი მახვილით და თასით ხელში.
 ახლა ცის ფონზე მხოლოდ მას ვხედავ
 და ახლა მკლავიც და გულიც მერჩის.
 მე ვხედავ დედას, თვითეულ დედას —
 კერის სინათლეს და კერის სითბოს.
 ჰოი, დედანო, დიდება თქვენდა,
 თქვენ შეუნახეთ მომავალს ხვითო.
 თქვენ შეუნახეთ ფუძე ურყევი,
 ნაღვერდალი და ცისფერი კვამლი,
 სული ამაყი და მოუღლეო
 და წარუშლელი წინაპრის კვალი.
 ჩვენ გვიყვარს დედა, აკვანს რომ არწევს,
 დედა, ხელგაშლით სტუმარს რომ ხვდება,
 და ყოველ სიტყვას ფაქიზად ნაწერს
 და თვით ღუმლისაც მივუძღვნით დედას.
 დედის მადლია მიწის ბარაქა,
 ყანის ბიბინი, ბაღის შრიალი.
 და გვიყვარს დედა — გმირს რომ არა ჰგავს,
 უბრალო ქალი თავსაფრიანი.
 ჩვენ ხშირად დედას სიზმარში ვხედავთ,

მოგვეფერება და გული გვერჩის.

ცად აღმართული ღვას ქართველის ღედა
ბასრი მახვილით და თასით ხელში.

ჴ მ რ

მხოლოდ შენი სიხარული მახარებს,
მხოლოდ შენი დაღონება მაღონებს,
მიწას შენი სიყვარული მაყვარებს
და ვპოულობ — მხოლოდ შენთვის — საპოვნელს.
და არ მჯერა ქვეყნის ფერისცვალება,
ნოემბერში ყვავილებს რომ გათიბავს —
ვით იცვალონ ფერი შენმა თვალებმა
ან ტუჩებმა მოხაზულმა ნატიფად.
არ იქნება და არ მინდა მჯეროდეს,
რაც ამ ქვეყნად, ვიცი, გარდუვალია.
მინდა გული მუდამ ასე მღეროდეს —
გრძნობით საესე თასი ჯერ ვერ დალია.
მაგრამ ცივი ქარი მაინც დაბერავს,
გათეთრდება მიწა, ვარდით ნაქარგი.
და მე ვხედავ ჩასაფრებულ ფათერაკს
და მაწვალებს ფიქრი შენი დაკარგვის.
ჯერ კი შენი სიხარული მახარებს,
მხოლოდ შენი დაღონება მაღონებს.
მიწას შენი სიყვარული მაყვარებს
და ვპოულობ — მხოლოდ შენთვის — საპოვნელს

ფ მ რ ი ს ც ვ ა ლ ო ბ ა

ქარი მოვარდა, როგორც მღევარი,
დააცხრა ხეებს, ვით მოძალადე
და შეთვალული ყურძნის მტევანი
აშლილ ფოთლებში გამოანათებს.
თვალი ვერ ძლება ვაზის ყურებით —
ვარდისფერ მარცვლებს სხივები ლანდავს.
გადაიფრენენ მოლალურები
და მაღალ ცაცხვებს მზის ჯილა ადგას.

მოუსვენარი ბზუის ფუტკარი
და ირხევიან ყვავილთ ღერონი,
ხარობენ მამის ნასათუთარი
ხენი, ბულბულთა სასიმღერონი.
მწიფობელების ისმის გალობა,
მკათათვეს უკვე გაუდის ვადა
და გარდუვალი ფერისცვალობა
საშემოდგომო სურათებს ხატავს.
ეზოში ვდგავარ გაბრუებული
და ნაცნობ ხილვებს გული ვერ უძლებს.
დღე მათრობს — წამით დაბრუნებული
და ვეფერები შეთვალულ ყურძენს.

ბრიგალი ზღვაზე

ზღვა დამორჩილდა აწყვეტილ გრიგალს
გრანიტის ნაპირს მინარცხებული...
ტალღას ქეჩოზე მოეჭვა ჰინკა
და მიაჭენებს ურა ცხენივით.

ი ს დ დ მ

დიდება შენდა, ცაო მაღალო,
მზეო უკვდავო, დიდება შენდა!
რამდენი დილა უნდა მახარო,
რამდენ გაზაფხულს მახარებ ნეტა!
და ის დღე მოვა, მოვა თავისით,
მაგრამ წინადლით გიხილავ მაინც.
ღმერთო, მზიანი ჩემი დაისი
შენ დამსგავსე მოვარდნილ მაისს.

ბ ხ ბ ლ ბ ლ ო ბ ბ

ქარი მდერის სალადობოს
და ფოთლებში მიშრიალებს,
მომახარებს ახალბლობას —
ბალი თვალებს მიბრიალებს.
თქვენ მასწავლეთ, ჩემო ბლებო,
ხილთა ქების ანი-ბანი.
ჰეი, კარის მეზობლებო!
მოდით, ვკრიფოთ შავი ბალი.
მწიფობისთვის საღამოა...
საიდანღაც შემომესმის:
„ერთსა ქალსა — ბლისკინელსა
ბლის ხიდზე ბლის კალათით
ბალი გააქვს და გამოაქვს!“

თეთრო ქალო — ბლისკინელო,
გულში უმაღ ცაცოცხლები
და ბლის ხეზე ბლის გიდელით
კინკასავით ავცოცდები.
საცა არის ჩამოივლის
თეთრი ცხენით ჩალვადარი —
დაიბევოს უნდა ხილი
დილით ქალაქს ჩასატანი.

წითლად ღუის ტოტზე ბალი
მწიფობლების საგალობლად
და გამირბის ბლისკენ თვალი,
როგორც პირველ ახალბლობას.

ნათელა ქლენგი

ჭ ა შ ნ ი ჯ ი

ვაყიანობა და საძირკვლის ჩაყრა ერთად დამილოცეს კარის მეზობლებმა. ხურდა ფული ხომ არ დაგავიწყდათ კაცო, იძახის ერთი; პირველი ქვა ოჯახის მომავალმა უფროსმა უნდა ჩააგდოს, ეპასუხება მეორე; ჭიქით ღვინო უნდა დაესხას საძირკველს, პურმარილი არ მოაკლდებაო, მომძახის მესამე. ჰო, კარგი, მასე იყოს, როგორც თქვენ გინდოდეთ, ჩემო კარის მეზობლებო, ჩემო კეთილებო, ვიცინი მე.

— რა გაცინებს კაცო, — მიწყრება ყველაზე უხნესი, — ადამი ადამია, ახლანდელ ახალგაზრდებს არაფერი გჯერათ.

რას ამბობ რამიზ ბიძია, როგორც შენ გინდოდეს, აჰა ფული, აჰა ღვინო, ქვასაც მე ჩავაგდე. ჰო, მასე, ილიმება მოხუცი. მიხარია ახალი ფუტი იყრება, ჰაუ, რამდენი ხალხია ჩემს ეზოში. ჰმ, ჩემს ეზოში! რა ტკბილად ესალბუნება გულს... ამ რიყის ქვებს მოვეფერები სათითაოდ და ისე ჩავყრი საძირკველად. მრცხვენია, არ ვიცი რატომ.

— კაცო, ქვა სულ ეგაა? — მეძახის ხელოსანი, — არ მეყოფა.

— რას გეყოფა კაცო, რო დაიწყე ეზოს თავიდან და ეზოს ბოლოში ჩადი, რა გეგონა...

— ბიჭებო, რაიმე ხომ არ გინდათ, — ეზოს წინ აჩერებს მანქანას მეზობელი.

— მაღლობთ. არაფერი... — ვბასუხობ და ხვდება, რომ რაღაცა მიწნდა.

— აბა რიყის ქვა მოიტანე, მდინარეზე ჩაირბინე, — ეძახის ხელოსანი.

ისიც გარბის და ერთის მაგივრად ორი მოაქვს.

— ეს ერთი ტონა ცემენტი მე და მემედმა მოგიტანეთ, — მეუბნება

მეზობელი. ჩემს სახლთან მანქანა იცლება. სიხარულის ცრემლებს ძლიერს ეცაგება. მეზობელი კარისაო, მერამდენედ ვიმეორებ ამ სიტყვას. მუშაობა ჩაღდება. ხან ბეტონის აზელაში ევხმარები, ხან ვედროთი კირს მოვათრევ, ყველაფერს ვეღები... გეცინებათ? რა ვქნა, მიხარია. უსუფ ბიძიას რაღაც დახვეული მოაქვს. ბაწარი რად გინდოდაო, შორიდან უყვირის კარის მეზობელი. მერმე რომ დათვრები, იქნებ დასაბმელი გახდეთ, ექილიკება უსუფ ბიძია თევრათს.

— სად ჩავყარო ბიჭო ვაზი? — მეკითხება და ნელ-ნელა ხსნის რგოლად დახვეულ ლერწმებს. ერთხანს ვლუმვარ, სადაც აჯობებს მეთქი, ვეუბნები. იგი თვითონ არჩევს ადგილს. ჯერ ასე იყოს ძირში დახვეული. მერე კი გამოზაფხულებზე რომ გაიღვიძებს, ჭიგოზე ააკრავ, — მარიგებს. მეც ვუსმენ, თუმცა მინახავს, ბაბუაც ასე აკეთებდა, მაინც ვლუმვარ. მსიაპოვნებს, რომ მარიგებს. ამაში რაღაც მშობლიურია, თბილი. ბუხარი არ დაგავიწყდეს ბიჭო, მახსენებს ბიძია სკენდერი; ვილა აკეთებს ახლა ბუხარს, იცინის მეორე; ბიჭო, რა გემო აქვს იმ ჯემტის ყუთს? ცეცხლი თუ არ დაინახე, როგორ გათბები; გვაკეთებ ბიძია სკენდერ, ვეუბნები ისე ყასიდად, მე თვითონ აღარ ვიცი რას ვიზამ. ძველებს ბუხარი მოსწონთ, ახალგაზრდებს ეცინებათ. ჰო, როგორც გინდოდეთ, უკან იხევს მრჩეველი. მე რომ მკითხო, ზამთარში წიფლის შეშა რომ ნაკვერჩხალს დაყრის და ზედ მწვადს დააშიშხინებ... მწვადი მონატრებია ბიძია სკენდერს, თვალს უკრავს ოთარი შაქროს, ალბათ მოშივდა. ჰო, სადილის დროა, ვაწყვეტინებ მე. ისე, მე რომ მკითხო, არც კი მახსოვს საჭმელი, მგონია, არასოდეს მომივიდება.

— წავიდეთ თორემ ყელი მიშრება, — აიკაპიწნენ ბიჭები.

— ეს რაღა დასატოვებელია, — აჩერებს ბიძია სკენდერი.

— მერე აღარ ივარგებთ, მთვრალი კი არა ფხიზელი არ ვარგებართ — ესაყვედურება რამიზ ბიძია. ოცბოთლიანს ძლიერს მოათრევს შოთა, დეიდა მაროს ქეაბით რაღაცა მოაქვს. ვწითლდები, რად გინდოდეთ, რა საჭიროა-მეთქი...

სადლეგრძელო სადლეგრძელოს მოსდევს. ქართულ სუფრას რა დაუღევს სადლეგრძელოს, ნუმც დაღეოდეს, ფუძეს მილოცავენ, საუკუნოდ დაიფუძნეთ, მალე ჭერსაც დაგილოცავეთო. თავს ძალას ვატან, ვშიშობ არ ვიტირო... დალოცვილმა თავისი ქნა, ძარღვებში დამიარა. ახლა აღარ ვმაღავ ცრემლებს, მიხარია და რა ვქნა, ნეტა შემეძლოს პატარა ბალღივით ვიდანდალო და ვიხტუნო. არც არვის უკვირს. ჰო, შვილო, ასე იცის სიხარულმა, ნუმც დაგლეოდეს სიხარულის ცრემლები, მლოცავს ბიძია სკენდერი.

ქვა ქვას ემატება. მაღლდება ჭერი, ბიჭსაც ორი კიჭი გამოუჩნდა, რა დროს ალუ-ალუა, ეუწყრები. დიდი ბიჭი ხარ. ესეც კაცი დაღება, მეცინე-

ბა. დავცქერი მის ფუნჯულა ხელებს, ვაკვირდები, როგორი თვალები აქვს, როგორი ცხვირი, ტუჩები... როგორ მეღამაზება, არ მგონია სხვას უკეთესი ყავდეს. მეკითხებიან, ვბრაზდები, ვიცი გაჭრილი ვაშლივით მგავს.

მალდდება ჭერი. ბიჭი თავისი ფეხით დაბაკუნებს ეზოში. ძველ ნაძირალებს ბარის პირით ვიღებ, მეშინია არ წაიქცეს. სიხარულს ველარ იტევს გული, მინდა ვილაკას გავანდო, აბა რა იცი ვის უნდა ენდოს კაცი. იქნებ დავცინოს და შენს აფრენილ ოცნებას ფრთები შეაკვეცოს. ისევ ჩუმად ვარ, უკეთეს მესაიდუმლეს ვერც მონახავდა კაცი, განა მეუბნება რამეს, არის ჩუმად, ჩემს აზრებს ნათელ ფერებიან ხაზებად ვეღებ, მოწონს თუ არა არც ვეკითხები. საათი ტიკტიკებს, ყოველდღე კალენდარს ფურცელს ვახევ. ფურცელია? თუ ერთი დღეა გადაკეცილი ცხოვრების გზაზე. ხვალ ჩემს ბიჭს ერთი წელი უსრულდება, ესეც მიხარია, განა ღირს იმაზე ფიქრი, რომ ერთი წელი მომაკლდა. რა საფიქრალია. დიდი ამბავი, თუ მომაკლდა, სამაგიეროდ ჩემს ბიჭს მოემატა. გემატოს წლები, ვლოცავ და... საიდან გადმოსკდება ეს ცრემლები! თითქოს ცხვირსახოცში მქონდეს გამოკონილი..

მეორე სართული ზემოდან დამცქერის, სახლის წინ ჩერო გაწვა, აბა ხეები უსუსურები არიან, ჭიგოზე არიან ჩახუტებული, ქარმა თუ დაქროლა... ვაზი გათამამდა, ველარც იტევს ჭიგო, თუ არ მივეშველე, ორივე დაეცემა. ახლა აღარ მყოფნის დრო, ნაკლებად ვაკითხავ მეგობარს; ფურცლები შეუყვითლდა, ვებოდიშები, ვპირდები, — ხშირ-ხშირად გინახულებ-მეთქი, მალე ქუდს დავახურავ ჩემს ფუძეს, ნამუსის ქუდს, ასე გულიანად რომ დამილოცეს კარის მეზობლებმა. მერე უკვე ოჯახია. ქართველი კაცისათვის ოჯახი ზომ ფუძეა სინდის-ნამუსისა და თავი კაცურკაცობისა. რა მძიმე ტვირთი ავიკიდე, მაგრამ რომ ასე ტკბილია ეს დალოცვილი!

— კაცო, რად იგვიანებ, იქნება რამეზე გეშლება ხელი, — მეძახის გამვლელ-გამომვლელი.

— არა, არაფერზე, — ვპასუხობ და ისევ ცრემლები მადგება. ვიცი. უყურადღებოდ არ დამტოვებენ, რომ წავიბოროდიკო, ხელს შემაშველებენ. ეჰ, მამი, მამი, შენ კი მიწაში ჩაიყოლიე ჩემი დარდი, წუხდი, უჩემოდ მოკვდებო. თურმე რა დაკარგავს კაცს ამ დალოცვილ ქვეყანაში. იქნებ მაშინ მოგხვდა ტყვია, ჩემზე რომ ფიქრობდი. ერთი წამოგახედა მაინც, იმ შენმა ობლად დატოვებულმა ნერგმა როგორ იხარა, როგორ გაიდგა ფესვები.

ვზივარ და ამ ჩემს ფიქრებს ოცნებაში ვაქსოვ.

— შეხედე, თურმე რისთვის აგვიანებდა, — იცინის ჩემი კარის მეზობელი.

— მაინცდაძაინც მისი ღვინით უნდოდა ჭერის დალოცვა.

— როგორი მაქვს, ძია სკენდერ, ძია უსუფ, — გავძახი აქეთ-იქ-ით. მოდიან, განა დაიზარებს ვინმე! საწნახელი ივსება...

ჩემი ბიჭი პატარა ფეხებით მტევნებს ჭყლეტს, სრესს. ცინცხალი წვენი მოლიკლიკებს. მასე შვილო მასე, ვათამაშებ მე.

— ახალმოსახლობა დამილოცეთ, ახალმოსახლობა! — ვყვირი ხმა-მალლა.

— ჭაშნიკი აფულოთ ღვინოს, — იცინიან მეზობლები. მოდიან, ფართოდ იღება ჩემი ოჯახის კარი.

— მობრძანდით, მობრძანდით!

* * *

მე შენ მოგელი,
მე შენ მოგელი,
შენაც მოდიხარ და მენათები.
მე შენ მოგელი შენი თმოგველი,
შენი მცხეთელი და გელათელი.
შენ მე მომელი,
შენ მე მომელი,
მეც მოვდივარ და შენ გეკუთვნები,
მე — ერთი შენი კარგის მდომელი,
შენი გრემელი და გეგუთელი.
კარგი ხანია,
კარგი ხანია,
არ მიმღერია ასე ამაყად.
შენ თავად იცი რა მიხარია —
მიწას შენი მზე ადგას ვარაყად.
ვაჟა-ფშაველა და რუსთაველი,
და კიდეც, კიდეც ბევრი გვირგვინი.
გადაშლილია შენი მთა-ველი
და მე ვკითხულობ შოთას წიგნივით.

ს ე ლ ე ბ ი

ჩვენი ხელები არის სიმღერა,
ჩვენი ხელები არის ტირილი,
ჩვენი ხელები არის იმხელა,
რომ შეიკვრება მუხის ტივივით.
ჩვენი ხელები მზის და ხმელეთის,
ცისა და ზღვების არის დიდება.
ხომ შეიძლება, ჩვენ ეს ხელები
ოკეანეზე გავდოთ ხიდებად!

* * *

დღეს კვირაა და ოცი რიცხვია
ივლისის, თანაც ხალხი ზმაურობს.
მსურს გავეპარო ქალაქს სიცხიანს
და სოფლის ჩრდილში დავისადგურო.
დღეს მინდა მეცვას ხამის ხალათი,
გავიდე მოლზე, ჟოლები ახლოს...
დავწვე გულადმა, თვალახელილი
და ლალისფერი ცა დავინახო.

* * *

ჯერ კიდევ ბევრი გზები მომელის,
სივრცეს გავცქერი თვითმფრინავიდან.
მგონია მე ვარ მგზავრი, რომელიც
პირველად მიწის ზევით ავიდა.
მგონია მე ვარ მგზავრი, რომელმაც
ფრთებით გაჰკვეთა თეთრი ნისლეები.
ვინ იცის, კიდევ სხვა რა მომელის...
და უხილავი სივრცით ვივსები.
და მინდა ისევ ისე გისმენდე
და შენ მეხატო გულისფიცარზე.
და მეუფლება გრძნობა ისეთი,
თითქოს დავბრუნდი დედამიწაზე.

* * *

გაღებულია ყველა სარკმელი,
და შენზე ფიქრებს ველარ გავეჭეც.
თვითონ მომძებნის შენზე სათქმელი
და შენზე სათქმელს მე არ დავეძებ.
მე ჩემი გულის ძახილის მჯერა,
განა მსურს მხოლოდ თავი გავართო?!
სიტყვა კი არა, არც ერთი ბევრაც
არ იკარგება უმისამართოდ.
ვიქნები შენი გულთამხილველი
ფხიზელი,
მთვრალი,

ლამით,
დილაზე...
რაზეც დავწერე ლექსი პირველი,
უკანასკნელსაც დავწერ იმაზე.

ს ვ ა ნ ე თ უ ი

სვანეთში ვიყავი მეგობრებთან —
მურად ქოჩქიანთან,
ცირა ონიანთან.
თეთნულდი რაინდივით აღიმართა,
თავისი სითეთრე მომინათა.
ცოტა არ იყოს, წავიხუმრეთ,
ცოტა არ იყოს, ვინადიმეთ...
სვანური ქუდი დავიხურე,
ბეჩოში სვანივით ვინადირე.
ვისწავლე „ლილე“ და „ოიალე“,
თოვლზე წრიაპებით სიარული.
მთები სულ ქვეითად მოვიარე,
მაინც არ გამიძღა თვალი-გული.
წხელდა კვლავ მეძახის, ისევ ვნახო,
ისევაც ვიმღერო „ოიალე“.
როგორ არ უნდა ვიტრაბახო —
მთელი სვანეთი მოვიარე.

* * *

ნაპირზე იდგა ლამაზი ქალი
და ქალთან ერთად კდებო და სითბო.
მე მისკენ ისე მეჭირა თვალი,
მას ჩემი ვალი ემართა თითქოს.
ის იყო მთების ანკარა წყარო,
მოწოდებული ლამაზი ჭიქით.
ზღვა იყო მშვიდი,
ზღვა იყო წყნარი,
მზე ჩადიოდა ჰორიზონტს იქით.

პორიზონტს აქეთ შავი ზღვა იწვია
და ვეხებოდი ხელით მირაჟებს..
თანაც უძლური ვიყავი იმ წამს
ბუნების დიდი სულის წინაშე.
ნაპირზე იდგა ლამაზი ქალი
და ქალთან ერთად კდებოდა და სიბო.
მე მისკენ ისე მეჭირა თვალი,
მას ჩემი ვალი ემართა თიბქოს.

* * *

ნაცნობი სახეებით
მიცქერიან ხეები,
მე მათი სახელები
ვხატე მძიმე ხელებით,
დაკოჟირილი ხელებით,
ბარიტა და წერაქვით.
ლამაზი სახელები
სათითაოდ შევარქვი:
მუხა,

თელა,
კედარი,
ზოგსაც კიდევ საყურძნე...
და შიშველი ველები
სულ ხეებით დავხუნძე.
და შიშველი ველები
სულ დავხუნძე ხეებით,
მერე მზეს მივუფიცხე
დაკოჟირილი ხელები.

ნიქოლოზ გიხონოვი

აკრილის საღამო

ათას ცხრაას ჩვიდმეტი წლის სამი აპრილის საღამოს, აღდგომის მეორე დღეს, პეტროგრადის უნივერსიტეტის სტუდენტი ანატოლი ორშევსკი შინ ბრუნდებოდა. იგი მეგობარ სტუდენტთან ვასილ შახოვთან იყო სტუმრად და მას გვიან საღამომდე ეკამათებოდა.

ჯერ კამათობდნენ საერთო მაგიდასთან, სადაც სადღესასწაულო ვახშამი და არაყიც იყო, შემდეგ კამათი ვასილის ბინაშიც გაგრძელდა და ბოლო აღარ უჩანდა ამ გაუთავებელ დავას. როგორც იქნა, შეწყვიტეს კამათი და შახოვმა წამოიძახა:

— ჩვენ ხომ განუყრელი მეგობრები ვართ, აბა, რისთვის ეკამათობთ ასე ცხარედ?!

— ახლა რუსეთში ყველა კამათობს: კამათობენ ქუჩებში, მიტინგებზე, სახლებში; კამათობენ ღარიბები და მდიდრები, კამათობენ მთავრობაშიც და საბჭოშიც, მუშები და ჯარისკაცები, გლეხები, — ყველანი ყვირიან. არ იყვირო არ შეიძლება — როგორ იცხოვრებს შემდეგ რუსეთი, რა გზით წავა იგი?

— ჩვენ, როგორც ჩანს, ყველაფერს ისევ თავიდან ვიწყებთ, — გაცხარდა შახოვი, — დიდხანს ველოდით, რომ დაამხოვდნენ რომანოვებს. დაამხეს. ეს იყო სახალხო დღესასწაული — ზეიმობდა დიდი და პატარა. გვეყავს დროებითი მთავრობა და მასთან შეთანხმებული მუშათა და ჯარისკაცთა საბჭოც. ხელისუფლება არის, მაშასადამე, იქნება წესრიგიც...

— მოითმინე, ძვირფასო ვასია, მომისმინე. ეს რაღა წესრიგია, რო-

ცა შენი მინისტრი-კაპიტალისტები ხალხისათვის არაფერს არ აკეთებენ...

— როგორ, ისინი არ არიან ხელისუფლების სათავეში?

— ხელისუფლების სათავეში ისინი არიან, მაგრამ შეხედე, რევოლუციის მეორე თვეა და, რაც მთავარია, იმაზე არაფერი ისმის...

— რა არის ეკ მთავარი?

— ომი უნდა დამთავრდეს, მათ კი გამოაცხადეს: „ომი საბოლოო გამარჯვებამდე!“ გლეხებს მიწა უნდათ, მათ კი რა გააქეთეს? საუფლისწულო მამულები მიწათმოქმედების სამინისტროს გადასცეს, ხოლო სა-მინისტრო ვის მისცემს და როდის — გაურკვეველია. საით წაგვიყვანენ ისინი ჩვენ?

— მაგრამ როძიანკო — სახელმწიფო სათათბიროს თავმჯდომარე ხომ გამოცდილი პოლიტიკოსია!

— რას გააქეთებს, შენი აზრით, იგი ხალხისათვის? სასაცილოა. ღმერთმანი!

— მაგრამ კერენსკი... როგორ ცეცხლს ანთებს თავისი სიტყვებით! როგორ ანადგურებს ძველ რეჟიმს!

— შენი კერენსკი ვეჟილია! ის მხოლოდ ცარიელი სიტყვაა და მეტი არაფერი... რა იქნება შემდგომ? დიდხანს გვეყოფიან ისინი, შენი დროებითები... კაპიტალისტები?!

— მაგრამ მოიცა, მე ხომ გითხარი, რომ მათთან ერთად არის მუშათა და ჯარისკაცთა საბჭო.

— იცი, ვასია, — გადაჭრით უთხრა ანატოლიმ, — მე კარგად ვერ ვერკვევი პარტიებში; ყველგან არიან მენშევიკები და ესერები, ანარქისტები და ბოლშევიკები. მაგრამ ერთს ვიტყვი: ჩემთვის გაუგებარია თუ რატომ მიჰყვებიან მუშები და ჯარისკაცები დროებით მთავრობას. გეკითხები — რატომ?

ანატოლი შინ ბრუნდებოდა. მას აწვალებდა ფიქრი იმაზე, თუ რატომ გამეფდა ასეთი საშინელი უწყესრიგობა და რატომ არის გაურკვეველი, საით მიჰყავთ ქვეყანა მინისტრებს, რომელთაც სამართლიანად უწოდებენ მინისტრ-კაპიტალისტებს.

რასაკვირველია, იმ დღეებში თავის მტანჯველ ძიებაში ის მართლაც არ იყო. მართლაც დიდხანს მთელი ქვეყანა. რევოლუციური პეტროგრადის შესახებ ხომ ლაპარაკიც ზედმეტია. და აი, საზეიმო დღე, ცნობილი რუსული დღესასწაულის — აღდგომის მეორე დღე! ქარხნები არ მუშაობენ, ტრამვაიც კი გაჩერებულია. მაშ საიდან მოდის ამდენი ხალხი, მუშების ეს უთვალავი მასები? მოდიან, როგორც დემონსტრაციაზე, წითელი დროშებით, სიმღერით, მოდიან ფეხით, სატვირთო ავტომანქანებით. ბევრი მათგანი საღმრთადასწაულოდ არის ჩაცმული. ჯარისკაცებიც ბევრნი არიან. ისინი მოდიან რიგებად, არც თუ ისე მწყობრად, მაგრამ ეწყობიან და უერთდებიან მუშათა კოლონებს. რა ხდება?

ჩაფიქრებული ანატოლი ჯერ თავისუფლად მიდიოდა, შემდეგ კი დაუძნელდა, რადგან კოლონები თანდათანობით მკიდროვდებოდნენ და სულ მალე ისე გაიჭედა ვაგზლისწინა მოედანი, რომ სატვირთო ავტომანქანებიც ვეღარ იძროდნენ ადგილიდან. ადამიანთა თავების ეს ზღვა განუწყვეტლივ ირხეოდა, ვაგზლისაკენ გასასვლელი უნდა მიეცა დემონსტრანტთა ახალ-ახალი კოლონებისათვის. რა ხდება? ფინეთის პატარა ვაგზალი, ალბათ, ვიღაცას მოელის.

ანატოლი ორწევსკიმ გადაწყვიტა. თავისი თვალთი ეხილა, რა მოხდებოდა. ეს რომ მნიშვნელოვანი მოვლენა იქნებოდა, ჩანდა თავშეყრილთა მღელვარებიდან, წამოძახილებიდან. თითქოს ვიღაცისადმი მისასალმებლად ემზადებოდნენ. უცებ მოედანს გრგვინვასავით გადაუარა რევოლუციურმა სიმღერამ. მღეროდნენ შეუწყობლად, მაგრამ ხმამაღლა და მტკიცედ. ანატოლი მიხვდა, რომ იგი ვერ გააღწევდა მოედანზე და ისეთ ადგილს ეძებდა, საიდანაც უკეთ გამოჩნდებოდა მოედნის შესასვლელი. მან დაინახა სატვირთო ავტომანქანა, რომლიდანაც ზოგი ჩამოდიოდა, ზოგი ადიოდა. მანქანის უკან ჩანდა კედლის შვერილი. ანატოლიმ გაივალახით მიაღწია მასთან და ზედ აცოცდა.

მოედანი კიდევ უფრო გამოაცოცხლა მეზღვაურების გამოჩენამ. ისინი აბრჭყვიალებული იარაღით მიიწევდნენ ვაგზლისაკენ. თავთავიანთი ადგილები დაიკავეს ჯავშნოსნებმაც. დრო შეუმჩნევლად მიდიოდა. ირგვლივ ისმოდა ხმამაღალი ლაპარაკი. ვიღაცამ დაიყვირა: „სულერთია, დაველოდებით, თუნდაც მთელ ღამეს, დაველოდებით!“ მეორემ უპასუხა: „ო, არა, ამბობენ, რომ ბელოოსტროვი გაიარა, უკვე ორ ნაბიჯზეა!“

უცებ მოედანი განათდა. სიანჟინრო ნაწილების ჯარისკაცებმა პროექტორები მოიტანეს. ანატოლი უცნაურმა გრძნობამ შეიპყრო. მან ბევრი რამ ნახა თებერვლის რევოლუციის დღეებში, აღმაფრთოვანებელიც, ტრაგიკულიც; ნახა ძველი რეჟიმის მსახურთა ტყვიით რომ ეცემოდნენ ადამიანები; ნახა მიტინგები და კრებები, სადაც ბობოქრობდა ვნებათა ღელვა, მაგრამ დღეს, ხალხის ამ მღელვარებაში იყო რაღაც ახალი და უჩვეულო.

თვით ამ ლოდინს, მღელვარესა და დიდსულოვნს, ასე რომ ამჟღავნებდა ადამიანთა უსასრულო რიგებს, ადამიანთა, რომლებიც მზად იყვნენ ვიღაცისათვის ეცადათ განუსაზღვრელი დროით, ჰქონდა დიდი მიმზიდველი ძალა. ისინი მზად იყვნენ ხელში აეყვანათ იგი. ეს ლოდინი საზეიმოდ და ამასთანავე საბრძოლველადაც განაწყობდა მათ.

საქმე იყო არა ლამაზ სიტყვებში, არა რევოლუციურ ფრაზებში, არამედ რაღაც უფრო სერიოზულ ამბავში, რომელსაც შეიძლებოდა ახლებურად დაეტრიალებინა ისტორიის ჩარხი.

ბევრჯერ განმეორდა ერთი და იგივე სახელი, და ეს სახელი ახალგაზრდა სტუდენტზე დიდ შთაბეჭდილებას ტოვებდა. იგი ანატოლის უკვე

გაეგონა. მასზე ზოგიერთები კიდევ ლაპარაკობდნენ, როგორც, ქოს ანტიხალხურ მოვლენაზე. მაშინ რატომ მოვიდა ხალხი მის შესახედრად ასეთი სიყვარულითა და ნდობით? რა აერთიანებდა ჯარისკაცებს, მუშებს, მატროსებს, ქალებს, მოხუცებს, ახალგაზრდებს ამ შეხვედრაზე?

ანატოლის თავში სხვადასხვა აზრები ირეოდნენ, მაგრამ ერთი მაინც ნათელი იყო: ის მოწამეა არაჩვეულებრივი ამბისა! ვთქვათ, იგი ჯერ კიდევ არ გარკვეულა ვითარებაში, მაგრამ რად ღირს იმისი ნახვა, რაც ახლა მოხდება.

ანატოლი თავის სიცოცხლეში პირველად გრძნობდა თავს მასების შუაგულში. ეს სიამოვნებდა კიდევ, რადგან არავითარი ნაძალადევი. არავითარი ყალბი ამ მოედანზე არ ხდებოდა. პირიქით, ყველაფერი დიდი სიცოცხლით, დიდი გრძნობებით, დიდი იმედებით სუნთქავდა.

თორმეტ საათზე ჰაერი გააპო საყვირის ხმამ და ყველა ორკესტრმა ერთდროულად დაიკრიალა. გარკვევით, ახლოს ისმოდა მატარებლის ქშენა და წივილი. ვაგზლიდან ამოვარდა კვამლის ბოლქვები. მოედანი ხან გაირინდებოდა, ხან კვლავ ივსებოდა მძლავრი გუგუნით.

— მოდის! მოდის! — გაისმა ვაგზლის მხრიდან. ანატოლიმ კისერი წაივრძელა, მაგრამ ვერაფერი დაინახა, გარდა ადამიანთა ჯგუფისა, რომელიც ვაგზლიდან სწრაფად გამოვიდა და ხალხის ზღვაში ჩაიძირა. პროექტორებით გაჩირაღდებული, დროშებითა და პლაკატებით დაბურული მოედანი კი გუგუნებდა: „ლენინი! ლენინი! სალამი ლენინს! გაუმარჯოს რევოლუციას!“

როგორღაც, თითქოს სიგნალზე, ყველაფერი მიწყნარდა. ანატოლიმ ვერ დაინახა, როდის დაიწყო ლენინის გამოვლიდან, მაგრამ როცა იგი რუხი კოსტუმი ეცვა. ჯავშნოსანზე იდგნო და, წაღმართული, ნელგაწყვდილი, ხმამაღლა ლაპარაკობდა, მაგრამ მხოლოდ ცალკეული ფრაზების გაგონება თუ შეიძლებოდა, თუმცა ყველანი ყურადღებით, სულგანაბრებული უსმენდნენ. ნაწყვეტი ფრაზებისაგან თანდათანობით ყალიბდებოდა აზრი, რომელიც მსმენელთა გულს წვდებოდა. ანატოლიმ სავსებით გარკვევით გაიგონა, როცა ლენინმა უკანასკნელი ფრაზა გადმოისროლა: „გაუმარჯოს სოციალისტურ რევოლუციას!“

ხალხში საოცარი რამ ხდებოდა. თითქოს ვიღაცამ ისეთი ენერგიის ტალღა ჩაჰბერა მათ, რომ უკვე აღარ შეიძლებოდა მშვიდად დგომა. ახლა საჭირო იყო მოძრაობა, წინსვლა. და მართლაც დაიძრა არნახული ტალღა.

მთელი მოედანი ერთი მხრისაკენ შებრუნდა. ათასობით ადამიანის ყვირილი და ხმაური მიაცილებდა ლენინს. იგი ჯავშნოსნიდან ჩამოვიდა და მძღოლის გვერდით დაჯდა.

მანქანებისა და კოლონების აურზაურში ანატოლი კედლის შვერილიდან საბარგო მანქანაზე გადახტა და შეერია ხალხის ზღვას, რომელიც წინ მიმავალი ჯავშნოსნის გარდა არაფერს აქცევდა ყურადღებას.

დაიწყო მეორე გასაოცარი მოქმედება ამ ისტორიული ეპოპისა. ჯავშნოსანი ნელა მიიწევდა წინ. მის უკან მოძრაობდა აურაცხელი თავები, დროშები, ხიშტები, ჯავშნოსნები, ჩირაღდნები.

ლენინი ხან კაბინაში იჯდა, ხან საფეხურზე იდგა და სიტყვით მიმართავდა. ან უბრალოდ ესალმებოდა ხალხს. ფანჯრებიდან იცქირებოდნენ გაკვირებული მცხოვრებლები, ქუჩებში ამ სანახაობით გაოცებული გამვლენი ჩერდებოდნენ.

ლენინის გამოჩენისას ყველა კოლონიდან ხელახლა ქუხდა მისალმებები. ჰაერში იქნევდნენ ქუდებს, მაღლა წევდნენ შაშხანებს.

ანატოლი გაოცებული იყო. ამ ღამემ საოცრად გარდაქმნა სახეები. იგი დიდი ინტერესით უცქერდა ამ ადამიანებს, რომლებიც მასთან ერთად, ერთ ქალაქში ცხოვრობდნენ, მაგრამ არასოდეს არ ენახა ამგვარი სახით.

ისინი ახლა პროექტორებით, ჩირაღდნებით, ფარნებით განათებული წყვედიდიდან გამოდიოდნენ. მათში შეიძლებოდა ამოგვეკითხა ვაჟაკური რწმენა, მტრებისადმი შეურიგებლობა.

მთელ ამ მოძრაობაში, ამ ადამიანების მოქმედებაში, მათი ნაბიჯების ხმაურში, რომელიც ტყის შრიას მოგავრუნებდა; სიმღერებში, რომელიც იფეთქებდა ხოლმე იმ ჩირაღდნების მსგავსად, ადამიანებს რომ გზას უნათებდა, იყო რაღაც ეპიურ სიღინჯეც ეპოქისა, როდესაც სიტყვა „ხალხი“ არ მოითხოვდა დაზუსტებას.

ერთი სუნთქვა, ერთი აზრი, ერთი გრძნობა დაუფლებოდა ყველას. ისინი საზეიმოდ და თანაც მრისხანედ მიაბიჯებდნენ. ვის ემუქრებოდა ეს ხალხი, რომელიც ცეცხლის ენებით წვავდა ღამეს და აელვარებდა იარაღს?

იგი ემუქრებოდა ძალებს, ირგვლივ სიბნელეში რომ იმალებოდნენ და გაბოროტებით შეჰყურებდნენ ადამიანთა ამ უზარმაზარ, განუმეორებელ საზეიმო სვლას; ემზადებოდნენ ზვალვე თავს დასხმოდნენ, შეეჩერებინათ, უკუეგდოთ, გაენადგურებიათ ისინი, ასეთი რწმენით რომ მიდიოდნენ წინ, მომავლისაკენ.

ამ ხალხში ცოცხლობდა სიხარული, რადგან ახალი დღეების დასაწყისი უკვე მათ გვერდით, თვით მათში იყო: რევოლუცია უმაღლეს საფეხურზე უნდა ასულიყო, შემადრწუნებელი მღელვარება იზრდებოდა. ცხადად ჩანდა, საჭირო იქნებოდა ახალი მსხვერპლი, ახალი გადამწყვეტი ბრძოლა და... სისხლი გაათბობდა ძველი და ცივი ქალაქის ქუჩებს ნევაზე.

ეს სვლა ასეთი ღამაში, ასეთი შთამბეჭდავი იყო კიდეც იმიტომ,

რომ მასში გაერთიანდა ყველა ის, ვინც დიდი ხანია, ჯერ კიდევ წვილიდანვე დადგა რევოლუციის დროშის ქვეშ, ვინც მიჰყვებოდა ლენინს, ვინც ხვალ ყველა ფრონტზე ჩაუღვებოდა სათავეში ხალხის მასების ბრძოლას რევოლუციისათვის, ვინც დაიწყებდა მსოფლიო-ში ჯერ არნახული მუშურ-გლხეური სახელმწიფოს მშენებლობას, და ორთაბრძოლაში გამოიწვევდა მთელ ძველ სამყაროს, ამაყად წაიღებდა გამარჯვების დროშას.

ანატოლი ორშევსკის, პეტროგრადის უნივერსიტეტის სტუდენტს არ შეეძლო ყველაფერი ეს სცოდნოდა და ეგრძნო. როცა ის სატვირთო მანქანაზე შეხტა, სადღაც სულის სიღრმეში შენიშნა, რომ მისთვის უბრალოდ მოსახერხებელია ჩაერთოს საერთო ნაკადში, რომელიც სწორედ მისი სახლის მიმართულებით მიდიოდა (იგი ლახტინის ქუჩაზე ცხოვრობდა). ღამის სურათების ცვალებადობის, შეხვედრების, ლენინის გამოსვლების კვალობაზე ისეთ კარგად ცნობილ ადგილებში, როგორიცაა ნოვგოროდის და ბოტკინის ქუჩების გადაკვეთა, სამსონიევსკის პროსპექტი, ორენბურგის ქუჩა, დიდ ვულფოვოზე, ის უკვე გრძნობდა, რომ მისი გზა სწორედ ამ ხალხთან, აქეთკენაა. და მიდიოდა ისე, თითქმის არასოდეს აღარ შეჩერდებოდა.

მას მოეჩვენა, რომ იწყება რაღაც ჯერ არნახული ამ ბევრის მნახე-ლი, ჭირ-ვარამ გამოვლილი ქალაქის ისტორიაში, მაგრამ ჩანს მთავარი ჯერ კიდევ წინ არის და ის — უბრალო, თავმდაბალი ადამიანი, პატარა სტუდენტი იქნება რაღაც ზღაპრულის, გრანდიოზულის მონაწილე.

მას ამის გამო იპყრობდა მღელვარება და ამ მღელვარების ახსნა ჯერ არ შეეძლო. მას შეეძლო მხოლოდ ეთქვა: ჩემთვის ჯერ კიდევ არ არის ცნობილი თუ რა ძალამ შეჰყარა ეს ხალხი მოედანზე, რამ აიძულა ისინი ამ დასვენების დღეებში მიეტოვებინათ თავიანთი სახლი, სადაც შეიძლებოდა ძველებურად შეხვედროდნენ აღდგომას, მიეტოვებინათ ყველაფერი, რაც მათ აკავშირებდა წარსულთან და გაჰყოლოდნენ უცნობი, მაგრამ გმირული გზით ამ კაცს, რომელსაც დემისეზონური პალტო ეცვა. ანატოლიმ ვერც კი მოასწრო კარგად გაერჩია ლენინის სახე, მაგრამ მთელი ცხოვრების მანძილზე დაიხსომა მისი ექსტი და მომავადობელი წინასწარმეტყველური სიტყვა!

და იგი კვლავ უმზერდა, უმზერდა და მზერით ვერ ძღებოდა.

* * *

დილით მასთან მივიდა ახლო მეგობარი და მუდმივი მოპაექრე ვასილ შახოვი. მან უმაღ უთხრა:

— არის სიახლე, სპეციალურად პაექრობისათვის. მაგრამ ახლაც ვიკამათებთ, თუ დავჯდებით და უბრალოდ ვისაუბრებთ ცხოვრებაზე?

— არა, არ ვიკამათებთ, — თითქმის მედიდურად უპასუხა ანატოლიმ.

— რატომ?

— მე იმიტომ ვკამათობდი, რომ ქეშმარიტება მეპოვნა. უკვე ვიპოვე, რასაც ვეძებდი...

— რა არის ეს, საიდუმლო ხომ არაა?

— რომელი საიდუმლო! ამაზე ახლა, მგონი, მთელი მსოფლიო გაპყვირის. შენ იცი, მე სპეციალობით ქიმიკოსი ვარ, მაგრამ მიყვარს მუსიკა. ქიმიკოსებს უყვართ თავიანთი მიწიერი ფორმულების შემოწმება ციური ჰარმონიებით. მაგრამ შენ იცი, რომ მე აგრეთვე ვხატავ, ისე, ჩემთვის... ახლა მე შენ რაღაცას დაგიხატავ...

— საინტერესოა, მოულოდნელი შემობრუნებაა, — შენიშნა ვასილიმ, — აბა, დახატე!

ანატოლიმ აიღო ტუში, ქაღალდი და რაღაც სწრაფად მოხაზა, მაგრამ არა, ეს ნახაზი როდი იყო...

— მოიცა, — უთხრა ვასილიმ, — როგორც ჩანს, არა, როგორც ჩანს კი არა, ზუსტად, ეს ხომ ჯავშნოსანია?

— სწორია... ახლა კი...

ვასილი დაბნეულად უცქერდა თუ როგორ იზრდებოდა ჯავშნოსანის კოშკზე ფიგურა, წინ გაშვერილი ხელით.

— ჯავშნოსანს ვხედავ, — თქვა შახოვმა, — მაგრამ ვინ არის ეს, გაშვერილი ხელით და რას ამბობს?

— რას ამბობს? მომისმინე... რაც ჩვენ გავაკეთეთ, ის ჯერ კიდევ არ არის სრული გამარჯვება. გამარჯვება წინ არის! ეს არის რევოლუცია, პროლეტარული რევოლუცია, სოციალისტური რევოლუცია!

— მოიცა, მოიცა! — წამოიძახა შახოვმა. — ეს ხომ შენ ლენინი დახატე. იგი გუშინ ფინეთის ვაგზალთან ჯავშნოსნიდან ლაპარაკობდა. ერთი შენც. ვინ გაპყვება მას? შენ თვითონ ნახე ის?

— დიახ. მე თვითონ ვნახე, და მე შენ გეტყვი: გუშინ მას მიპყვებოდა მთელი ხალხი — მუშები, ჯარისკაცები, მატროსები, ქალები, მოხუცებიცა და მოზარდებიც. — გუშინ მიპყვებოდნენ ისინი, ხვალ გაპყვება მთელი რუსეთი!

— შენ დარწმუნებული ხარ? — ყოყმანით თქვა შახოვმა. — რატომ უნდა გაპყვნენ მას?

— იმიტომ, რომ, შესაძლოა, ის მთელ რუსეთში ერთადერთი კაცია, რომელმაც იცის ნამდვილი გზა! მე მინდა წავიდე ამ გზით!

— როგორ? — უკვე დაბნეულად თქვა შახოვმა. — შენ ცხოვრობდი, არ მარჩიელობდი და უცებ... სასწაული! ერთი საღამო და... ყველაფერი ნათელია. ნუთუ ასე ხდება?!

— ხდება, შენ თვითონ კარგად თქვი სასწაულის შესახებ. დიასახლის
არის აპრილის ერთი საღამოს სასწაული, და ამ სასწაულმა შემოაბრუნა
არა მარტო ჩემი ცხოვრება, არამედ შესაძლოა მთელი რუსეთის ცხოვ-
რება, შესაძლოა კიდევ უფრო ფართო მასშტაბითაც...

* * *

აპრილის იმ საღამოს სასწაულს ანატოლი ორშევესკი თავის მეხსიე-
რებაში სიკვდილის დღემდე ინახავდა. იგი დაიღუპა ფრონტზე, როგორც
წითელი არმიის ჯარისკაცი, 1918 წელს.

თარგმნა ბ. ხინთიბიძემ.

ჩავით დიასამიძე

ისტორიის მეცნიერებათა კანდიდატი

სოციალისტური რევოლუციის ლენინური თეორია და თანამედროვეობა

მარქსიზმ-ლენინიზმის კლასიკოსები არაერთხელ მიუთითებდნენ, რომ საჭიროა სამყაროს არა მარტო შესწავლა, არამედ აუცილებელია მისი გარდაქმნაც. ისინი მოითხოვდნენ ძველი, დრომოჭმული წყობილების შეცვლას ახალი, ყველაზე სამართლიანი წყობილებით — კომუნიზმით.

კაპიტალისტური საზოგადოების წარმოშობის, განვითარებისა და დაღუპვის, სოციალიზმისა და კომუნიზმის გამარჯვების აუცილებლობის ნამდვილი მეცნიერული ახსნა მოგვცეს მარქსმა, ენგელსმა და ლენინმა. მათ აღმოაჩინეს ადამიანთა საზოგადოების განვითარების ობიექტური კანონები და მეცნიერულად დასაბუთეს, რომ სოციალიზმი მეოცნებეთა გამოწვევით არ არის, არამედ იგი წარმოადგენს კაპიტალიზმის განვითარების აუცილებელ შედეგს.

მარქსმა და ენგელსმა სოციალიზმი უტოპიიდან მეცნიერებად აქციეს. ეს მათ გააკეთეს ისტორიის მატერიალისტური გაგებით — საზოგადოების განვითარების ობიექტურ კანონზომიერებათა დადგენით, იმ დიდი აღმოჩენებით, რომლებმაც რევოლუციური გადატრიალება მოახდინეს ფეოდალიზმში, პოლიტიკურ ეკონომიისა და სოციალიზმის თეორიაში.

სოციალიზმის უტოპიიდან მეცნიერებად გადაქცევაში ფასდაუდებელი წვლილი შეიტანა მარქსის ორმა დიდმა აღმოჩენამ.

პირველი. ეს არის აღმოჩენა ისტორიის მატერიალისტური გაგებისა, რომელიც გულისხმობს იმას, რომ წარმოება და მისი პროდუქტების გაცვლა ყოველი საზოგადოებრივი წყობილების საფუძველს შეადგენს, რომ

საზოგადოებრივ ცვლილებებს და პოლიტიკურ გადატრიალებებს იწვევენ წარმოებისა და გაცვლის წესის ცვლილებები.

მეორე. ეს არის კაპიტალისტური წარმოების საიდუმლოების გახსნა — ზედმეტი ღირებულების კანონის აღმოჩენა. მარქსმა ამხილა მშრომელი ხალხის ლატაკური მდგომარეობის მიზეზები. მან გამოიკვლია კაპიტალისტური ექსპლოატაციის პროცესი და დაადგინა, რომ კაპიტალისტი ითვისებს მუშის შრომის ნაყოფის მნიშვნელოვან ნაწილს ზედმეტი ღირებულების სახით. ეს იწვევს მუშათა კლასის აღშფოთებას, რომელიც გადაიზრდება დიდ ბრძოლაში კაპიტალისტური წყობილების დამხობისათვის.

მარქსი წერდა: „კაპიტალის მონოპოლია ხდება იმ წარმოების წესის ბორკილებად, რომელმაც მონოპოლიასთან ერთად და მისი დახმარებით მიიღწია აყვავებას. წარმოების საშუალებათა ცენტრალიზაცია და შრომის განსაზოგადოება აღწევს იმ პუნქტს, სადაც ისინი ველარ თავსდებიან თავიანთ კაპიტალისტურ გარსში. ეს გარსი სკდება. რეკავს კაპიტალისტური კერძო საკუთრების უკანასკნელი საათი. ხდება ექსპროპრიატორთა ექსპროპრიაცია“ (კაპიტალი, ტ. 1, გვ. 956-957).

ეს იმას ნიშნავს, რომ კაპიტალისტური წარმოებითი ურთიერთობა მწარმოებლური ძალების განვითარების დაბრკოლებად გადაიქცა, რამაც შექმნა პირობები სოციალური გარდაქმნისათვის,

სოციალისტური რევოლუციის მარჯვებისათვის.

კაპიტალისტური საზოგადოების განვითარების ობიექტურმა პირობებმა შექმნეს იმის საფუძველი, რომ მარქსიზმ-ლენინიზმის კლასიკოსებს შეეძუშავებინათ მოძღვრება სოციალისტური რევოლუციის შესახებ.

პროლეტარიატის დიდმა ბელადებმა მარქსმა და ენგელსმა შეიმუშავეს სოციალისტური რევოლუციის ძირითადი, ზოგადი დებულებები, საერთო კანონზომიერებანი.

ლენინმა და ლენინელებმა დაეყრდნენ რა მარქსისა და ენგელსის შეხედულებებს, ახალი ისტორიული პირობების შესაბამისად შემოქმედებითად განავითარეს სოციალისტური რევოლუციის მარქსისტული თეორია.

მარქსმა და ენგელსმა აღმოაჩინეს ის საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ძალა, რომელსაც შეუძლია სათავეში ჩაუდგეს რევოლუციას და ბოლომდე მიიყვანოს იგი. ასეთ ძალად ისინი სთვლიდნენ პროლეტარიატს, რომელიც იზრდებოდა, ვითარდებოდა და მტკიცდებოდა. მათ გვიჩვენეს პროლეტარიატის, როგორც კაპიტალიზმის მესაფლავისა და ახალი, კომუნისტური საზოგადოების ნამდვილი შემოქმედის, მსოფლიო-ისტორიული როლი.

ამასთან დაკავშირებით ლენინი წერდა: „სოციალ-დემოკრატებიც მუშათა კლასისაყენ მიმართავენ მთელ თავიანთ ყურადღებას და მთელ თავიანთ მოღვაწეობას. როდესაც ამ კლასის მოწინავე წა-

რმომადგენლები შეითვისებენ მეცნიერული სოციალიზმის იდეებს, რუსი მუშის ისტორიული როლის იდეას, როდესაც ეს იდეები ფართოდ გავრცელდება და მუშებს შორის შეიქმნებიან მტკიცე ორგანიზაციები, რომლებიც მუშის დღევანდელ დაქსაქსულ ეკონომიურ ომს გარდაჰქმნიან შეგნებულ კლასობრივ ბრძოლად, — მაშინ რუსი **მუშა** აღსდგება და სათავეში ჩაუდგება ყველა დემოკრატიულ ელემენტს. დაამზობს აბსოლუტიზმს და **წაიშვანს რუსეთის პროლეტარიატს** (**ყველა ქვეყნის პროლეტარიატთან ერთად**) აშკარა პოლიტიკური ბრძოლის პირდაპირი გზით **ქვეყანისათვის კომუნისტური რევოლუციისათვის**“ (ტ. 1. გვ. 355-356).

მარქსმა და ენგელსმა არა მარტო განსაზღვრეს პროლეტარიატის ისტორიული როლი, არამედ გააქეთეს მონახაზები მისი მოკავშირეების შესახებაც. მათ გლეხობა მიაჩნდათ პროლეტარიატის მოკავშირედ რევოლუციაში.

მარქსისა და ენგელსის შეხედულებანი სოციალისტური რევოლუციის მამოძრავებელი ძალების, რევოლუციაში პროლეტარიატისა და მისი მოკავშირეების ისტორიული როლის შესახებ დააკონკრეტა და შემდგომ განავითარა ლენინმა, რომელმაც მთელი სისრულით ჩამოაყალიბა რუსეთის რევოლუციაში ბოლშევიკების სტრატეგიის არსი. იგი იმაში მდგომარეობდა, რომ ბოლშევიკები პირველ ეტაპზე რევოლუციის ხელმძღვანელად, ბელადად სთვლიდნენ პროლეტარიატს, ხო-

ლო მის მოკავშირედ გლეხობას, ლიბერალური ბურჟუაზიის მიმართ კი იდგნენ მისი იზოლაციის პოზიციაზე. რევოლუციის მეორე, სოციალისტურ ეტაპზე კი ბოლშევიკები რევოლუციის ხელმძღვანელად, ჰეგემონად სთვლიდნენ პროლეტარიატს, ხოლო მის მოკავშირედ უღარიბეს გლეხობას და იდგნენ საშუალო გლეხის ნეიტრალიზაციის პოზიციაზე.

როცა განსაზღვრავდნენ სოციალისტური რევოლუციის მამოძრავებელ ძალებს, მარქსიზმ-ლენინიზმის კლასიკოსები ამასთან ერთად გარკვევით აღნიშნავდნენ, რომ ამ ძალებს არ შეუძლიათ თავიანთი ისტორიული როლი შეასრულონ, თუ მათ სათავეში არ უდგას მუშათა კლასის პარტია, რომლის გარეშე შეუძლებელია პროლეტარიატისა და ყველა მშრომელის განთავისუფლება, მათ მიერ ძალაუფლების ხელში აღება, სოციალიზმისა და კომუნიზმის აშენება.

ლენინმა შექმნა და გამოაწყო მუშათა კლასის პარტია, რომელიც სათავეში ჩაუდგა სოციალისტური რევოლუციის მომზადებასა და განხორციელებას, სოციალიზმისა და კომუნიზმის მშენებლობას.

მარქსიზმ-ლენინიზმის კლასიკოსებმა განსაზღვრეს არა მარტო სოციალისტური რევოლუციის მიზნები და მამოძრავებელი ძალები, მათ ამავე დროს მეცნიერულად დაასაბუთეს, რომ სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვება შეუძლებელია, თუ არ შეი-

ქმნა ქვეყანაში რევოლუციური სიტუაცია, თუ არ არის რევოლუციის ობიექტური და სუბიექტური პირობები.

მარქსიზმ-ლენინიზმის კლასიკოსებმა შეიმუშავეს მოძღვრება განუწყვეტელი რევოლუციის შესახებ. მარქსი და ენგელსი იდგნენ განუწყვეტელი რევოლუციის პოზიციაზე. განუწყვეტელი რევოლუციის მარქსისტულ-ლენინური იდეის არსი იმაში მდგომარეობს, რომ ბურჟუაზიულ-დემოკრატიულ რევოლუციასა და სოციალისტურ რევოლუციას შორის სრულიადაც არ არის საფა-ლდებულო მშვიდობიანი განვითარების გრძელი პერიოდი. რევოლუციის ინტერესები მოითხოვენ, რომ მოხდეს პირველის გადაზრდა მეორეში მაშინვე, განუწყვეტლივ.

ლენინი სტატიაში „სოციალ-დემოკრატიის დამოკიდებულება გლეხური მოძრაობისადმი“ წერდა: „...დემოკრატიულ რევოლუციიდან ჩვენ მაშინვე დავიწყებთ გადასვლას და სწორედ ჩვენი ძლიერების, შეგნებული და ორგანიზებული პროლეტარიატის ძლიერებისადა კვალად დავიწყებთ გადასვლას სოციალისტურ რევოლუციაზე. ჩვენ განუწყვეტელი რევოლუციის მომხრენი ვართ. შუა გზაზე ჩვენ არ შევჩერდებით“ (ტ. 9, გვ. 286).

იმპერიალიზმის ღრმა ანალიზითა და მონოპოლისტური კაპიტალიზმის ეპოქაში კაპიტალისტური ქვეყნების ეკონომიური და პოლიტიკური განვითარების

უთანაბრობის კანონის აღმოჩენით ლენინმა შეცვალა მარქსისა და ენგელსის დებულება სოციალისტური რევოლუციის ერთდროულად ყველა ან მეტწილ ქვეყანაში გამარჯვების შესაძლებლობის შესახებ და გააკეთა დასკვნა, რომ იმპერიალიზმში სოციალისტური რევოლუციის წინააღმდეგ, რომ ამ ეპოქაში საკვებით შესაძლებელია თავდაპირველად ერთ, ცალკე აღებულ, კაპიტალისტურ ქვეყანაში სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვება.

1915 წელს თავის სტატიაში „ევროპის შეერთებული შტატების ლოზუნგის შესახებ“ ლენინი წერდა:

„ეკონომიური და პოლიტიკური განვითარების უთანაბრობა კაპიტალიზმის უცილობელი კანონია. აქედან გამომდინარეობს, რომ სოციალიზმის გამარჯვება თავდაპირველად შესაძლოა რამდენიმე ანდა თუნდაც ერთ. ცალკე აღებულ, კაპიტალისტურ ქვეყანაში“ (ტ. 21, გვ. 417), ხოლო ნაშრომში „პროლეტარული რევოლუციის სამხედრო პროგრამა“ ლენინი პირდაპირ მიუთითებდა, რომ სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვება შეუძლებელია ერთ და იმავე დროს ყველა ბურჟუაზიულ ქვეყანაში.

ლენინმა მეცნიერულად დასაბუთა, რომ მსოფლიო რევოლუცია განვითარდება იმპერიალიზმის სისტემისაგან ცალკეული ქვეყნების თანდათანობითი ჩამოცილებით.

თავდაპირველად ერთ, ცალკე აღებულ, კაპიტალისტურ ქვეყანაში

ნაში სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვებისა და სოციალიზმის აშენების შესაძლებლობის შესახებ ლენინური თეორიის ფასდაუდებელი მნიშვნელობა იმაში მდგომარეობს, რომ მან რევოლუციური ბრძოლების ნათელი პერსპექტივები გადაუშალა ცალკეული ქვეყნების პროლეტარებს და მისცა მათ მეცნიერულად დასაბუთებული რწმენა სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვების შესახებ.

მარქსი და ენგელსი რევოლუციის ძირითად გზად თვლიდნენ შეიარაღებულ აჯანყებას. მაგრამ მათ არამშვიდობიანი გზა რევოლუციის ერთადერთ გზად როდი მიაჩნდათ, ისინი თვლიდნენ, რომ ზოგიერთ ქვეყანაში მუშებს შეუძლიათ თავიანთ მიზანს მიაღწიონ მშვიდობიანი საშუალებებითაც.

სოციალისტური რევოლუციის განხორციელება ლენინსაც შესაძლებლად მიაჩნდა როგორც არამშვიდობიანი, ისე მშვიდობიანი გზით. გარკვეულ სიტუაციაში ლენინი შესაძლებლად სთვლიდა სოციალისტური რევოლუციის მშვიდობიან განვითარებას.

სკკპ XX და XXII ყრილობებმა, კომუნისტური და მუშათა პარტიების საერთაშორისო თათბირებმა დააკონკრეტეს და განავითარეს მარქსისტულ-ლენინური მოძღვრება სოციალისტური რევოლუციის განხორციელების გზების შესახებ. ამჟამად ჩვენი პარტია აღიარებს სოციალისტური რევოლუციის განვითარების

ორივე შესაძლებლობას — როგორც გორც არამშვიდობიან, ისე მშვიდობიან გზას.

ცალკეულ ქვეყნებში სოციალისტური რევოლუციის განხორციელების გზების არჩევა დამოკიდებულია კონკრეტულ-სიტუაციულ პირობებზე.

როცა შეიქმნება რევოლუციური სიტუაცია — რევოლუციის გამარჯვების ობიექტური და სუბიექტური პირობები, ცალკეული ქვეყნების ხალხები კომუნისტური და მუშათა პარტიების ხელმძღვანელობით მოახდენენ სოციალისტურ რევოლუციას იმ გზით, რომელიც მათთვის იქნება გამოსადეგი და მოსახერხებელი.

კლასობრივი ბრძოლის სიმწვავე დამოკიდებული იქნება არა იმდენად პროლეტარიატზე, არამედ იმაზე, თუ რა ძალით გაუწევენ წინააღმდეგობას რეაქციული ძალები ხალხის დიდ უმრავლესობას. პროლეტარიატი, როგორც ლენინი ამბობდა, ამჯობინებდა მშვიდობიანად აეღო ძალაუფლება და განეხორციელებინა სოციალისტური რევოლუციის ამოცანები. მაგრამ თუ ეს ასე არ მოხდა და ექსპლოატატორულმა კლასებმა ძალადობა გამოიყენეს პროლეტარიატის წინააღმდეგ, რათქმა უნდა, მუშათა კლასი, მშრომელი ხალხი, ძალადობას ძალადობითვე უპასუხებს.

კაპიტალიზმიდან სოციალიზმზე გადასვლა, მოხდება ეს არამშვიდობიანი თუ მშვიდობიანი გზით, შესაძლებელია მხოლოდ სოცია-

ლისტური რევოლუციით, რომელიც წვრილ რეფორმებს კი არ სჯერდება, არამედ სპობს ძველსა და ამკვიდრებს სრულიად ახალ, სოციალისტურ საზოგადოებრივ, ეკონომიურ და პოლიტიკურ წყობილებას.

მარქსიზმ - ლენინიზმის კლასიკოსებმა, ბოლშევიკურმა პარტიამ სოციალისტური რევოლუციის თეორია მტკიცედ დაიცვეს ბურჟუაზიული იდეოლოგიებისა და ყველა ჯურის ოპორტუნიზმების თავდასხმებისაგან. სოციალისტური რევოლუციის მარქსისტულ-ლენინური თეორიის წინააღმდეგ გამოდიოდნენ პრუდონისტები, ლასალიანელები, ტრედ-უნიონისტები, ბერნშტეინიანელები, კაუტსკიანელები, ნაროდნიკები, ეკონომისტები, მენშევიკები, ესერები, ტროცკისტები, ბუხარინელები და სხვა ანტიმარქსისტული, ანტილენინური მიმდინარეობანი, რომლებიც ამხილეს და დაგმეს მარქსმა და ენგელსმა, ზოლო შემდეგ ლენინმა და ლენინელებმა.

მაშინ, როცა რუსეთში უშუალოდ დღის წესრიგში დადგა სოციალისტური რევოლუციის საკითხი, ტროცკიმ, კამენევმა, რიკოვმა და სხვა ანტიპარტიულმა ელემენტებმა კატეგორიულად განაცხადეს, რომ სოციალისტური რევოლუცია რუსეთში ვერ გაიმარჯვებს მისი ტექნიკურ-ეკონომიური და კულტურული ჩამორჩენილობის გამო, მუშათა კლასი ვერ შეინარჩუნებს ძალაუფლებას ევროპის პროლეტარიატის პირდაპირი

სახელმწიფოებრივი დახმარებების გარეშე.

ბოლშევიკურმა პარტიამ დაგმო ეს კაპიტულანტური შეხედულებები და რუსეთის მუშათა კლასი, მშრომელები მტკიცედ წაიყვანა სოციალისტური რევოლუციის გზით. პარტიამ რევოლუციის აშკარა და ფარული მტრების წინააღმდეგ ბრძოლაში მოამზადა და სრულ გამარჯვებამდე მიიყვანა შეიარაღებული აჯანყება რუსეთში. რუსეთის მუშათა კლასმა უღარიბეს გლეხობასთან მტკიცე კავშირში, ბოლშევიკური პარტიის ხელმძღვანელობით, რომელსაც სათავეში ედგა ვლადიმერ ილიას ძე ლენინი, დაამხო მემამულეებისა და კაპიტალისტების ბატონობა და დაამყარა საბჭოთა ხელისუფლება, პროლეტარიატი დიქტატურა.

ცხოვრებამ, ისტორიულმა გამოცდილებამ ბრწყინვალედ დაადასტურა სოციალისტური რევოლუციის ლენინური თეორიის სისწორე. 1917 წლის ოქტომბერში რუსეთში გაიმარჯვა დიდმა სოციალისტურმა რევოლუციამ. მსოფლიოში პირველად რუსეთში გაიშალა იმპერიალიზმის ფრონტი და დაიწყო ახალი ცხოვრების — სოციალიზმის მშენებლობა. დიდი ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციით დაიწყო ახალი ეპოქა კაცობრიობის ისტორიაში. დადგა ახალი ერა — კაპიტალიზმის დამხობისა და კომუნიზმის გამარჯვების ერა.

ოქტომბრის რევოლუციამ უდიდესი გავლენა მოახდინა მსოფლიო განვითარებაზე. მისი მაგა-

ლითით ფართოდ გაიშალა რევოლუციური მოძრაობა, რომელმაც მთელი მსოფლიო მოიცვა.

ამან დიდად შეაშფოთა იმპერიალისტური ძალები. მათ გადაწყვიტეს შინაგან კონტრრევოლუციურ ძალებზე დაყრდნობით აკვანშივე ჩაეხრჩოთ საბჭოთა ხელისუფლება, მოესპოთ მსოფლიოში პირველი მუშათა და გლეხთა საბჭოთა სოციალისტური სახელმწიფო.

აუცილებელი იყო იმპერიალისტური ომიდან გამოსვლა, ზავის დადება. მაგრამ პარტიაში აღმოჩნდნენ ადამიანები, ე. წ. „მემარცხენე კომუნისტთა“ ჯგუფი ბუხარინის მეთაურობით, რომლებიც მოითხოვდნენ „რევოლუციური ომის“ განგრძობას და უარს ამბობდნენ ზავის დადებაზე. მათ დასაშვებად მიაჩნდათ საბჭოთა ხელისუფლების დაკარგვის შესაძლებლობაც კი „საერთაშორისო რევოლუციის ინტერესებისათვის“.

ბოლშევიკურმა პარტიამ ამხილა ტროცკისა და „მემარცხენე კომუნისტების“ ავანტიურისტული, გამცემლური, კაპიტულანტური პოლიტიკა და მიაღწია ზავის დადებას ავსტრია-გერმანიასთან.

მაგრამ მშვიდობიანი შესვენება ხანმოკლე აღმოჩნდა. საბჭოთა ხელისუფლების წინააღმდეგ დაიწყო შინაგანი კონტრრევოლუცია და საერთაშორისო იმპერიალიზმის ძალები. რუსეთში გაჩაღდა სამოქალაქო ომი. იმპერიალისტურმა სახელმწიფოებმა მოაწყვეს ინტერვენცია.

საბჭოთა ხალხმა კომუნისტურ პარტიის ხელმძღვანელობით დაამარცხა რუსეთის კონტრრევოლუცია, უცხოელი ინტერვენტები და მოიპოვა მსოფლიო-ისტორიული გამარჯვება.

ოციანი წლების დასაწყისში საბჭოთა ქვეყნის საერთაშორისო მდგომარეობა ხასიათდებოდა ძალთა რამდენადმე, თუმცა არამყარი წონასწორობით. საბჭოთა ხალხი შეუდგა დანგრეული სახალხო მეურნეობის აღდგენასა და შემდგომ განვითარებას.

როცა ჩვენს ქვეყანაში სოციალიზმის მშენებლობა უშუალოდ პრაქტიკულ ამოცანად იქცა, ანტილენინურმა ელემენტებმა, რომლებიც არსებობდნენ როგორც საერთაშორისო კომუნისტურ მოძრაობაში, ისე ჩვენი პარტიის შიგნით, საექვო გახადეს სოციალიზმის აშენების შესაძლებლობა სსრ კავშირში და კვლავ დაიწყეს იმის მტკიცება, რომ ერთ ქვეყანაში, კერძოდ, საბჭოთა კავშირში შეუძლებელია სოციალიზმის აშენება მსოფლიო ან ევროპის რევოლუციის გარეშე.

გააქტიურდა როგორც მემარცხენე, ისე მემარჯვენე ოპორტუნიზმი. ლენინმა კომუნისტურ და მუშათა პარტიებს მოუწოდა გადაწყვეტი ბრძოლა გაეჩაღებიათ ორივე ამ გადახრის წინააღმდეგ, რომელთაგან ხან ერთი ხდება მთავარ საფრთხედ და ხან მეორე.

საბჭოთა ხელისუფლების პირველ წლებში როგორც საერთაშორისო კომუნისტურ მოძრაობაში, ისე ჩვენი პარტიის შიგნით

დიდ საფრთხეს ქმნიდა მემარცხენე ოპორტუნიზმი, რომელიც მოითხოვდა არავითარი დათმობა არ ყოფილიყო, თუნდაც ამას მოყოლოდა სოციალიზმის პირველი ქვეყნის დამარცხება.

ლენინის ავადმყოფობის დროს და მისი სიკვდილის შემდეგ ბოლშევიკური პარტიისა და მარქსიზმ-ლენინიზმის წინააღმდეგ გააქტიურეს ბრძოლა ყველა ჯერის ოპორტუნიზტებმა, განსაკუთრებით ტროცკიზმმა, რომელმაც ყველაზე მეტად გაილაშქრა სოციალისტური რევოლუციის ლენინური თეორიის, ჩვენს ქვეყანაში სოციალიზმის აშენების წინააღმდეგ. იგი კვლავ ქადაგებდა სსრ კავშირში სოციალიზმის აშენების შეუძლებლობას. მას შეუერთდა შემდეგ წარმოშობილი „ახალი ოპოზიცია“ ზინოვიევის მეთაურობით.

ბოლშევიკურმა პარტიამ ამხილა და დაემო ტროცკიზმი, მემარცხენე ოპორტუნიზმი და ყოველმხრივ დასაბუთა სსრ კავშირში სოციალიზმის აშენების შესაძლებლობა. პარტია ამ საკითხში მტკიცედ ეყრდნობოდა ლენინის დებულებებს, რომლებიც გამოდიოდნენ იქიდან, რომ ჩვენს ქვეყანას ყველაფერი აქვს სრული სოციალისტური საზოგადოების ასაშენებლად.

კომუნისტურმა პარტიამ მეცნიერულად განსაზღვრა, რომ სსრ კავშირის საკუთარი ძალებით შეუძლია დაძლიოს შინაგანი წინააღმდეგობანი და ააშენოს სრული სოციალისტური საზოგადოება.

მაგრამ ეს არ ნიშნავდა სოციალიზმის საბოლოო გამარჯვებას. სოციალიზმი საბოლოო გამარჯვებულად ჩაითვლებოდა მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როცა მსოფლიოს რამდენიმე ქვეყანაში მაინც გაიმარჯვებდა სოციალისტური რევოლუცია.

პარტიის მიერ სსრ კავშირში სოციალიზმის აშენების შესაძლებლობის დასაბუთება და დაცვა ამავე დროს იყო სოციალისტური რევოლუციის ლენინური თეორიის დაცვა და დაკონკრეტება.

სსრ კავშირში სოციალიზმის აშენების შესაძლებლობის დასაბუთებამ ფართო პერსპექტივები გადაუშალა საბჭოთა ხალხს, რომელიც სრული რწმენით შეუდგა სოციალისტურ მშენებლობას.

მაგრამ ტროცკისტულ-ზინოვიევი ოპოზიციის გარდა პარტიის პოლიტიკის წინააღმდეგ გამოვიდა ბუხარინის მემარჯვენე ოპორტუნიტული ჯგუფი, რომელიც სიტყვით აღიარებდა, ხოლო საქმით უარყოფდა სსრ კავშირში სოციალიზმის აშენების შესაძლებლობას. მემარჯვენე გადახრა ჩვენს პარტიაში ვერ აფასებდა ქვეყნის შიგნით არსებული კაპიტალისტური ელემენტების ძალებს და ყოველმხრივ დათმობაზე მიდიოდა მათთან. ბუხარინის მემარჯვენე ოპორტუნიტული ჯგუფი ქადაგებდა კულაკობის სოციალიზმში შეზრდის თეორიას.

კომუნისტურმა პარტიამ სტალინის მეთაურობით იდეურად და ორგანიზაციულად გაანადგურა როგორც ტროცკისტული, მე-

მარცხენე, ისე ბუხარინის მემარ-
ჯვენე ოპორტუნიზმი და საბჭოთა
ხალხი მტკიცედ წაიყვანა წინ —
სოციალიზმის გზით.

ოცდაათიანი წლების შუა პერი-
ოდისათვის საბჭოთა ხალხმა უკ-
ვე წარმატებით განახორციელა
სოციალიზმის აშენების ლენინუ-
რი გეგმა — ქვეყნის სოციალის-
ტური ინდუსტრიალიზაცია, სო-
ფლის მეურნეობის კოლექტივი-
ზაცია და კულტურული რევო-
ლუცია. სსრ კავშირში გაიმარჯვა
სოციალიზმმა; ამ დროისათვის
ჩვენს ქვეყანაში ძირითადად აშე-
ნდა სოციალისტური საზოგადოე-
ბა. ეს იყო მსოფლიო-ისტორიუ-
ლი გამარჯვება. მსოფლიოში პი-
რველად საბჭოთა კავშირში აშენ-
და სოციალიზმი, რომლის მონა-
პოვარი საკანონმდებლო წესით
განამტკიცა ახალმა საბჭოთა კონ-
სტიტუციამ. საბჭოთა კავშირი
შევიდა სოციალისტური მშენებ-
ლობის დამთავრებისა და სოცია-
ლიზმიდან კომუნიზმში თანდათა-
ნობით გადასვლის პერიოდში.

მაგრამ მალე ომმა შეწყვიტა
მშვიდობიანი სოციალისტური
მშენებლობა. ფაშისტური გერმანია
თავს დაესხა საბჭოთა კავშირს.
დაიწყო დიდი სამამულო ომი,
რომელიც საბჭოთა ხალხის მსო-
ფლიო-ისტორიული გამარჯვებით
დამთავრდა. განადგურებულ იქნა
ფაშისტური გერმანია და იმპერი-
ალისტური იაპონია, გაიმარჯვეს
საბჭოთა ხალხმა, საბჭოთა შეიარა-
ღებულმა ძალებმა, საბჭოთა სახელმწიფოებრივმა და საზოგა-
დოებრივმა წყობილებამ. ვერაჯ

მტრებზე გაიმარჯვა პროგრესულმა
მა კაცობრიობამ.

მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ
უდიდესი ცვლილებები მოხდა
საერთაშორისო ცხოვრებაში. სო-
ციალისტურმა რევოლუციამ
გაიმარჯვა მსოფლიოს კიდევ
13 ქვეყანაში. სსრ კავშირი უკვე
აღარ არის სოციალიზმის ერთად-
ერთი ქვეყანა მსოფლიოში. სო-
ციალიზმი გაცდა ერთი ქვეყ-
ნის ფარგლებს და გადაიქცა მსო-
ფლიო სისტემად. ამჟამად არის
ორი მსოფლიო სისტემა — სოცი-
ალიზმის მსოფლიო სისტემა და
კაპიტალიზმის მსოფლიო სისტე-
მა. დაიძალა იმპერიალიზმის კო-
ლონიური სისტემა.

დადასტურდა სისწორე ლენი-
ნის, კომუნისტური პარტიის შე-
ხედულებისა იმის შესახებ,
რომ რიგ ქვეყნებში სოციალის-
ტური რევოლუციის გამარჯვე-
ბა მოასწავებს სსრ კავშირში სო-
ციალიზმის სრულ და საბოლოო
გამარჯვებას. საბჭოთა ქვეყანაში
უკვე მიმდინარეობს გაშლილი
კომუნისტური მშენებლობა, ხო-
ლო სხვა სოციალისტურ ქვეყ-
ნებში წარმატებით შენდება სო-
ციალიზმი. ახლა არა მარტო საბ-
ჭოთა კავშირში, არამედ სხვა სო-
ციალისტურ ქვეყნებშიც ლიკვი-
დირებულია კაპიტალიზმის რეს-
ტავრაციის შესაძლებლობანი.
სოციალიზმის საბოლოო გამარჯ-
ვების გარანტია შექმნა სოცია-
ლიზმის მსოფლიო სისტემის არ-
სებობამ.

სოციალიზმის მსოფლიო სის-
ტემის შექმნამ, კომუნისტური,
მუშათა და ეროვნულ-განმათავი-

სუფლებელი მოძრაობის მძლავრმა გაქანებამ თანამედროვე პირობებში შექმნა ძალთა ახალი თანაფარდობა. სოციალიზმის სამყარო სულ უფრო ფართოვდება, კაპიტალიზმის სამყარო ვიწროვდება და სუსტდება. იმპერიალიზმი უძლურია შეაჩეროს უძლეველი, განმათავისუფლებელი, მსოფლიო რევოლუციის პროცესი.

თანამედროვე ეპოქაში სულ უფრო ახალი ძალით ვლინდება სოციალისტური რევოლუციის ლენინური თეორიის ფასდაუდებელი მნიშვნელობა. დღევანდელი ეპოქა ამ თეორიის სისწორის კიდევ ერთი დადასტურებაა.

„თანამედროვე ეპოქა, რომლის ძირითადი შინაარსია კაპიტალიზმიდან სოციალიზმზე გადასვლა, — ნათქვამია სკკპ ახალ პროგრამაში, — არის ორი ერთმანეთის მოწინააღმდეგე საზოგადოებრივი სისტემის ბრძოლის ეპოქა, სოციალისტური და ეროვნულ-განმათავისუფლებელი რევოლუციების ეპოქა, იმპერიალიზმის მსხვრევის, კოლონიური სისტემის ლიკვიდაციის ეპოქა, სოციალიზმის გზაზე სულ ახალი ხალხების გადასვლის, მსოფლიო მასშტაბით სოციალიზმისა და კომუნიზმის გამარჯვების ეპოქა“ (გვ. 5).

კაპიტალიზმს ძირს უთხრის და ანგრევს ერთ მსოფლიო რევოლუციურ პროცესად გაერთიანებული სოციალისტური რევოლუციები, ეროვნულ-განმათავისუფლებელი, ანტიიმპერიალისტური რევოლუციები, გლეხთა ფართო მოძრაობა, ხალხის მასების ბრძო-

ლა ფაშისტური და სხვა ტირანული რეჟიმების დამხობისათვის და საერთო-დემოკრატიული მოძრაობა ეროვნული ჩაგვრის წინააღმდეგ.

ახალ ისტორიულ პირობებში საბჭოთა კავშირის კომუნისტურმა პარტიამ და სხვა მარქსისტულ-ლენინურმა პარტიებმა დააკონკრეტეს და შემდგომ განავითარეს სოციალისტური რევოლუციის ლენინური თეორია და უჩვენეს კაპიტალის სამყაროს მუშათა კლასს, ყველა მშრომელს მსოფლიო რევოლუციის განვითარების პერსპექტივები.

გარკვეულობა და სიცხადე იქნა შეტანილი ცალკეულ ქვეყნებში სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვების საერთო კანონზომიერებათა და სპეციფიკურ თავისებურებათა საკითხებში.

ლენინი მიუთითებდა, რომ ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის ზოგიერთ ძირითად ნიშანს აქვს არა ადგილობრივი, არა ეროვნული, არა მხოლოდ რუსული, არამედ საერთაშორისო მნიშვნელობა, რომ ბოლშევიზმი მისაღებია ყველასათვის, როგორც ნიმუში.

სსრ კავშირისა და სოციალიზმის სხვა ქვეყნების გამოცდილების განზოგადებით სოციალისტური ქვეყნების კომუნისტურმა და მუშათა პარტიებმა მოსკოვის 1957 წლის თათბირზე გააკეთეს დასკვნა, რომ ცალკეულ ქვეყნებში სოციალისტური რევოლუციისა და სოციალისტური მშენებლობის პროცესებს საფუძვლად

უდევს მთელი რიგი საერთო კანონზომიერებანი.

„ასეთი საერთო კანონზომიერებანია: — ნათქვამია თათბირის დეკლარაციაში, — მშრომელი მასების ხელმძღვანელობა მუშათა კლასის მხრივ, რომლის ბირთვია მარქსისტულ-ლენინური პარტია, ამა თუ იმ ფორმით პროლეტარული რევოლუციის განხორციელებასა და ამა თუ იმ ფორმით პროლეტარიატის დიქტატურის დამყარებაში; მუშათა კლასის კავშირი გლეხობის ძირითად მასასთან და მშრომელთა სხვა ფენებთან; წარმოების ძირითად საშუალებებზე კაპიტალისტური საკუთრების ლიკვიდაცია და საზოგადოებრივი საკუთრების დამყარება; სოფლის მეურნეობის თანდათანობითი სოციალისტური გარდაქმნა; სახალხო მეურნეობის გეგმაშეწონილი განვითარება, რომლის მიზანია სოციალიზმისა და კომუნიზმის აშენება. მშრომელთა ცხოვრების დონის ამაღლება; სოციალისტური რევოლუციის განხორციელება იდეოლოგიისა და კულტურის დარგში და მუშათა კლასის, მშრომელი ხალხის, სოციალიზმის საქმის ერთგული მრავალრიცხოვანი ინტელიგენციის შექმნა; ეროვნული ჩაგვრის ლიკვიდაცია და ხალხთა თანასწორუფლებიანობისა და ძმური მეგობრობის დამყარება; სოციალიზმის მონაპოვართა დაცვა გარეშე და შინაური ბტრების ხელყოფისაგან; მოცემული ქვეყნის მუშათა კლასის სოლიდარობა სხვა ქვეყნების

მუშათა კლასთან — პროლეტარული ინტერნაციონალიზმი“.

თანამედროვე რევოლუციონიზმი უარყოფს სოციალისტური რევოლუციისა და სოციალისტური მშენებლობის საერთო კანონზომიერებებს და აზვიადებს ცალკეული ქვეყნების ხალხთა ეროვნული თავისებურებების, სპეციფიკური პირობების მნიშვნელობას. რევოლუციონისტები არ ცნობენ საბჭოთა კავშირისა და სხვა სოციალისტური ქვეყნების ძირითად გამოცდილებას. ისინი უარყოფენ კაპიტალიზმიდან სოციალიზმზე გადასვლისას სოციალისტური რევოლუციისა და პროლეტარიატის დიქტატურის აუცილებლობას, კომუნისტური პარტიის ხელმძღვანელ და წარმმართველ როლსა და ა. შ.

სკკპ და სხვა მარქსისტულ-ლენინური პარტიები გმობენ როგორც საერთო კანონზომიერების უარყოფას და ეროვნული თავისებურებების გაზვიადებას, ისე ცალკეული ქვეყნების სპეციფიკური პირობების უგულებელყოფას.

კაპიტალიზმის აპოლოგეტები ამახინჯებენ კომუნისტური და მუშათა პარტიების პროგრამულ დებულებებს სოციალისტური რევოლუციის შესახებ. ისინი გაიძახიან, რომ კომუნისტებს სურთ მოახდინონ სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვება მთელს მსოფლიოში ომის, რევოლუციის „ექსპორტის“ გზით. ეს აშკარა ცილისწამებაა. კომუნისტური და მუშათა პარტიები გამოდიან რევოლუციის „ექსპორტის“ წინააღმდეგ. რევოლუციის „ექსპო-

რტი“ უცხოა მარქსიზმ-ლენინიზმისათვის.

პარტიის ახალ პროგრამაში ნათქვამია:

„ყოველ ქვეყანაში პროლეტარულ რევოლუციას, რომელიც მსოფლიო სოციალისტური რევოლუციის ნაწილია, ახდენენ ამ ქვეყნის მუშათა კლასი, ხალხის მასები. რევოლუცია შეკვეთით როდი ხდება. იგი არ შეიძლება გარედან მოვახვიოთ თავს ხალხს. იგი წარმოიშობა კაპიტალიზმის ღრმა შინაგან და საერთაშორისო წინააღმდეგობათა შედეგად. გამარჯვებული პროლეტარიატი ვერ მოახვევს თავს უცხო ხალხს ვერავითარ გაბედნიერებას, რადგან ეს ძირს გამოუთხრის მის საკუთარ გამარჯვებას“. (გვ. 42).

კომუნისტები იქიდან გამოდიან, რომ გარდუვალია კაპიტალიზმის დამხობა და კომუნიზმის გამარჯვება მთელ მსოფლიოში. ეს მათ მტკიცედ სწამთ. ამ რწმენას არ ეწინააღმდეგება ის, რომ კომუნისტები რევოლუციის „ექსპორტის“ წინააღმდეგი არიან და გამოდიან ორი სისტემის — კაპიტალიზმისა და სოციალიზმის მშვიდობიანი თანაარსებობის მომხრეებად.

მშვიდობიანი თანაარსებობა ებება მხოლოდ სხვადასხვა საზოგადოებრივ-პოლიტიკური წყობილების სახელმწიფოთა ურთიერთობას. იგი არ ვრცელდება მუშათა კლასისა და ბურჟუაზიის დამოკიდებულებაზე, კომუნისტური

და ბურჟუაზიული იდეოლოგიების ურთიერთობაზე.

კომუნისტური და მუშათა პარტიები, გამოდიან რა რევოლუციის „ექსპორტის“ წინააღმდეგ და სხვადასხვა საზოგადოებრივ-პოლიტიკური წყობილების სახელმწიფოების მშვიდობიანი თანაარსებობის მომხრეებად. ამავდროს მოუწოდებენ მუშათა კლასს, მშრომელ ხალხს სოციალისტური რევოლუციისაკენ, ექსპლოატატორული წყობილების დამხობისა და სოციალისტური წყობილების დამყარებისაკენ.

კომუნისტების რწმენა ცალკეულ ქვეყნებში სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვების შესახებ იმას ემყარება, რომ სოციალიზმსა და კომუნიზმს გადამწყვეტი უპირატესობა აქვს კაპიტალიზმთან შედარებით. სოციალიზმისა და კაპიტალიზმის მშვიდობიან შეჯიბრებაში უსათუოდ გამარჯვებს სოციალიზმი.

მაგალითის ძალა დიადი ძალაა, — ამბობდა ლენინი. საბჭოთა კავშირისა და სხვა სოციალისტური ქვეყნების მაგალითით ცალკეული ქვეყნების ხალხები კომუნისტური და მუშათა პარტიების ხელმძღვანელობით დაამხობენ არსებულ რეაქციულ რეჟიმებს და დაამყარებენ სოციალისტურ წყობილებას. ეს მოხდება მაშინ, როცა ამისათვის მომწიფდება ობიექტური და სუბიექტური პირობები, შეიქმნება რევოლუციური სიტუაცია.

ცალკეულ ქვეყნებში სოციალისტური რევოლუციის ამოცა-

ნების განხორციელების დროს მოსალოდნელია იმპერიალისტური სახელმწიფოების ჩარევა იმ ხალხების საშინაო საქმეებში, რომლებიც აღდგენენ ექსპლოატატორული წყობილების წინააღმდეგ და დაადგენენ სოციალისტური რევოლუციის გზას.

ამიტომ არის, რომ კომუნისტური და მუშათა პარტიები უარყოფენ არა მარტო რევოლუციის „ექსპორტს“, არამედ ისინი გადაწყვეტენ წინააღმდეგობას უწევენ იმპერიალისტური კონტრრევოლუციის ექსპორტსაც. სოციალისტური ქვეყნები, კომუნისტური და მუშათა პარტიები თავიანთ ინტერნაციონალურ მოვალეობად თვლიან დაეხმარონ შინაგანი და გარეშე კონტრრევოლუციური ძალების წინააღმდეგ ბრძოლაში იმ ქვეყნების ხალხებს, რომლებიც სოციალიზმის გზას დაადგენ.

ცალკეული ქვეყნების კომუნისტური და მუშათა პარტიები თავიანთ მოღვაწეობაში ეყრდნობიან სოციალისტური ქვეყნების ისტორიულ გამოცდილებას, მარქსიზმ-ლენინიზმისა და პროლეტარული ინტერნაციონალიზმის პრინციპებს და რაზმად მუშათა კლასს, ყველა მშრომელს კაპიტალიზმის დამხობისა და სოციალიზმის გამარჯვებისათვის, იმპერიალიზმისა და კოლონიალიზმის საბოლოო ლიკვიდაციისათვის ბრძოლაში.

იმპერიალიზმმა უდიდესი მარცხი განიცადა სოციალიზმის მსოფლიო სისტემის შექმნითა და კოლონიური სისტემის დაშლით.

იგი აღარ არის ერთიანი, ყოვლისმომცველი და უძლეველი სისტემა. სულ უფრო გაღრმავდა კაპიტალიზმის საერთო კრიზისი. მაგრამ იმპერიალიზმის ბუნება არ შეცვლილა. იგი კვლავ დარჩა ისეთივე ვერაგი, მტაცებლური და აგრესიული, როგორიც იყო სოციალიზმის წარმოშობამდე. სანამ არსებობს იმპერიალიზმი, არის ახალი ომის წარმოშობის საფუძველი და საფრთხე. მაგრამ თანამედროვე პირობებში მსოფლიო ომის ფატალური გარდუვალობა არ არის. ახლა იმდენად გაიზარდნენ მშვიდობისათვის მებრძოლი ძალები, რომ იმპერიალისტები იძულებული არიან ანგარიში გაუწიონ მათ. მშვიდობისათვის მებრძოლ ყველა ძალთა ერთობლივი და აქტიური მოქმედებით შეიძლება შენარჩუნებულ და განმტკიცებულ იქნას მშვიდობა, თავიდან აცილებულ იქნას ახალი მსოფლიო ომი, თერმოატომური ომი.

ძველი, დრომოჭმული, კაპიტალისტური წყობილების დამხობისა და ახალი, სოციალისტური საზოგადოების აშენებისათვის ბრძოლაში მთავარი, გადამწყვეტი როლი ისტორიამ მიაკუთვნა საერთაშორისო მუშათა კლასს და მის ავანგარდს — კომუნისტურ და მუშათა პარტიებს. სკკპ ახალ პროგრამაში ნათქვამია, რომ თანამედროვე ეპოქის ცენტრში დგანან საერთაშორისო მუშათა კლასი და მისი მთავარი ქმნილება — სოციალიზმის მსოფლიო სისტემა, რომელიც კაცობრიობის

განვითარების გადამწყვეტი ფაქტორი ხდება. მსოფლიო კომუნისტური მოძრაობა ჩვენი დროის ყველაზე გავლენიანი პოლიტიკური ძალაა.

მუშათა კლასი მთელ დემოკრატიულ ძალებთან ერთად იბრძვის მშვიდობის, დემოკრატიისა და სოციალიზმისათვის. დემოკრატიისათვის ბრძოლა სოციალიზმისათვის ბრძოლის შემადგენელი ნაწილია.

თანამედროვე მუშათა და კომუნისტური მოძრაობა წინ მიდის და ვითარდება. მაგრამ მას დიდ ზიანს აყენებენ გამთიშველი ძალები.

საერთაშორისო მუშათა მოძრაობის გათიშვა, რომელიც სოციალ-დემოკრატიული პარტიების გამცემლური მოქმედების შედეგია, აფერხებს მუშათა კლასის ბრძოლას თავისი ცხოვრების პირობების გაუმჯობესებისათვის, კაპიტალისტური წყობილების დამხობისა და სოციალიზმის გამარჯვებისათვის. მუშათა კლასის ერთიანობის აღდგენისა და განმტკიცების მიზნით კომუნისტური და მუშათა პარტიები ცდილობენ ითანამშრომლონ სოციალისტებთან, სოციალ-დემოკრატებთან.

კომუნისტურ მოძრაობაში არსებული უთანხმოება წარმოიშვა ჩინეთისა და ზოგიერთი სხვა კომუნისტური და მუშათა პარტიების ხელმძღვანელთა ანტილენინური, გამთიშველი მოქმედებით.

ამ გათიშულობისა და უთანხმოების მოგების დაძლევა, მემარჯვენე და მემარცხენე ოპორტუნიზმის წინააღმდეგ შეუირგებელი ბრძოლა მარქსისტულ-ლენინური კომუნისტური და მუშათა პარტიების უმნიშვნელოვანესი ამოცანა გახდება.

კომუნისტური და მუშათა პარტიების მოსკოვის 1969 წლის თათბირმა კვლავ დაადასტურა, რომ აუცილებელია პრინციპული ბრძოლა მემარჯვენე და მემარცხენე ოპორტუნიზმის წინააღმდეგ. ამ გადახრების დაძლევის გარეშე შეუძლებელია გათიშულობისა და უთანხმოების აღმოფხვრა, რაც მიღწეული უნდა იქნას ამხანაგური და პრინციპული დისკუსიით. აზრთა ურთიერთგაზიარებისა და გაგების გზით.

მომხმე პარტიებს შორის ურთიერთობის საფუძველია მარქსიზმ-ლენინიზმისა და პროლეტარული ინტერნაციონალიზმის პრინციპები, რაც გულისხმობს სოლიდარობასა და ურთიერთმხარდაჭერას, დამოუკიდებლობას, თანასწორუფლებიანობას და ერთმანეთის საშინაო საქმეებში ჩაურევლობას.

ბრძოლა ბურჟუაზიული იდეოლოგიის, ოპორტუნიზმის წინააღმდეგ საერთაშორისო მუშათა და კომუნისტური მოძრაობის წინსვლისა და გამარჯვების უმნიშვნელოვანესი პირობაა.

მაგრამ თანამედროვე პირობებში აუცილებელია არა მარტო საერთაშორისო მუშათა და კომუ-

ნისტური მოძრაობის ერთიანობის აღდგენა და განმტკიცება, არამედ უაღრესად მნიშვნელოვანია მთელი ანტიიმპერიალისტური ძალების გაერთიანება და ერთობლივი მოქმედება.

იმპერიალიზმის წინააღმდეგ ბრძოლს შორის გადამწყვეტია სოციალიზმის მსოფლიო სისტემა, რომელიც წამყვანი რევოლუციური ძალაა და წარმოადგენს მთელი ანტიიმპერიალისტური მოძრაობის დასაყრდენს.

იმპერიალიზმის წინააღმდეგ ბრძოლაში სოციალიზმის მსოფლიო სისტემას მხარში უდგას საერთაშორისო მუშათა კლასი, რომელიც ანტიიმპერიალისტური მოძრაობის მთავარი მამოძრავებელი და დამრავმველი ძალაა. იგი კომუნისტური და მუშათა პარტიების ხელმძღვანელობით სათავეში უდგას ყველა რევოლუციურ, ანტიიმპერიალისტურ ძალებს.

ანტიიმპერიალისტური ფრონტის ერთ-ერთ აქტიურ რაზმს წარმოადგენს ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობა. მსოფლიო რევოლუციურ პროცესში

მას უმნიშვნელოვანესი ადგილი უკავია. ეროვნულ-განმათავისუფლებელი რევოლუციები მსოფლიო რევოლუციური პროცესის შემადგენელი ნაწილია. მათი მიზანია ანტიიმპერიალისტური, ანტიფეოდალური, დემოკრატიული ამოცანების განხორციელება, იმპერიალიზმის უღლისაგან ჩაგრულ ხალხთა განთავისუფლება.

თანამედროვეობის ამ სამი უდიდესი ანტიიმპერიალისტური ძალის — სოციალიზმის მსოფლიო სისტემის, საერთაშორისო მუშათა კლასისა და ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის ერთობლივი მოქმედება უმნიშვნელოვანესი პირობაა იმპერიალიზმის წინააღმდეგ ბრძოლის წარმატებისათვის.

ამ ბრძოლის დიადი პროგრამაა კომუნისტური და მუშათა პარტიების მოსკოვის 1969 წლის თათბირის მცგრ მიღებული ძირითადი დოკუმენტი — „იმპერიალიზმის წინააღმდეგ ბრძოლის ამოცანები თანამედროვე ეტაპზე და კომუნისტური და მუშათა პარტიების, მთელი ანტიიმპერიალისტური ძალების მოქმედების ერთიანობა“.

პრიტიკა და პუბლიცისტიკა

მოთა ჟურნალი

ბუნება და კომეტები

გადაპარბებული როდი იქნება თუ ვიტყვით, რომ პოეზია შობისთანავე დაუმეგობრდა ბუნებას. ცივ და ჰკაცარ წრდილოეთშიც და მზიან და უხვ სამხრეთშიც ბუნებას ერთნაირი გატაცებით უმღეროდნენ ყველა დროის პოეტები. გამონაკლისს ამ მხრივ, რა თქმა უნდა, არც საქართველო წარმოადგენდა. პირიქით, საქართველოს ბუნებაზე თავისი „უთვალავი ფერითა“ და განუმეორებელი სილამაზით არა მარტო ქართველი, სხვა ერის პოეტებიც კი მოხიბლა, მათ შორის რუსული პოეზიის მზე პუშკინი, ლერმონტოვი და სხვები.

ბუნებისა და პოეზიის მჭიდრო კავშირი და გაუყოფლობა სავესებით კანონზომიერი მოვლენაა. ადამიანი ცხოვრობს არა მარტო საზოგადოებაში, არამედ ბუნებაშიც და თვითონ არის ბუნების შვილი, მას ისეთივე ყოველწამიერი ურთიერთობა აქვს ბუნებასთან, როგორც ადამიანებთან. ამდენად ბუნებას ვერავინ აუღვლის გვერდს, ვერც ერთი შემოქმედო.

ჩვეულებრივ ბუნება ორნაირად აისახება პოეზიაში — თავისთავად და ადამიანთან მიმართებაში. იგი ადამიანისაგან დამოუკიდებლად არსებობს და თავისი საკუთარი ცხოვრება, თავისი საკუ-

თარი კანონები აქვს. არიან პოეტები, რომლებსაც უმთავრესად იზიდავს მართო ბუნება, „წმინდა“ პეიზაჟი და სახელი მოიხვეჭეს მისი სურათების ოსტატური გადმოცემით. სხვები კიდევ ბუნებას თითქმის ყოველთვის გვიჩვენებენ ადამიანთან მიმართებაში.

მაგრამ ასეა თუ ისე, „წმინდა“ პეიზაჟს ხატავს თუ არა, პოეტს ბუნებაში ყოველთვის შეაქვს თავისი განწყობილება, ყოველთვის გადმოგვცემს თავის დამოკიდებულებას ბუნებისა და საზოგადოებისადმი. თვით უაღრესად „ნეიტრალური“ პეიზაჟიც კი ღრმად იღვურობს, ცხადყოფს პოეტის სულიერ ინტერესებს, მის განწყობილებას. გავისვენოთ თუნდაც გალაკტიონის ცნობილი ლექსი „ათოვდა ზამთრის ბაღებს“. განა იგი ნაკლები ძალით გადმოგვცემდა პოეტის სულიერ დეპრესიას, უიმედობას, რასაც მასში შეაბნეული რეაქციის ხანა იწვევდა, ვიდრე სხვა რომელიმე „არაპეიზაჟური“ ლექსი? თვით ინტერესი ბუნების ამა თუ იმ სურათისა ან მოვლენისადმი ამახილებს შემოქმედის იდეურ პოზიციას, გამოხატავს მისი „სულის დიალექტიკას“.

აი ამიტომ ლექსები ბუნებაზე პოეზიის განუყოფელი ნაწილია, ურომლი-

სოდაც იგი ძლიერ ბევრს დაკარგავდა, და არა უბრალო ბალასტი, უსარგებლო სამშენისი, როგორც ზოგიერთი ფიქრობდა წინათ. თვით ცხოვრებამ, სინამდვილემ უარყო ვულგარული სოციალიზმის მონაწილეობა, რომ პოეტის გატაცება ბუნების თითქმის გამოსატყვევებელ მოქმედის გულგრილობას სოციალური მოვლენებისადმი და, მათი გააფთრებული წინააღმდეგობის მიუხედავად, ბუნებამ დიდი ხანია თავისი კუთვნილი ადგილი დაიკავა ქართულ საბჭოთა პოეზიაში.

უკვე ოცნა წლებში ქართველი პოეტები სერიოზულ ყურადღებას უთმობდნენ ბუნებას და ცდილობდნენ დროის, ეპოქის შესაბამისად გამოეყენებინათ საუკუნეთა მანძილზე დაგროვებული მდიდარი ტრადიციები. ასე იყო აქარაშიც. პარმენ რურუსა, ნესტორ მაღაზონიასა და უფროსი თაობის სხვა პოეტებს თავიანთ ლექსებში უხვად შეჰქონდათ ბუნების სურათები, უპირატესად ახალი პეიზაჟები. საზოგადოებისა და ბუნების გარდაქმნის მეოხებით რომ ჩნდებოდა ჩვენში.

ნიშანდობლივია, რომ ბუნებისადმი დამოკიდებულებაში მკაფიოდ აისახა ის კლასობრივი, იდეოლოგიური ბრძოლა, იმ დროს რომ მიმდინარეობდა მთელ ჩვენს ქვეყანაში. მაშინ, ოცნა წლების მიწურულსა და ოცდაათიანი წლების დამდეგს, იყვნენ პოეტები, რომლებსაც არ ეკანონიერებინათ ინტელექტუალური შეპყრობის ცხოვრებაში, მწვავედ განიცდიდნენ ტრადიციული ქართული სოფლის რღვევას და მისტიკოდნენ სოფლური იდეალის კვდომას. მათგან განსხვავებით ცნობილი მუშა-პოეტი პარმენ რურუსა მხურვალედ მიესალმებოდა სოფლის პეიზაჟის შეცვლას და ახარებდა მისი ახალი იერი. როგორც კი სოფელ ომფარეთში, სუფსის მახლობლად, აღიმართა ნავთსაძიებო ჰაბურდოები, პოეტმა მაშინვე მიუძღვნა მას თავისი ერთ-ერთი საუკეთესო ლექსი „ბათომიდან ომფარეთამდე“ (1928), რომელშიც დიდი სიყვა-

რულით დაგვიხატა ახალი ომფარეთის პეიზაჟი, ახალი სოფლის სურათი.

ამ მწვანე მინდვრებს, მწვანე ბალახებს

და მობიბინე სიმინდის ყანას,
ნიავის ნაცვლად ქარხნის საყვირი
ერტყვის ცხოვრების სხვა იავ-ნანს.
ეს „სხვა იავ-ნანა“ იყო, პოეტი რომ ახალისებდა და სულიერ შეგებას აგრძნობინებდა, რადგან იგი მოასწავებდა „მძიმე ცხოვრების“ აღსასრულს და სოციალიზმის დამკვიდრებას.

ამავე ასპექტში ასახავდა ბუნებას ნესტორ მაღაზონია. მართალია, პოეტის იმდროინდელ ლექსებში ხშირად ეხვდებოდა სიტყვა „ღამეს“, მათ შორის სათაურებშიც („ღამე ჩაის პლანტაციებში“, „ეროი ღამე ხელოში“ და სხვა), მაგრამ ეს არ აიხსნება ღამის რაიმე განსაკუთრებული სიყვარულით. პირიქით, პოეტი ესწრაფოდა მზეს, სინათლეს და, თუ ხშირად ახსენებდა ღამეს, მხოლოდ იმიტომ, რომ ამით ხაზი გაესვა სოციალისტურ გარდაქმნათა ილიადისათვის. ახალი ცხოვრების დამკვიდრებამ ისე შეცვალა ყველაფერი, რომ ღამეც კი აღარ იყო ძველებური ღამე, ისიც კი სხვანაირი გახდა, თითქმის ნათელი შეემატა და დღის გაგრძელება გახდა. თუ წინათ შეღამებისთანავე წყდებოდა შრომა, ყველანი იძინებდნენ და მთელი სოფელი ბნელში ეხვეოდა, ახლა გვიან ღამემდე კვდის სინათლეს „ჩვენი ოდების სარკმელთა შუი“ („ერთი ღამე ხელოში“) — ვინ ჰიკნს კითხულობს, სწავლობს, ვინ კრებაზეა, სადაც სოფლის საპრობოროტო საკითხებს განიხილავენ. ერთი სიტყვით, ღამე უფრო შენაარსიანი, სიცოცხლით სავსე გახდა.

ბუნების გარდაქმნის საინტერესო სურათებს ხატავს ნესტორ მაღაზონია ერთ-ერთ ადრინდელ ლექსში „ახლა იმ ხევში ელსადგურია“. სადაღა „მაღალ მათა შორის“ მოქცეულ ხევში, სადაც იშვიათად თუ გამოჩნდებოდა ადამიანი, მივიდნენ მშენებლები და ყველაფერს სახე უტყვალეს, ააშენეს ელსადგური, დამკვიდრეს ახალი ცხოვრება.

უფროსი თაობის პოეტების გზა გა-
ნაგრძეს მამია ვარშანიძემ, გიორგი სა-
ლუქვაძემ, ნანა გვარიშვილმა. ფრიდონ
ხალვაშმა. მაგრამ მათ ბევრი სიახლე
შეიტანეს ბუნების ასახვაში. თუ პარმენ-
ტურუა და ნესტორ მაღაზონია არსე-
ბითად იფარგლებოდნენ ახალი პეიზაჟ-
ებით და ბუნება იმდენად აინტერესებ-
დათ, რამდენად იგი ადამიანის სამსა-
ხურში იდგებოდა. მომდევნო თაობის
პოეტების შემოქმედებაში ბუნებისადმი
დამოკიდებულება უფრო მრავალფერო-
ვანი და ყოველმხრივი გახდა. გაჩნდა
„წმინდა“ პეიზაჟები, მეტი ყურადღება
დაეთმო საკუთრივ ბუნებას.

ლექსების რამდენიმე ციკლი მიუ-
ძღვნა ბუნებას პოეტმა ქალმა ნანა გვა-
რიშვილმა — „ვაზაფხულის მინიატურე-
ბი“, „შემოდგომის ეტრუდები“. „ლეჩ-
ხუმბური ღამეები“ და სხვ. ყველა ის-
ინი გამსჭვალულია ბუნების ღრმა სიყ-
ვარულოთ. პოეტი ქალისათვის ბუნება
ეს არის სრული პარმონია, ფარდ-ყვავი-
ლების სამყარო, ლამაზი და ფერად-ფე-
რალი სურათები. პარმონიაა ადამიანსა
და ბუნებას შორისაც. მართალია, ზოგ-
ჯერ შეიძლება ამ პარმონიას ბზარი
შეეპაროს, მაგრამ უფრო ხშირად ეს
ბუნების კი არა, ადამიანის ბრალია. ბუ-
ნების ერთი და იგივე მოვლენა, თუნ-
დაც ცნობილი ბათუმური წვიმა, სხვა-
დასხვა ადამიანში სხვადასხვა ემოციას
იწვევს — ზოგს მოსწონს იგი, ზოგს
არა, მაგრამ პოეტის რწმენით, ბუნება
აქ არაფერ შუაშია. ამ იდეას შეიცავს,
კერძოდ, საღალობო ლექსი „წვიმიან
ღღეს“.

ბევრ ლექსში ნანა გვარიშვილი „წმი-
ნდა“ პეიზაჟს ხატავს, მაგრამ მას აქვს
ისეთი ლექსებიც, რომლებშიც ბუნება
ერთგვარი ფონია და პეიზაჟი, სურათი
ვმსახურება პოეტის ინტიმური ან სა-
ზოგადოებრივი მოტივის, განწყობილე-
ბის გადმოცემას. ამ რკალის ლექსები-
დან განსაკუთრებით შთაბეჭდილია ერ-
თი უსათაურო მინიატურა, მიძღვნილი
მშვიდობის დაცვისადმი. ეს იდეა ლექს-

ში თითქმის სავსებით მოულოდნელად
იჭრება და სწორედ ამით არის იგი სა-
ინტერესო.

თოლია ფრინავს პორტან სულ
ახლოს.

კრთიან ტალღების მწვანე სერები.
ვემუდარებით, არ დამანახოთ
ზღვაზე პირქუში კრეისერები.

თავისებურია ბუნებისადმი გიორგი
სალუქვაძის დამოკიდებულება. პოეტი
ბუნებაში არ ხედავს სრულ პარმონიას,
არც მარტო კეთილს და არც მარტო
ბოროტს. მისი აზრით, ისევე, როგორც
საზოგადოებაში, ბუნებაშიც ერთმანეთს
ებრძვის კეთილი და ბოროტი, ქარი ან-
გრევს, მუხა ხელს უშლის ნგრევას, იც-
ავს ადამიანს — „მძლავრი ტოტემით
ჰფარავს სახურავს, რომ ვეღარ ავნოს
სახლს ქარიშხალმა“ („მუხა ჩემი სახ-
ლის წინ“). სრულიად აშკარაა, რომ აქ
მუხა განსაზღვრებს კეთილს, ხოლო ქა-
რი ბოროტს, მაგრამ მათი ბრძოლა არ
არის მთავარი გიორგი სალუქვაძის პო-
ეზიაში. პოეტი უპირატესად მაინც კე-
თილს გამოჰყოფს და გვიჩვენებს მის
უანგარობას. ამ მხრივ განსაკუთრებით
საინტერესოა ლექსები „მტკრის კორი-
ანტელი“ და „ლერწამი“. ბებერი ცაც-
ხვი, მარტოკა რომ დგას მინდორში,
„რაც გაჩნდა მას მერე სიკეთეს არი-
გებს... და სამაგიეროს არვისგან არ
ელის“. კიდევ უფრო ამაღლვებელია
ლერწამის ბედი. მას ადამიანმა სიცოცხ-
ლე მოუწირა, ყელი გამოჰსტრა, იგი კი
მაშინვე საღამურად იქცა, რომ კვლავ
სიკეთეს ვმსახუროს, კეთილი მოიმოქ-
მელოს.

გიორგი სალუქვაძის ბუნების გამახვი-
ლებული გრძნობა აქვს და შეუძლია მი-
გნოს ძლიერ დამახასიათებელ დეტალ-
ებს, მათგან შექმნას მოზაიკური სურა-
თი, რომელიც ხშირად ნახატის შთაბეჭ-
დილებას ტოვებს. ძლიერ საინტერესოდ
მიგვაჩნია პოეტის ერთი უსათაურო მი-
ნიატურა, რომელიც ორიგინალურად
გვაგრძნობინებს ქართული ბუნების სი-
დიადეს.

ამ კლდიდან ხიდა რომ გადავცქერი,
ასე მგონია იცელა ბაღმა —
წყალზე გაუდეს წაღმის ღერო,
რომ ჰიანველა გვიდეს გაღმა.

სულ სხვა მხრივ აინტერესებს ბუნე-
ბა მამია ვარშანიძეს. იგი სიცოცხლის
მომტრალია და ბუნებაშიც უპირვე-
ლეს ყოვლისა სიცოცხლის უძლეველო-
ბას შეტრდის. „მე გაფურჩქნელი მუხა
მიყვარს. ხმელი კი არა, სიცოცხლის პი-
მნი ჩუბჩულოთ რომ გამიზიარა“, წერს
პოეტი ერთ-ერთ ლექსში („შრილობს
მუხა“) და ეს სიტყვები ბუნებისადმი მი-
სი დამოკიდებულების გასაღებია. მისთ-
ვის მთელი ბუნება — ეს არის სიცოცხ-
ლისა და სიკვდილის, გაზაფხულისა და
ზამთრის ჭიდილი. ორთაბრძოლა და ყე-
ლაფერს ადიდებს, რაშიც კი თავს იჩენს
სიცოცხლის ძალა. მისი უწყვეტობა და
უსასრულობა. ამით აიხსნება პოეტის გა-
ნსაკუთრებული სიყვარული გაზაფხუ-
ლისა. იგი გაოცებული შეყურებს, რო-
გორ იღვიძებს ნაზამთრი ბუნება და შე-
ხარის სიცოცხლის ხელახალ აფეთქებას
(„მთაში ჭიჭიკებს მერცხალი“). მას ბე-
დნიერებად მიაჩნია ისა თუ ენძელის
ამობრწყინება — მათ ხომ გაზაფხუ-
ლი, სიცოცხლე მოჰყვება. ამიტომაც
ლოცავს მამია ვარშანიძე იის შემოსე-
ლას: „მინდა დავლოცო ჩემს ეზოში
იის შემოსვლა“, წერს იგი ერთ-ერთ
ლექსში და კიდევ ერთხელ გვაგარმნო-
ბინებს ბუნების განახლების, სიცოცხ-
ლის აღორძინების მშვენიერებას.

მამია ვარშანიძის პოეზიაში ბუნების
ბევრი ლამაზი. წარმტაცი სურათია. მა-
გრამ ძლიერ იშვიათად თუ შეხვდებით
„წმინდა“ პეიზაჟს. პოეტი ბუნებას თი-
თქმის ყოველთვის ადამიანთან ერთად სა-
ხავს, სურათში შეაქვს გარკვეული გან-
წყობილება, ზოგჯერ კი „კომენტარისა“-
ურთავს, რაც უშუალოდ ანიჭებს და
უფრო ემოციურს ხდის ლექსს. ამ მხრივ
სამაგალითოა პოემის „ხიზანის არწივე-
ბი“ შესავალი, სადაც ერთმანეთს ენაცე-
ლება ბუნების აღწერა და „კომენტარი“.

აქარისწყალი, ზვიად მთებს
ჩახვეულ-ჩაჩქერებული,

მორბის, მოშხუის, კლდეებთან
შებმას და შეხლას ჩვეულო.
და მის კრიალა სარკეში
ცა არის ჩაჩერებული.
ზოგან ქაფს იყრის, მრისხანებს,
ზოგან მგლოვარე ჩანგია,
ლოკავს და ლოკავს შმაგივით
ლოდებს ზავსიანს, ჟანგიანს.
მამულიშვილო, უსმინე,
იქნება ზარის ჟამი აქვს!
იქნებ წყალსაც სჭირს ვარამი
ხახულისა და შავშეთის,
მით მოსტრიან წვევარამნი
წყალს ნაპირ-ნაპირ შაშვები.
ეგებ ამიტომ აცვიათ
შაშვებს და ამ მთებს შაშვები?

ფართოდ არის წარმოდგენილი ბუნება
ფრიდონ ხალვაშის პოეზიაში. ბუნება
პოეტისათვის მთელი სამყაროა, სადაც
იგი პოულობს საყვარელ ფერებს, ხმებს,
მხატვრულ სახეებს, ნამდვილ შთაგონე-
ბას. ერთ-ერთ კრიტიკულ ეტიუდში
(„ზღვა და პოეტი“) გ. ხუხაშვილმა სწო-
რად შენიშნა, რომ ფრ. ხალვაშის პოე-
ზიაში გვხვდებით ისეთ მხატვრულ სახე-
ებს, რომლებიც პოეტისათვის მხოლოდ
ზღვას შეეძლო შთაგონებინა. „ღიწვად
რომ ღელავს, ხმაა თუ ტალღა?“, წერს
პოეტი რობოსონისადმი მიძღვნილ ლექს-
ში. ან კიდევ: „ვით აივანზე, გამუხრულ
ცაზე სველ ბადესავით ჰკიდია ნისლი“,
ეს შესანიშნავი მხატვრული სახეები მა-
რთლად მხოლოდ ზღვისპირელს შეეძლო
მიეგნო, დაენახა და განეცადა.

ფრიდონ ხალვაში მთაში დაიბადა, იქ
გაიზარდა და, საკვირველი როდია, თუ
მის ლექსებში მთის პეიზაჟები ქარბობს.
ქაბუჯობაში იგი ზღვასაც გაეცნო. ბო-
ლოს ოკეანეებიც გადალახა და მის სულო-
ში ამ უსაზღვრო სივრცეებმაც საპატიო
ადგილი დაიკავა. ზღვის გაეცნობამ პო-
ეტს კიდევ უფრო შეაყვარა სამშობლო,
მშობლიური ბუნება, რომელსაც მთები
სიმაღლეს ანიჭებს, ზღვა კი სიღრმეს.
ჩვენი ბუნების ეს თავისებურება კარ-
გადაა „დაპერილი“ ლექსში „ზღვა და
მწვერვალი“.

ზღვა და მწვერვალი, როგორც
თქმულებას,
დინჯად უსმენენ მქუხარ ნიაღვრებს...
და მიხარია, ქართულ ბუნებას,
რომ აქვს ამგვარი სიღრმეც,
სიმაღლეც.

ბუნებასთან ყოველდღიურმა ცოცხალ-
მა კავშირმა და ურთიერთობამ პოეტი
დაარწმუნა, რომ იგი ადამიანის უანგა-
რო მეგობარია, დამხმარე და შემწეა. იგი
გვასწავლის, გვათბობს, გვმოსავს, გვასა-
ზრდოებს. ლექსში „მე და ხე“ ფრიდონ
ხალვაში სიყვარულით ესაუბრება ეზოში
ამაყად ამართულ მუხას და მაღლობით
მოიხსენიებს მას ყველა იმ სიკეთისათვის,
რაც მას მიაგო ჩვილობიდან დღემდე.
მუხა იწვოდა, რომ გაეთბო მისი კერა
და გაეზარდა ბაღი, აკვანი მისი მკერ-
დის ძლიდან გამოკერეს და მისსავე
გრილოში ისვენებდა დაღლილი დედა,
ბავშვს რძეს რომ აწოვებდა. მუხა იყო
პოეტის პირველი მასწავლებელიც, თა-
ვისი სიცოცხლის მაგალითით რომ წა-
რუშული კვალი დატოვა მის სულში.

მაგრამ მაღლობა მე წამყვება,
ხეო, შენდამი.
შენმა შრიალმა,
შენმა ტოტმა
და შენმა რკომა,
მასწავლა ბრძოლა,
რომ შევბოდი ქარს გამბედავი,
მასწავლა მშრომელ მიწაზე დგომა.
განსაკუთრებული სიყვარულით ეკიდე-
ბა ფრიდონ ხალვაში ჭოროხს. გარდა
იმისა, რომ მას მიუძღვნა ლექსების მთე-
ლი ციკლი, თავის ერთ-ერთ სიანტერესო
კრებულს „ფიქრები ჭოროხთან“ უწოდა
და ცალკეულ ლექსებშიც ხშირად იხსე-
ნიებს ძველთაგანვე ფართოდ ცნობილ ამ
მდინარეს. ასეთი ყურადღება და ინტე-
რესი ჭოროხისადმი არც ერთ ქართველ
პოეტს არ გამოუჩენია.

ჭოროხი საქართველოს ერთ-ერთი
ყველაზე წყალუხვი და მძლავრი მდინა-
რეა, რომელიც ულამაზეს ხეობაში ზათ-
ქით მოედინება, ვიდრე კახაბრის ველზე
არ გაივალს. მაგრამ მარტო ამით როდი
გაიტაცა პოეტი ჭოროხმა. ერთ-ერთ

სტატიაში („აჰარა ფრიდონ ხალვაშის
პოეზიაში“) დოც. ალ. ჩაველიშვილი
სწორად შენიშნავდა: „საერთოდ ქარ-
თულ ლიტერატურაში მდინარეები უფ-
რო მათთან დაკავშირებული საზოგადო-
ებრივი მოვლენებით იზიდავდნენ მწერა-
ლთა და მკითხველთა ყურადღებას“,
ჭოროხმაც იმით მიიქცია პოეტების, კე-
რამდ, ფრიდონ ხალვაშის ყურადღება,
რომ „მარტო მდინარე კი არა, ის საქარ-
თველოს ძარღვია“, იგი ბევრი ისტორი-
ული ქარ-ცეცხლისა და მის სანაპიროე-
ბთან დატრიალებული ტრაგედიის უტ-
ყვი მოწამეა:

ჭოროხში წვანან მთების სვეტები,
ზვირთებში ისმის ძველი იგავი,
შიგ არის ჩვენი სისხლის წვეთები
და სიხარულიც ჩვენი შიგ არის.
(„კახაბრის ველი“).

და აი აქ, ამ ქართული მდინარის ნა-
პირზე პოეტს უნებლიეთ აგონდება სამ-
შობლოს ტრაგიკული წარსული, როცა
ათასობით და ათი ათასობით პატრიოტი
ეწირებოდა დამპყრობთა წინააღმდეგ
ბრძოლას, ქართველობის დაცვას. მომხ-
დური მტერი ცდილობდა არა მარტო ტე-
რიტორიულად, არამედ სულიერადაც,
ეროვნულადც მიეტაცნა აჰარა და ცე-
ცხლითა და მახვილით ამოეძირკვა ყო-
ველგვარი ქართული. აჰარა არ ნებდე-
ბოდა, თავგანწირვით ებმებოდა უთანას-
წორო ბრძოლაში და იღუპებოდნენ სა-
მშობლოს საუკეთესო შვილები, იღვრე-
ბოდა ზღვა სისხლი.

რა გლოვად ვიყავ, რა დასანახი,
ჭოროხს მეწამულ ფერში უელაო,
საქართველოში, ალბათ, კალმახი
მიტომ სისხლისფრად დაწინწკლულია.
(„მე არ ვიქნები შენი სტუმარი“).

ალბათ იმიტომ, რომ საოცრად მძლავ-
რი და ჩქარი მდინარეა, რომელიც ყო-
ველგვარ დაბრკოლებას ძლევს თავის
გზაზე, ხალხმა ჭოროხზე თქმულებები
შეთხზა და იგი დაუკავშირა გმირთაგმი-
რის კახაბრის სახელს. თქმულებებთან
ერთად იქმნებოდა ჩვეულებებიც. ერთ
ასეთ ჩვეულებას ფრიდონ ხალვაში გვა-
ცნობს ლექსში „ჭოროხი“:

ძველად ჩვილს თურმე ჭოროხში
გავლებულ ჭედს ახურავდნენ.
ბავშვს თავზე დააშრებოდა
იმ მწვერვალების სისველე,
სადაც კახაბრის ხმალი და
ვაჟაკთა ძვლები ისვენებს.
წინაპრის სულის გრივალი
რომ გაგვყოლოდა ისევე.

მდიდარი და ლამაზია ჩვენი ბუნება,
ჩვენი ცა, ხმელეთი და ზღვა. იგი ერის
საუნჯეა, თვით ჩვენი სიცოცხლეა, იგი
კეთილი და უნაგაროა და ადამიანისაგან
სანაცლო სიკეთესა და უნაგარობას
ელის. მაგრამ ზოგიერთი განუკითხავად
და უდღიერად ეკიდება მას; უწყინარ ია-
საც კი არ ინდობს და გულგრილად ფე-
ხით თელავს („იის სიკვდილი“). კიდევ
მეტე: „ზოგი იმგვარად გადაირევა, ბულ-
ბული ნახოს, ესერის იმწამსვე, სურს
უწყინარი ტურფა ირემი რქებდალეწი-
ლი ეგდოს მიწაზე“. პოეტს მიაჩნია, რომ
ასეთი საქციელი, არც მეთი, არც ნაკლე-
ბი, ბოროტებაა, დანაშაულია ერის, კა-
ცობრიობის წინაშე: „ჩვენი ბუნების
მკვლელი თუ არის, ის ხომ იგივე კაცის
მკვლელია“. კაცის მკვლელია იმიტომ,
რომ სპობს, ანადგურებს ჩვენსავე სი-

ცოცხლეს, მის საფუძველს და არსებო-
ბის პირობას. ბუნება უნდა ვიმსახუროთ,
ჩვენს სამსახურში ჩავაყენოთ, მაგრამ
უნდა დავიცვათ კიდევაც, მოვუაროთ
მას: „სიყვარულს ელის, სიბრალულს
ელის, და მოფერებას ელის ბუნება“.

უფროსი თაობის პოეტების, საუკუნე-
თა მანძილზე დაგროვებული ქართული
პოეზიის საუკეთესო ტრადიციები ცო-
ცხლობს და ვითარდება ლევან გელაძის,
ჯემალ ჯაყელის, შოთა როყვას, ზურაბ
გორგილასის, რევაზ ართილაყვასა და
სხვა პოეტების შემოქმედებაში. ლამაზ
პეიზაჟებთან ერთად ისინი გვიჩვენებენ
ჩვენი ქართული ბუნების სიმდიდრეს,
მის გავლენას ადამიანის ყოველდღიურ
ცხოვრებაზე, ფსიქოლოგიაზე, ხალხის
გულწრფელ სიყვარულს ბუნებისადმი,
გვიჩვენებენ, თუ როგორ გარდაქმნის
ადამიანი ბუნებას, როგორ ამდიდრებს
და ამშვენებებს მას.

ბუნება და პოეზია ისევე, როგორც
საუკუნეთა წინათ, დღესაც ერთად არი-
ან, კვლავ ხელობელჩაკიდებული მიდიან
და ამდიდრებენ, აღამაზებენ ჩვენს ცხო-
ვრებას, ადამიანის სულიერ სამყაროს.

ნ ე რ ი ლ ე ბ ი

იოსებ ხაჩვაში

ხიხანის (ხირხათის) ეტიმოლოგიისათვის

საქართველოში ჯერ კიდევ ბევრია ეტიმოლოგიურად შეუსწავლელი სახელი ადგილისა. ხიხანი (ხირხათი) სწორედ ასეთი სახელების რიცხვს ეკუთვნის. ჩვენი წერილი ამ საკითხის გარკვევის პირველი ცდაა.

ხიხანი (ხირხათი) ამავე სახელწოდების ხეობაში (ხულოს რაიონის სოფ. ხიხაძირი) მთისა და ციხე-სიმაგრის სახელია.

რომელია უფრო ძველი წარმოშობისა — ხიხანი თუ ხირხათი? წერილობითი წყაროებით ირკვევა, რომ ხიხანი უფრო ძველი წარმოშობისაა, ვიდრე ხირხათი. პირველი მოიხსენიება ჯერ კიდევ თამარ მეფის მამის გიორგი მესამის მეფობის დროინდელ მატიაწეში¹ („პატრონი ხიხათა“ ანუ ხიხანის პატრონი), მაშინ, როდესაც ხირხათი იხსენიება მხოლოდ მე-18 საუკუნის ბოლომდე

წყაროებში. ხიხანი რამდენიმე ადგილას მოხსენიებული აქვს მე-13 ს. მწერალ ტბელ აბუსერიძეს თავის ნაშრომში, რომელიც ეძღვნება ხიხანის ეკლესიას: „ხიხათა ზურგი“, „ხიხათა ეკლესია“, „ხიხანი“. რაც შეეხება ხირხათს, იგი იხსენიება მხოლოდ მე-19 საუკუნეში დ. ბაქრაძის,² გ. ყაზბეგის³, თ. სახოკიას⁴ და სხვათა შრომებში.

აღნიშნულ ადგილს, ციხე-სიმაგრეს მაშინ რომ ნამდვილად ხირხათი ერქვა, ამას ადასტურებს დ. ბაქრაძის შემდეგი სიტყვებიც: გეოგრაფიულ ნომენკლატურას და საერთოდ ადგილის სახელწოდებას უმთავრესად ადგილობრი-

2 ტბელ აბუსერიძე, გამოცემა დ. მუსხელიშვილისა, თბ., 1940, გვ. 58, 66, 67.

3 დ. ბაქრაძე, არქეოლოგიური მოგზაურობა გურიისა და აჭარაში, რუსულ ენაზე, 1878.

4 გ. ყაზბეგი, სამი თვე თურქეთის საქართველოში, იხ. წიგნი: გ. ყაზბეგი აჭარის შესახებ, ბათუმი, 1960.

5 თ. სახოკია, მოგზაურობანი, თბ., 1950.

¹ ქართლის ცხოვრება, ტ. II, გვ. 362, თბ., 1959.

ვი ფორმით გადმოგცემთ⁶. ივი თავის შრომაში ადგილსა და ციხეს ყველგან „ხირხათად“ იხსენიებს.

ამრიგად, გამოდის, რომ ერთი და იმავე ადგილის (ციხის) ორი სახელწოდებიდან ერთი — ხიხანი აღრინდელი, თავდაპირველი წარმოშობისაა, ხოლო მეორის — ხირხათის წარმოშობა გვიანდელ დროს მიეკუთვნება.

ეს თუ ასეა, მაშინ როგორ მოხდა, რომ ხიხანად წოდებულმა ადგილმა (ციხემ) შემდგომში ხირხათის სახელწოდება მიიღო? სად უნდა ვეძიოთ ამის მიზეზი?

ცნობილია, რომ ხიხანს ბევრჯერ დაესხნენ დამპყრობლები. მათთან უთანასწორო ბრძოლებს თან ახლდა დიდი სისხლისღვრა, ადგილობრივი მოსახლეობის შეთხელება და ზოგჯერ, შესაძლოა, მთლიანი ამოჟლეტაც კი. ხიხანის დანიშნულება იცვლებოდა ქვეყნის საშინაო და საგარეო მდგომარეობის შესაბამისად, იგი ხან აქუხდებოდა, ხანაც მიჩუმდებოდა, — დროდადრო კარგავდა თავის მნიშვნელობას. ამას ხელი შეუწყო პოლიტიკურ ასპარეზზე ჯაყვლების წარმოჩენამაც (როცა მათ სძლიეს აბუსერძიეებს და თვითონ გაბატონდნენ). ხიხანმა კვლავ დაიბრუნა თავისი მნიშვნელობა აჭარაში ხიმშიაშვილების მმართველობის დროიდან, მე-17 საუკუნის უკანასკნელი მეოთხედიდან, მაგრამ მაშინ იგი უკვე „ხირხათად“ იხსენიება.

მრავალგზის აწიოკებულ და დაბეჩავებულ მოსახლეობას, რომელიც სულ უფრო მცირდებოდა, სრულყოფილად ვეღარ შემოუნახავს გარდასულ საუკუნეთა ამბები. რაც შეეხება წერილობით წყაროებს, მათ მომხდურნი სპობდნენ ან იტაცებდნენ ამ რბევა-აწიოკების მეოხებით ერთ დროს მაღალი კულტურით სახელგანთქმული ხიხანის ხეობა ნამოსახლარად ქცეულა. ამას ადასტურებს ავბედობის მღალაღებული ტომონიმები, რომლებიც აქ დღემდე შემონახულა: ნაფუძვარი (ფუძე), ნაყანვარი (ყანა), ნახიზნავი (ხიზანი), ნასიმინდარი (სიმინდი), ნაღაბური (ღაბა) და ა. შ. ამასვე ადასტურებს ისიც, რომ ოდესღაც მჭიდროდ დასახლებული ხიხანის ხეობის მოსახლეობა მე-19 საუკუნეში ისე შეთხელებულა, რომ 1874 წლის ცნობებით თითოეული სოფელი 10-20 კომლს თუ ითვლიდა⁷. ხიხანი რომ უფრო აღრინდელი წარმოშობისაა ვიდრე ხირხათი, ეს იქიდანაც ჩანს, რომ ამ ხეობის ერთ-ერთი სოფლის ხიხაძირის სახელი ხიხანს უკავშირდება (ხიხანის ძირი — ხიხასძირი — ხიხაძირი) და არა ხირხათს.

ახლა კი პასუხი გავცეთ კითხვას: რა უნდა ვიგულისხმოთ ხიხანში?

ხიხანი წარმოებულა ქართველურ ტომებში გავრცელებული საკუთარი სახელისაგან ხიხა-სა-

6 დ. ბაქრაძე, დასახლებული შრომა, 83. 13.

7 გ. ყაზბეგი, დასახლებული წიგნი, 83. 33-110.

გან მრავლობით რიცხვში 5 ნიშნისა, ხოლო მოთხრობითს, მიცემითსა და ნათესაობითში თ ნიშნისა და ა ემფატიკური ხმოვნის დართვით (ხიხა-ნი, ხიხა-თ-ა). ასეთივე ფორმებით გვხვდება იგი წყაროებში, მეცნიერულ და მხატვრულ ლიტერატურაში (ხიხა-ნი — ტბელ აბუსერიძე, ხიხას მთა — თ. ჟორდანი⁸, პატრონი ხიხათა — ქართლის ცხოვრება და ა. შ.). ხიხათი ცნობილია როგორც ადგილის სახელწოდება და ამავე დროს საკუთარი სახელი ქართველურ ტომებში. იგი დღესაც არის შემორჩენილი საქართველოს ზოგიერთ რაიონში, კერძოდ ცხაკაიაში⁹. გვხვდება აგრეთვე ამ სიტყვებისაგან წარმოებული გვარიც ხიხაძე¹⁰. შემდგომში კი **ხიხა** ადგილის სახელადაც იქცა. ასეთი სახელი საქართველოში ახლაც გვხვდება: ხიხათა (გორის რაიონი), ხიხომთა (შორაპანი), ხიხა მთა (რაჭა), ხიხათა (ჯავის რაიონი). აქ ჩამოთვლილი ადგილები ნაპრალოვანი და ჩამოფლატულია. უნდა ვიფიქროთ, რომ ჩვენში ასეთ ადგილებს ყველგან ხიხას უწოდებენ. მასმასადამე, ხიხა ჩამოფლატული და ციცაბო ადგილების აღმნიშვნელი სახელიც უნდა იყოს.

ახლა კი თვით ხირხათის შესახებ. ამ სიტყვის ეტიმოლოგიის

დადგენას ჩვენ შემდეგნაირად ვფიქრობთ.

ხირხათის წარმოშობა უნდა უკავშირდებოდეს „ხირხას“-¹¹ რა არის ხირხა? ხირხა ქალის ქათობის მსგავსი სამოსია, რომლის ქვემოთ ქალები, უმეტესად აჭარელი ქალები, კაბას ატარებდნენ. ამის შესახებ ცნობა დაცული აქვს თ. სახოკიას. ამ კუთხის უხუცესი ქალებისაგან დღესაც გიგონებთ, ზამთარში ხირხას წამოვისხამდითო. რა კავშირია ამ მთასა და ხირხას შორის? ეს მთა თავისი ფორმით ხირხასა ჰგავს. მთა ისეა წამოხურული ხეობაზე, როგორც ხირხა ქალის მხრებზე. საფიქრებელია, რომ ამ მთამ ხირხასთან მსგავსებით მიიღო სახელწოდება — ხირხათი. ადგილისათვის ფორმის მსგავსებით სახელის შერქმევა არც თუ იშვიათად გვხვდება საქართველოში. ასევე ითქმის, კერძოდ, ხიხანის ხეობაზეც. ასე, მაგალითად, აქ გვხვდება რაიმესთან მსგავსებით დარქმეული სახელები: კალოთა (კალოს მთა), თავსახნისა (მთის თავი სახნისა ჰგავს), აკვანასერი (სერი, რომლის შუა ნაწილი აკვანს მოგვაგონებს) და ა. შ. ხირხა-საგან ხირხათის (ხირხას მთის) წარმოშობა დასტურდება ამ სიტყვის ანალიზითაც. განვიხილოთ სამი ვარაუდი.

პირველი. ხირხათი — ხირხ-ათ-ი, სადაც ათ უცხოური წარმოშობის მდებარეობითი სქესის დაბოლავე-

8 თ. ჟორდანი, ქრონიკები, წიგნი III, თბ., 1967, გვ. 569.

9 ალ. ლლონტი, ქართველური საკუთარი სახელები, თბ., 1967.

10 ჟურნ. „მნათობი“ № 5, 1969.

11 ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, ტ. 8, გვ. 1458, თბ., 1967.

ბაა, სუფიქსია, რაც შესაძლოა ჩვენში შემოსული იყოს არაბულიდან. მაგალითად, სურათი, ბათი და ა. შ.

მეორე. სიტყვა ხირხათი შეიძლება მიღებული იყოს მსაზღვრელის — მთას ცვლილების შედეგად საზღვრულის ფუძეში შერწყმით. ხირხას მთა — ხირხას /მ/თა — ხირხასთა-ხირხათა და ბოლოს ხირხათი, ისევე როგორც ამავე ხეობის სხვა სახელები — მაღალთი (მაღალი მთისაგან), სხალთა (მსხალის მთისაგან) და ა. შ.

მესამე. სიტყვა ხირხათი შეიძლება მიღებული იყოს „ხირხას“ მრავლობითი ფორმისაგან: ხირხათი — ხირხა-ნ-ი — ხირხა-თ-ა — ხირხა-თ-ი. ამგვარად სახელწოდების წარმოშობა ქართულისათვის დამახასიათებელია.¹²

სამი განხილული ვარაუდიდან რომელს მიენიჭოს უპირატესობა? ეს მომავალი ენათმეცნიერული კვლევა-ძიების საგანია. ჩვენ კი ვფიქრობთ, მესამეს

უნდა მივანიჭოთ უპირატესობა.

ხირხათის წარმოშობა შეიძლება დავუკავშიროთ ნიადაგების ერთ-ერთ ტიპს — ხირხატიან ნიადაგებს. თუ მხედველობაში მივიღებთ იმასაც, რომ დასახელებული ადგილის ნიადაგი მართლაც ხირხატიანია,¹³ შეიძლება ერთი შეხედვით სარწმუნოდ მივიჩნიოთ ეს თვალსაზრისი. მაგრამ ჩვენ ამას ვერ გავიზიარებთ. ჯერ ერთი, ასეთი ნიადაგები საქართველოში, კერძოდ აჭარაში, ხშირად გვხვდება, მაგრამ ხირხათი არცერთ ამგვარ ნიადაგიან ადგილს არ ქვია, და მეორეც, ხირხატს, როგორც ნიადაგის ტიპს, ადგილობრივი მოსახლეობა სრულებით არ იცნობს. ამდენად ეს უსაფუძვლოდ მიგვაჩნია და საესეებით ვემხრობით ხირხათის ხირხას მთისაგან წარმოშობის თვალსაზრისს, რაც მტკიცდება ეთნოგრაფიულად, ტრადიციით, ფიზიკური მსგავსებით და სიტყვის ანალიზის საფუძველზე.

¹² პ. ინგოროყვა, გიორგი მერჩულე, თბ., 1954, გვ. 148, 151, 162, 180.

¹³ ნ. ნიქარაძე, აჭარის ალბური მეურნეობა, ბათუმი, 1948.

სლავსკაიას 1924 წლის 20 დეკემბერს
ბათუმიდან სწერდა:

„დღისით, როცა მზეა, ვხალისდები.
დავდივარ და ვუშვებ, როგორ ცურა-
ვენ მელღუშები. ვაცილებ კონსტანტინე-
პოლს მიმავალ გემებს და ვფიქრობ „ბო-
სფორზე“.

მოსკოვიდან ტიციან ტაბიძისადმი გა-
მოგზავნილ წერილში 1925 წ. 20 მარტს
ესენინი წერს: „საქართველომ მომაჯა-
დოვა. სალაში ყველა ჩემს კეთილ მე-
გობარს პაოლოს, ლეონიდეს, გავრინდა-
შვილს. როგორც კი გავთავისუფლდები,
ბაშინევი გამოვეშურები თქვენკენ, რათა
გინახულოთ და გადაგეხვიოთ“.

ბათუმში ცხოვრებისას ესენინი აღ-
გილობრივ კოტეტებს შეფობას უწევს.
1924 წლის 15 დეკემბერს იგი თავის მე-
გობარს ვასილ კაზინს სწერს:

— საყვარელო ვასია, ლევ პოვიცკის
ვატან ბათუმელი პოეტის მოგილევსკის
ლექსებს. ლექსები ნიჭიერადაა დაწერი-
ლი და ბევრად სჯობს ლექსებს, მოსკო-
ვში რომ წარამბრა იბეჭდება.

* * *

ცხადია, ბათუმში ესენინის ჩამოსე-
ლამ საყოველთაო ყურადღება მიიპყრო.
მას აჩერებდნენ ქუჩაში, ეცნობოდნენ,
რესტორანში ეპატივებოდნენ. როგორც
ყოველთვის და ყველგან, აქაც იჩინა თა-
ვი მისი პოპულარობის ჩრდილოვანმა
მხარემ. იგი მთელი დღე მხიარული
თანამესუფრეებით იყო გარემოცული.

შევეცადე ნორმალურ კალაპოტში ჩა-
მეგდო ესენინის ცხოვრება. შევთავაზე
რეჟიმი, ყოველ დღე, სამსახურში რომ
წავიდოდი, ოთახში ჩამეკეტა. სახლი-
დან გამოსვლას ვერ შესძლებდა, ვერც
მასთან შეაღწევდა ვინმე. დღის სამ სა-
ათზე მივდიოდი შინ, გავადებდი ოთახს
და ერთად წავიდოდი სადილად. ნასა-
დილევს თავისუფალი იქნებოდა. მან
მოიქონა ეს რეჟიმი. ოთახში ჩაკეტილი
შეუდგა „ანა სნეგინას“ წერას და მალე
დაასრულა კიდეც. კმაყოფილი ამბობდა:

— ეჰ, ასე რომ შემემძლოს მუშაობა
რამდენიმე თვეს, რამდენს დავეწვრიდი!

სამწუხაროდ, „ანა სნეგინას“ დამთავ-

რების შემდეგ მალე დაირღვა ესენინის
დღის რეჟიმი.

ჩამოვიდნენ ვილაც მოსკოველი „მო-
ქიფენი“ და პოეტი ისევ ბოჰემის
ტყევაობაში აღმოჩნდა.

* * *

ესენინის გვერდით მრავალი დღე
გავატარე ერთ ოთახში: ტულაში, ხარ-
კოვსა და ბათუმში და არასოდეს მინა-
ხავს საწერ მაგიდასთან მჯდარი. როგორ,
სად ქმნიდა თავის ნაწარმოებებს? უნდა
ვიფიქროთ, რომ ფენომენალური მეხსი-
ერების წყალობით, ლექსებს მთლიანად
ქმნიდა ზეპირად და შემდეგ პირდაპირ
„გადათვრებულ“ გადაქცნოდა ქაღალდ-
ზე. ჩასაკვირველია, დასკვნითი პროცესი
აღარ მოითხოვდა დიდ დროს და ამი-
ტომ ძნელი იყო ესენინის ნახვა საწერ
მაგიდასთან.

ამას ამტკიცებდა ჩემი კიდეც ერთი
დაკვირვება. მისი ხელნაწერის არც ერთი
ორიგინალი, რომლებსაც თვითონ
მომიკრავს, არ ყოფილა დაჯდანილი
ან შესწორებული. მისი ხელნაწერები არ
გავდნენ პუშკინისა ან ლერმონტოვის
ხელნაწერებს, წაღმა-უყელდმა რომაა გა-
დახზული და ჩამატებული აჭრელებუ-
ლი, და რომლებსაც ბევრით შრომის კვა-
ლი ატყვიათ. ესენინს შავი ხელნაწერი არ
უყვარდა და კიდეცაა ლაპარაკობს ამაზე
თავის წერილში ვ. ს. ჩერნიავსკისა-
დმი: შავ ხელნაწერს, ალბათ ვერასოდეს
ვერ შევინახავ, რადგან უფრო საინტე-
რესოა თევზის ანკესით ჭერა და სრო-
ლა, ვიდრე „გადაწერა“.

* * *

ბათუმში ესენინი გაცნო ახალგაზრ-
და სომეხ ქალს, რომელსაც შავანე ერ-
ქვა. იგი იყო კულტურული, სახიერი
ახალგაზრდა მასწავლებელი. ესენინს
ეს ქალი იმიტაც ხიბლავდა, რომ
იქ, ჩრდილოეთში ერთი ქალია,
შენებრ ლამაზი, შენი ცალია...

ამ გარეგნულმა მსგავსებამ საყვარელ
რუს ქალიშვილთან და მღერადმა სახე-
ლმა „შავანემ“ ესენინი ანთო უნაზესი
გრძნობით. ამის დადასტურებაა შავა-
ნესადმი მიძღვნილი ლექსები, რომელ-

ში „სპარსულ მოტივებში“ შეტანილი.

ერთ დროს პოეტს ბათუმში უყვარდა სხვა ქალშვილიც „მისოლი“. ეს სახელი თვითონ შეარქვა. ეს იყო 18 წლის გოგონა, რომელიც გარეგნულად წარსულ დროთა გიმნაზიელ ქალშვილს მოგავლენდათ. მისი კვალი დარჩა ლექსში „არ გიყვარვარ, აღარც შემებრალე!“

* * *

იმ დროს მოსკოვიდან ბათუმში ჩამოვიდა „თავისუფალი ბალეტის დასი“. ჩვენ, ბუნებრივია, ხშირად ვესწრებოდით ბალეტის საღამოებს და დაუმეგობრდით სტუდიის ხელმძღვანელს ბალეტ-მისტერ ლ. ი. ლუკინს. როცა გასტროლები დამთავრდა და სტუდია მოსკოვში მიემგზავრებოდა, „წითელი ნახევარმთვარის“ ადგილობრივმა ხელმძღვანელმა, შენობაში, რომელშიც ბალეტის საღამოები იმართებოდა, ბანკეტი გამართა. ბანკეტს მხოლოდ სტუდიის არტისტები და „წითელ ნახევარმთვარის“ წარმომადგენლები ესწრებოდნენ. გარეშე პირთაგანი მხოლოდ ესენინი და მე ვესწრებოდით. შეისვა მზიური აჭარის, ბალეტის ახალგაზრდა მსახიობებისა და ესენინის საღმრთალოები. ესენინი მხიარული და კმაყოფილი იყო.

ანაზღად კარზე დააბრახუნეს. შემოდის ახალგაზრდა რუსი ინჟინერი და შენობის პატრონს „წითელ ნახევარმთვარის“ ხელმძღვანელს ეუბნება:

— მე და ჩემმა მეგობრებმა, კარსუკან რომ დგანან, შევიტყვეთ, თურმე ბანკეტს უმართავთ ბალეტის შესანიშნავ მსახიობებს. ნება გვიბოძეთ, მე და ჩემი მეგობრები დავესწროთ თქვენს ლხინს და გამოვხატოთ პატივისცემა შესანიშნავი არტისტებისადმი, რომლებსაც ჩვენ დიდად ვაფასებთ.

სტუმრები სიამოვნებით მიიწვიეს. ინჟინერს თან შემოჰყვა კოლეგების ჯგუფი. ღვინით სავეს ბოთლებით მიუხსდნენ მაგიდას დაუბატიებელი სტუმრები და საკმაოდ მალე გაშინაურდნენ. თავისუფლად ექირათ თავი.

ესენინი მოიღუპა. ბარზმორელმა შეათვალიერა მოსულნი და მზერა ერთ-ერთ მკვირცხლ თანამესუფრეზე შეაჩერა. იგი ხმამაღლა, მთელი სუფრის გასაგონად ყვებოდა რაღაცას, ყველას უჭახუნებდა ჭიქას და ხარბად სვამდა. ესენინმა ჭიქა ისე მიაჯახა სტუმრის ჭიქას, რომ ღვინო დაიღვარა, ამ უკანასკნელს კოსტუმი დაუსველდა. ინჟინერი, თითქმის აქ არაფერიაო, გაცხოველებით საუბრობდა. ესენინი წამდაუწყმენამწარობდა. სტუმარი გაბრაზდა. ესენინს უხეშად უბასუხა. პოეტი წამოდგა და ჯიბისკენ წაიღო ხელი. ეს მისი ჩვეულებრივი ფანდი იყო და მოწინააღმდეგეს არავითარ საფრთხეს არ უქადავებდა: ჯიბეში იარაღი არ ჰქონდა. მაგრამ ასეთი ხერხი ზოგჯერ შეელოდა კიდეც. ინჟინერმა იფიქრა, იარაღს იღებსო, დასტაცა ხელი ცარიელ ბოთლს, მაგრამ მოქნევა ვეღარ მოასწრო, სტუმართმოყვარე მასპინძელმა შეაჩერა.

ბანკეტი, ცხადია, დაიშალა. ესენინი ისე იღვა მაგიდასთან, თითქმის არაფერ შუაში ყოფილიყოს. მე საყვედურით შევხედე. მან მითხრა:

— ხომ დაინახეთ, რომ მისთვის ხელი არ მიხლია...

ამ ამბის ფინალი ჩვეულებრივი, ესენინისებური იყო. ერთი კვირის შემდეგ, საღამოს ინჟინერი რესტორანში შემოვიდა. ესენინმა დაინახა თუ არა, მყისვე მიიჭრა მასთან. ცოტა ხნის შემდეგ ისინი ერთმანეთს კოცნიდნენ და მეგობრულად უჭახუნებდნენ ჭიქას. ესენინის ალერსს აბა ვინ გაუძლებდა.

ბათუმში ხშირად ვიყავით მისი სეირის მოწმე.

მზიანი დღეა, თუმცა დეკემბერია. ზღვისპირა ბულვარი სავესა ხალხით. გამოჩნდა ესენინი. იგი შექეფიანებულა. თვალმოჭუტული თვალიერებს მოსეირნეებს. გამოარჩია ძელსკაშზე მდარი ორი ქალშვილი და მათკენ გაემართა. ანაზღად მივიდა ფეხსაცმლის მწმენდავთან, გამოართვა ყუთი ფეხის საწმენდი მოწყობილობით, მხარზე გაიღო და

ქალიშვილების წინაშე ცალფეხზე დაი-
ხოჭა.

— ნება მიბოძეთ ფეხსაცმელი გა-
ვიწმინდოთ!

ქალიშვილებმა იცოდნენ, რომ მათ წი-
ნაშე დაჩოქილია ესენინი და არ ჰკად-
რეს პოეტს სათაქილო საქმე.

ესენინი გაჩოქტდა. ამასობაში მათ
გარშემო ხალხმა მოიყარა თავი. მათ
შორის ნაცნობებიც იყვნენ და სთხოვეს.
მაგრამ ამოდ. მას რაღაც უნდა დაჭლო-
მოდა, სურდა ამ მშვენიერი ქალიშვი-
ლებისათვის ფეხსაცმელი გაეწმინდა.

ამ დროს მე იქ არ ვიყავი, ერთმა ნა-
ცნობმა შემატყობინა ესენინის ასირების
ამბავი. მოვედი, ვხედავ ესენინი დაჩო-
ქილია, ცნობისმოყვარეთა ბრბო მატუ-
ლობს.

მივხვდი, რომ ჩვეულებრივი თხოვნა
ვერ გასკრის.

ხმამალა შევძახე:

— სერგეი, უკანასკნელი ფუტურის-
ტიც კი არ იკადრებს იმას, რასაც თქვენ
სჩადიხართ!

იგი უხმოდ ადგა ისე, რომ ჩემთვის
არც შემოუხედავს. გაემართა ბულვარის
გასასვლელისაკენ.

ორ დღეს ხმას არ მცემდა. როცა შევ-
რიგდით, მისაყვედურა:

— როგორ გამიმეტე ასეთი შეურა-
ცხოფისათვის!

* * *

ბათუმში ჩამოვიდნენ მეორეხარისხო-
ვანი ფუტურისტები, სუსტი პოეტები,
მაგრამ დიდი ხმაური ასტეხეს. ესენინი
გაღიზიანებული იყო.

— კინწისკვრით უნდა გააგდო! რატომ
ურევენ გზა-კვალს პათიოსან ხალხს!

გადაწყვიტეთ ერთად გავცესამარ-
თლებიანა ფუტურისტები. შევადგინეთ
საბრალდებლო აქტი და გამოვაქვეყ-

ნეთ „ტრუდოვოი ბატუმში“. გაზეთი იუ-
წყებოდა, რომ ამ საბრალდებლო აქტის
საფუძველზე სასამართლო გაიმართება
ადგილობრივ თეატრში.

ბრალდებულები მათდა სასახელოდ
გამოცხადდნენ სასამართლოზე. დარბაზი
საზოგადოებრიობითა და მოსწავლე-
ებით გაჟღერდა. აქვე აირჩიეს სასამართ-
ლოს შემადგენლობა, დაასხელეს პრო-
კურორი, წაიკითხეს საბრალდებლო აქ-
ტი. დაცვა თვითონ ბრალდებულებმა
იკისრეს.

ესენინი მეორე ბრალდებულად უნდა
გამოსულიყო და მკაცრად უნდა გაეკ-
რიტიკებინა ჩამოსული გასტროლიორე-
ბი. ყველანი მოუთმენლად ელოდნენ
ესენინის გამოსვლას, მაგრამ იმედი გა-
უტრუდათ. ესენინი მოვიდა, მაგრამ
ისეთ მდგომარეობაში იყო, რომ იძულე-
ბული გავხდი შინ წამყვანა. ხელიდან
გამოგვეცალა შემთხვევა მოგვესმინა ესე-
ნინის სიტყვა ერთ-ერთი მანვე ფორმა-
ლისტური მიმდინარეობის მომხრეთა
წინააღმდეგ. იმ დროისათვის ის უკვე
გამოეთხოვა თავის იმპერინისტურ სკოლას
და ამის შესახებ პრესაში განაცხადა.

რამდენიმე დღის შემდეგ ესენინი გა-
სამგზავრებლად მოემზადა. იგი ამბობდა,
მოსკოვში დიდი საქმეები მაქვს, მზა-
ლება ჩემი ლექსების პირველი ტომის
გამოცემა, და დაზეც უნდა ვიპრუნო.

— რა ესაქმება მოსკოვში, განა მოს-
კოვში შეიძლება სწავლა? აქ გამოგიგ-
ზავნი, შენთან იცხოვროს და ისწავლოს.
იგი ჩემი ოქროა.

ალტაცებით ლაპარაკობდა დაზე, მის
ნიჭიერებაზე. ლიტერატურა უყვარსო.
იგი მრავალჯნის მიაბამობდა მასზე და
ამ საუბრებში გამოსვლიდა დიდი სინა-
ზე და ძმური სიყვარული.

ჩვენ ერთმანეთს გამოვეთხოვეთ.

საჩუქარი მისი

ორი კვირა მაკმალიანურ საქართველოში

გამოჩენილი ქართველი პუბლიცისტი და საზოგადო მოღვაწის ს. მესხის ეს მრავალმხრივი საინტერესო წერილი დღემდე უცნობი იყო ქართველი მკითხველისათვის. მას გაზეთ „გოლოსზე“ მუშაობის დროს წააწყდნენ მეცნიერი მუშაკები შ. მეგრელიძე და შ. ხანთაძე, რომლებმაც დასაბუთებლად გაამართლეს და გადმოსცეს იგი „კორონის“ რედაქციას.

ჩვენ საჭიროდ მოვიჩინეთ ამ წერილის გამოქვეყნება იმიტომ რომ, ჯერ ერთი, ძალიან საყურადღებო და სარწმუნო მასალას გვაწვდის თურქი დამპყრობლების ბატონობისაგან ახლად განთავისუფლებული აჭარის შესახებ; მეორე, იგი ავსებს ს. მესხის პუბლიცისტურ მემკვიდრეობას.

თბილისი, 13 მაისი

დილის 8 საათზე, რუსეთის სანაოსნო და სავაჭრო საზოგადოების თბომაველმა „კოცებულმა“ მესამეჯერ მისცა საყვირი და ჩვენ, სრულიად წყნარ და დამშვიდებულ ამინდში, ფოთიდან ბათუმის მიმართულებით გავემგზავრეთ.

შავი ზღვის მთელი მარცხენა სანაპირო ჩვენს თვალწინ ხელისუფლებით გადაიშალა. გემბანიდან კარგად ჩანდა შეკვეთილის (წმ. ნიკოლოზის ფორტი) თეთრი ყაზარმები, იქით — ქობულეთი თავისი გამოჩენილი ოსმან-თაშა თავდგირიძის სასახლით, კიდევ იქით — წარსულ ომში სახელგანთქმული მუხაეს-ტატეს სიმაღლეები, ხტუბანი და ჩვენი რიონის რაზმისათვის განსაკუთრებით სამახსოვრო ციხისძირი. ისინი ამჟამად უკვე აღარ წარმოადგენენ ისეთ პირქუშ, მოტიტვლებულ, სევდის მომგვრელ

სურათს, როგორც ეს ომის დამთავრებისას იყო. ბუნებამ თავისი გააყეთა: თურქი და რუსი ჯარისკაცების მიერ გათვლილი, გადაწყვარი მინდვრები კვლავ ამწვანდა, კვლავ მცენარეულითაა დაფარული. აქა-იქ კორდებზე და ხეობებში კვამლიც კი ამოდის.

ზუსტად ოთხი საათის შემდეგ, რაც ჩვენი გემი ფოთიდან დაიძრა, ბათუმის ნავსადგურში შევედით.

ბათუმი უკანასკნელად გასული წლის აგვისტოს ვნახე, როდესაც იგი ჩვენმა ჯარებმა დაიკავეს (25 აგვისტო). არ შეიძლება არ ვაღიაროთ, რომ მას შემდეგ ქალაქი ბევრად შეიცვალა უკეთესობისაკენ: გარეგნულად უფრო უკეთესი ჩანს, ვიდრე ჩვენი შესვლის დღეს იყო. მაშინ ეს იყო ერთი დანგრეული, მივდებულო, ბინძური, პატარა ქალაქი, რომელშიც ისე ვერ შეხვიდოდით, რომ ყნოსვის ორგანო არ შეურაცხეყოთ. რა თქმა უნდა,

ბათუმს ამჟამად არ შეგვიძლია კეთილმოწყობილი ქალაქი ვუწოდოთ, მაგრამ მის ცხოვრებაში თუნდაც ერთგვარი პროგრესი მაინც შეიმჩნევა: ძველი დანგრეული სახლები შეკეთებულ-შედგენილია, რამდენიმე ახალი ევროპული შენობაა აგებული. ქუჩები გაწმენდილია და ზოგან წვრილი ხრეშიც კია მოყრილი. ჰაერი რამდენადმე გაიწმინდა. ბათუმში მხოლოდ სამი დღე დავრჩი. ისევე როგორც თითქმის ყველა ზღვისპირა სანავსადგურო ქალაქი, ბათუმიც კოსმოპოლიტური ქალაქი არის და იქნება. თქვენ აქ ყველა ეროვნების წარმომადგენელს შეხვდებით: ფრანგებს, ინგლისელებს, გერმანელებს, ბერძნებს, რუსებს, ქართველებს, თურქებს; მაგრამ მოსახლეობის უმრავლესობა ქართველები და თურქებია. მთელი წვრილი ვაჭრობა ქართველების ხელშია (მეგრელების, გურულების, იმერლების და სხვ.), რომლებიც მაშინვე მოაწყდნენ აქაურობას, როგორც კი ჩვენმა ჯარებმა ქალაქი დაიკავეს. მათ ნავსადგურიდან არც თუ ისე შორს მიწა გამოუყვეს და აქ, საჩქაროდ რაღაცნაირი ხის ფარდლები დადგეს, მთელი ორი ბაზარი შექმნეს და საკმაოდ გაცხოველებული ვაჭრობა გააჩაღეს. ვაჭართა შორის ცოტა როდღე გვხვდებთან ქანებიც (გამამჰაღანებული ქართველები — მეგრელები, ლაზეთის მცხოვრებნი).

ბათუმი საკმაოდ დიდი რაიონის სავაჭრო ცენტრია. ოლქები — ქობულეთი, კინტრში, კახაბერი, მაჭახელა, ბორჩხა და მარადიდის ნაწილიც კი, ყველა თავის სავაჭრო საქმეს ბათუმში აწარმოებს და ამიტომაც გასაგებია, რომ ბათუმის საშინაო ვაჭრობა საკმაოდ ფართო უნდა იყოს. მაგრამ ბათუმში ჩემი ხანმოკლე ყოფნის დროს მოსახლეობის განუწყვეტელი საჩივრები მესმოდა. მცხოვრებნი შევიწროვებულნი იყვნენ იმის გამო, რომ საშინაო მოხმარების საგნების გატანა შეზღუდული იყო. მართლაც, წარმოიდგინეთ რომელიმე საწყალი ქობულეთელის მდგომარეობა, რომელიც ჩითვის ან ნარმის ნაპრის საყიდლად

ბათუმში მოდის და გზაზე საბაჟოს ცხენოსანი ყარაული იჭერს, ნაყიდ საქონელს ართმევს, ან, თუ იგი კეთილი და თანამგზავნობი აღაშინია, მიჰყავს საბაჟოში და იქ აიძულებს საკმაოდ მნიშვნელოვანი ბაჟი გადაიხადოს. კარგად მესმის, რომ სახელმწიფო მოითხოვს უცხოეთიდან შემოტანილ საქონელს დადგენილი ბაჟი გადახდეს, მაგრამ, თუ მხედველობაში მივიღებთ ადგილობრივ პირობებს, აუტანელ სიღარიბეს, წარსულ ომში მცხოვრებთა გაღატაკებას და საომარ მდგომარეობას, როდესაც მოსახლეობა არავითარ ბაჟს არ იხდიდა და სხვ., მაშინ არ შეიძლება არ ვისურვოთ, რომ ეს ახალი სიმძიმე თუ ღრობით არ მოიხაზება, რამდენადმე მაინც შემსუბუქდეს. ბათუმის დატოვების შემდეგ გავიგე, რომ ადგილობრივმა ხელისუფლებამ ყურადღება მიაქცია მოსახლეობის გაჭირვებას და საჭიროდ სცნო შემსუბუქებნა იგი. ბათუმის გუბერნატორის შუამდგომლობით მოსახლეობას ნება მიეცა უბაჟოდ გაეტანა დაახლოებით 20 მანეთის საოჯახო საქონელი.

მაგრამ ბათუმს წილად ზედა სავაჭრო როლი შეესრულებინა არა როგორც საშინაო ვაჭრობის ცენტრს, არამედ როგორც მნიშვნელოვან სატრანზიტო პუნქტს და ამიტომ აქედან რკინიგზის ხაზის გაყვანა ფოთამდე ან სამტრედიამდე ერთ-ერთ საარსებო აუცილებლობას წარმოადგენს. ბათუმთან სარკინიგზო ხაზით ამ მხარის ურთიერთობის აუცილებლობა იოლად შეგვიძლია გავიგოთ მართო იმ ერთი ფაქტიდანაც კი, რომ ზამთარსა და შემოდგომაზე ბათუმი მთელი კვირაობით მოწყვეტილია ამიერკავკასიას, რადგან გემებს ფოთიდან გასვლის საშუალება არა აქვთ.

ყოველივე ეს შეიძლება თავიდან ავიცილოთ მხოლოდ რკინიგზის შტოს მიყვანით ფოთი-თბილისის რკინიგზის ხაზთან. ამ განშტოების მიმართულების საკითხი, როგორც საკუთრივ ქალაქ ბათუმისათვის, ისე საერთოდ სატრანზიტო ვაჭრობისათვის არაფერს არ წარმოადგენს, მაგრამ მას დიდი ადგილობრივი

მნიშვნელობა ენიჭება. საკმარისია ითქვას, რომ ფოთიდან სანაპიროთი შტოს გაყვანა სტრატეგიული უზენაესობის გარდა, რომელზედაც ყველა სამხედრო პირი მიუთითებს, კიდევ იმ სირთულესთანაა დაკავშირებული, რომ ეს შტო სრულიად დაუსახლებელ ადგილებს გაივლის. რკინიგზის ხაზის გაყვანა ბათუმიდან სამტრედიამდე რამდენადმე მეტ ხარჯს მოითხოვს, მაგრამ იგი ანაზღაურდება იმით, რომ ეს ხაზი ვაიკლის ქობულეთის ოლქს და, რაც მთავარია, გურიას (ოლურგეთის მაზრას), რომელიც მჭიდროდ დასახლებული და სასოფლო-სამეურნეო წარმოებით ინტენსიურად განვითარებულია. ორიოდ სიტყვა ბათუმის სიახლეებზე, რაოდენ განსაცვიფრებელიც არ უნდა იყოს ეს ერთი შეხედვით.

ასეთი სიახლე ორია: ბათუმში თურქი დელეგატის მუსტაფა-ფაშას და აჭარის დელეგაციის ჩამოსვლა.

მუსტაფა-ფაშა: როგორც უკვე ტელეგრაფით გაცნობეთ*, აქ იმისათვის ჩამოვიდა, რომ ჩვენს მთავრობას მოელოაპარკოს დროებითი სასაზღვრო ხაზის შესახებ. საზღვრის საკითხმა ჩვენს ადგილობრივ ხელისუფალთა შორის არც თუ ისე მცირე დაბნეულობა გამოიწვია და საზღვრევი გაუჩინა მათ. მაგალითად, საკმარისია ითქვას, რომ თურქეთის ხელისუფლებას არავითარ შემთხვევაში არ სურდა დაეთმო ჩვენთვის ერთ-ერთი ყველაზე ვრცელი და მდიდარი ოლქი, სახელდობრ, მურღულის, რომელიც უნდა გადმოგვეცემოდა ხელშეკრულებით. მათ იქ კამიკამი (ოლქის უფროსი) დასვეს ოლქს თავიანთი შეხედულებისამებრ მართვდნენ. ადგილობრივ თურქ მოსახლეობას არწმუნებდნენ, რომ რუსეთის საზღვარი გადის მდ. ჭოროხთან. რომელიც ბათუმიდან მხოლოდ ექვს-შვიდ კერსზე მიედინება, რომ ქალაქი ართვინი, მარადიდის, ბორჩხის და მურღულის ოლქები ძველებურად თურქეთის ხელში რჩება და ა. შ. მიმდინარე წლის თებერ-

ვალში ამის გამო მოსახლეობასთან მცირედენ შეტაკებასაც კი ჰქონდა ადგილი. მურღულის და ბორჩხის ათასხუთსამდე შეიარაღებული მცხოვრები დაეშვა მთებიდან და მდ. ჭოროხის მარცხენა ნაპირზე, სოფ. ბორჩხაში განლაგებული ასეულის უფროსს მოსთხოვა, რომ იქიდან ჯარი გაეყვანა, ან უკიდურეს შემთხვევაში ჭოროხის მარჯვენა ნაპირზე გადასულიყო. ხანგრძლივი მოლაპარაკებისა და ამ მოთხოვნაზე ოფიცრის უარის შემდეგ, ხალხი დაიძრა და იქამდეც კი მივიდა, რომ ჩვენს ჯარისკაცებს ქვებით და კონდავებით სცემდა. ოფიცრმა, რომელიც მცხოვრებლებმა მოთმინებიდან გამოიყვანეს, ბრძანა „ცეცხლი!“ პირველივე ზალბის შემდეგ, რომელმაც სამი კაცი ადგილზევე მოკლა და დაახლოებით 35 დაჭრა, მცხოვრებლებმა დაუყოვნებლივ მიაშურეს სახლებს.

ყველა ეს „სასაზღვრო გაუგებრობა“ ამჟამად მოგვარებულად შეიძლება ჩიოთვალოს, რამდენადაც პირველ სასაზღვრო კომისიაში ჩვენი დელეგატისაგან, გენერალ-მაიორ სტენიკისაგან კონს. ტანტინეპოლიდან მოვიდა ცნობა, რომ ამ რაიონში სასაზღვრო ხაზის საკითხი გადაწყვეტილია სწორედ ისე, როგორც ეს რუსეთის მთავრობას სურდა. ამავე დროს, ტრაპეზუნდის ვალს (გუბერნატორს) მისწერენ, რომ ამ ახალი საზღვრების შესახებ გამოცხადდეს თურქეთის ადგილობრივ ხელისუფალთ.

აჭარის დელეგაცია ასზე მეტი კაცისაგან შედგებოდა, მაგრამ გუბერნატორს და ქალაქის მმართველობის უფროსს ა. ვ. კომაროვს მათგან მხოლოდ თორმეტი წარუდგა. კითხვაზე, თუ რა უნდათ, რატომ დელავენ და რატომ არ სურთ ჩვენს ხელისუფალთ დაემორჩილონ, დეპუტატებმა თავდაპირველად განაცხადეს, რომ მოსახლეობა რუსეთის იმერ-რატორის მხოლოდ სტუმრად თვლის თავს, რომ ყველას განუზრახული აქვს შედგათიანი სამი წლის განმავლობაში გადასახლდეს თურქეთში, ამიტომ მათ ისე არ უნდა მოექცნენ, როგორც რუსეთის ქვეშევრდომებს, არ შეუძლიათ გა-

* იხ. „გოლოსი“ № 94.

დასახადი გადაიხადონ და ა. შ. მაგრამ გუბერნატორის ენერგიული სიტყვის შემდეგ, როცა მათ ვანუცხადა, რომ ვიღერე რუსეთის მიწაზე ცხოვრობენ, ვალდებული არიან რუსულ კანონებს დაემორჩილონ, რომ ურჩობისა და მღელვარებისათვის მათ შეღავათს არაივნ არ მისცემს, რომ ციმბირში ადგილები ჯერ კიდევ ბევრია და ა. შ. ისინი დაწყყარდნენ და ბოლოს გულახდილად განაცხადეს, რომ გადასახლებას არ ფიქრობენ, წასასვლელი არსად არა აქვთ. თავს დამანაშველ სივლიან და პირობას დებენ, რომ მორჩილნი იქნებიან. ამასთანავე, მათ პატიოსანი სიტყვა დასდეს, რომ ჩვენს ხელისუფლებას ჩააბარებენ თურქების მიერ დატოვებულ მთელ იარაღს. დეპუტაციის მიღებას ესწრებოდა მუსტაფა-ფაშას მდივანი.

ამრიგად, ორივე მხარე კმაყოფილი დარჩა. ხალხი, რომელიც აქარლებს კარგად იცნობს, გვაწმუნებს, რომ რაკი სიტყვა მოგვეცეს, შესძლებენ მის შესრულებას, რომ სერიოზულ და საერთო მღელვარებას იქ უკვე აღარ უნდა ველოდეთ. ამჟამად, ორივე აჭარაში, ზემოსა და ქვემოში, სრული სიმშვიდეა. ბათუმში ჩასვლის მესამე დღეს ნაპირის ქალაქს დავმშვიდობებ, ჩემს ერთ-კეთილ ნაცნობთან და აგრეთვე ახალციხის ლეგიონის ერთ ოფიცერთან ერთად სამი ოსი ცხენოსნის თანხლებით დავიბარი ართვინისაკენ, რომელიც მაჰმადიანურ საქართველოში სამართლიანად ითვლება მეორე საეპრო ცენტრად და ქალაქად.

ბათუმიდან ართვინამდე დაახლოებით 70 ვერსია. საცხენოსნო გზა დასაწყისში სანაპიროს მიჰყვება, შემდეგ კი თითქმის მთლიანად მდინარე ჭოროხის მარჯვენა ნაპირს გასდევს. ზღვის სანაპიროზე გზა კიდევ ასატანია — მას შეიძლება საცხენოსნო უწოდოთ, მაგრამ ჭოროხის შესართავიდან დროგამოშვებით, ხან თოვლიან მაღლობზე აღიხარო, ხან მდინარის ნაპირებზე ეშვებით. ეს დაღმართები და აღმართები იმდენად ციცაბოა, რომ მგზავრი, რომელსაც არ უნდა თავი ხიფათში ჩაიგდოს, იძულებულია ცხენი-

დან ჩამოხტეს და გზის უმეტესი ნაწილი ფეხით გაიაროს.

მაგრამ მოგზაურობის სიძნელე მთლიანად ნაზღაურდება იმ მშვენიერი ხედებით და ბუნების სხვადასხვა სურათებით, რომელთაც თქვენ აქ ყოველ ფეხის ნაბიჯზე ხედებით. აქ შეიძლება თვალს წყალი დააღვინო. რამდენიმე საათის მომქანცველი მოგზაურობის შემდეგ ჩვენთვის საკმარისი იყო მხოლოდ ერთი საათით შეჩერება და ბუნების მშვენიერებით დატკობა, რომ შვება გვევტონო და კვლავ გზის გაგრძელება შეგვძლებოდა. რაკი ბათუმიდან დაახლოებით შუადღისას გამოვედით, ამ დღეს ჩვენ არ ვეპარულობდით წავსულიყავით მაჭახლის იქით, რომელიც ბათუმიდან 23 ვერსზე მდებარეობს. მაჭახლის უბნის უფროსი ჩვენთან ერთად მოდიოდა. იგი იმდენად ყურადღებიანი აღმოჩნდა, რომ მასთან ღამის გათევა შემოგვთავაზა.

მაჭახლამდე გავიარეთ მთელი რიგი სოფლები, რომლებიც კახაბრის საერთო სახელწოდებითაა ცნობილი. კახაბერი ჭოროხის შესართავიდან იწყება და გრძელდება აჭარისწყლამდე. ცხენებმა მდინარე გასცურეს, ჩვენ კი დიდი, გრძელი ნავით გადავედით.

მაჭახლის უფროსი მთელ გზაზე ტრახახლობდა, რომ მისი ენერგიული მმართველობის შედეგად უბანში იარაღით უკვე აღარაივნ არ დასეირნობს და რომ, ამის შედეგად, მკვლელობა და დაჭრა მაჭახლის უბანში იშვიათი მოვლენაა. მაგრამ როგორი იყო მისი შეშფოთება და ჩვენი გაკვირვება, როდესაც მის რაზმდენიამდე ხუთი ვერსი რომ იყო დარჩენილი, შევხვდით მაჭახლელთა მთელ ჯგუფს, ათ კაცამდე. ისინი მხიარულად მღეროდნენ და ჩვენს შესახვედრად მშვიდად მოდიოდნენ, მხრებზე გადაეიდათ პიბოლის სისტემის საუკეთესო თოფები.

უფროსს დიდხანს არ უფიქრია, ცხენი ჯგუფთან მიაგდო.

— საიდანა ხართ თქვენ?

— სოფელ ზევანიდან.

- სადაა ზეგანი?
- მაჭახლის უბანში.
- რატომ ხართ თოფებით?
- რა შენა საქმეა?

ასეთმა „შეშხვედრმა შეკითხვამ“ ჩვენი უფროსი ერთი წამით შეაბუხა, მაგრამ მალე გონს მოვიდა და ჯგუფიდან ერთ-ერთს მიმართა თხოვნით, ეთქვა ვინ იყო ის, რომელმაც თავის უფროსს ასე უხეშად უბასუხა. მაგრამ აქაც ვერავითარი პასუხი ვერ მიიღო, შემოაბრუნა ცხენი და თავის გასამართლებლად შენიშნა, რომ ალბათ ვერ იცნეს იგი...

დაახლოებით საღამოს შვიდ საათზე ჩვენ სოფელ მაჭახლისპირთან მივედით. სადაც მაჭახლის უბნის უფროსის კანცელარია და ბინაა. ეზოში საქმაოდ დაქანცული და მოშივებული შევედით. უფროსის სახლში თითქმის არაფერი არ აღმოჩნდა ისეთი, რასაც შეეძლო ჩვენი მადა თუნდაც რამდენადმე დაეკმაყოფილებინა. საბედნიეროდ, ამ სახლიდან ორავერსის მანქანაზე ქუთოებიც ცხვრის ფარას აძოვებდნენ. უფროსმა მოიფიქრა კაცი გაეგზავნა ცხვრის საყიდლად. თქმა და ასრულება ერთი იყო: ერთ საათში სუფრაზე გვეჭონდა მოხარშული ცხვარი. ერთ თანამგზავს ღვინო აღმოაჩნდა, მეორეს პური, მესამეს ყველი და ამრიგად დიდებული ვახშამი გამოვიდა. ჩვენთან ერთად იჯდა ერთი ადგილობრივი გაგულენიანი პირი ომერადა. აღმოჩნდა, რომ ამ ომის დროს იგი ყოფილა ღუნაიზიც, პლენაშიც, ყარსთანაც და ვახშმის შემდეგ თავის თავგადასავალს დიდხანს გვევებოდა.

მეორე დღეს დილით ადრე გზა განვაგრძეთ. ართვინამდე 50 კერსი გვეჭონდა გასავლელი, სამი გადასვლით: ბორჩხა, სანგოთი და ართვინი. მთელი გზა მაჭახლიდან ბორჩხამდე მდინარე ჭოროხის მარცხენა კლდოვან ნაპირს მიყვება. ბზის ტყით მივდიოდით. ეს ტყე ამჟამად ისე გაჩეხილია, რომ დიდი ხეები იშვიათად გვხვდება. ჩვენ გვიოხრეს, რომ ბათუმში ყოველწლიურად მოდიოდნენ ინგლისელები და ფრანგები და ბზისა და კაკლის ხის უდიდესი მარა-

გი გაჰქონდათ. ტყე, რომელზეც მე ვლამპარაკობ, ახლა ხაზინის საკუთრება უნდა იყოს, რადგანაც — თურქეთის მთავრობის დროს ყველა ტყე საერთოდ ხაზინის იყო. მოსახლეობას მხოლოდ ტყით სარგებლობის უფლება ჰქონდა, რისთვისაც იგი 209/0 იხდიდა (ერთ ხეს ყოველ ხუთ მოჭრილ ხეზე). გადაჭრით შეგვიძლია ეთქვათ, რომ ამ ტყეს, თუ სატყეო მეურნეობას რაციონალური სარგებლობის წესით ვუპატრონებთ, 10-15 წლის შემდეგ შეუძლია ხაზინას მილიონობით შემოსავალი მისცეს.

სოფ. ბორჩხაში დაახლოებით სადილობის დროს მივედით. აქ შავი ზღვის ლეგიონის ორი ასეული და გურიის ქვეითი რაზმის მილიციის ერთი ასეული დგას. ჯარების მეტი თავმოყრა აქ, ვიდრე სხვა პუნქტებში, აიხსნება იმით, რომ ბორჩხა ჩხოლის და პურდულის ხეობის საზღვართანაა, ამ ხეობის მოსახლეობას არ სურდა ჩვენი ხელისუფლება ეცნო, თავისი კაიმაკანი დაინიშნა და ერთხელ აქ მდგომი ჩვენი კაზაკთა ასეულის განდევნაც მოინდომა. ბორჩხა ყველაზე დიდი სოფელია იმათგან, რომელთა ნახვაც მომიხდა მთელ გზაზე ართვინამდე. ერთი ადგილობრივი მცხოვრების სიტყვებით, ომამდე აქ 2000 სულამდე იყო: ახლა კი თვით ადგილობრივი მცხოვრებნი ასს არ აღემატებოდა. დანარჩენი ან საკუთარი სურვილით, ან თავის თანამემამულეთა, მურღულელთა ძალდატანებით მურღულესი გადავიდა. თითქმის ყველა სახლი დაცარიელებულია, გარდა იმათი, რომლებშიც ჩვენი ჯარები განლაგდნენ.

წავივებდით, გზა განვაგრძეთ და ღამით, ძლიერ მომქანცველი მგზავრობის შემდეგ, რომლის დროსაც ჩვენს სიცოცხლეს არაერთხელ ემუქრებოდა საფრთხე, სოფელ სანგოთში მივედით. იქ იყო ჩვენი საგუშაგო 25 ოსი მილიციელი. სანგოთში სარეკომენდაციო წერილი მქონდა ერთ ადგილობრივ აღასთან, სახელდობრ მემედ-აღასთან და დიდი ხნის ფიქრის შემდეგ, მთელი ჩვენი ჯგუფი მის ეზოში შევიდა.

მემედ-აღა უაღრესად სტუმართმოყვა-

რე კაცი აღმოჩნდა: მან ნამდვილი აღმოსავლური გულკეთილობით შინ მიგვიწვია ყველა, გაგვიმასპინძლა საუკეთესო თურქული ყავით, ვახშმით და ბოლოს თურქეთის და რუსეთის წესწყობილების შესახებ გრძელი და სასიამოვნო საუბრის შემდეგ, ყველა საკმაოდ სუფთა ლოგინში დაგვაწვინა.

მეორე დღეს დილით ადრე ავდექით, რომ ართვინში პაპანაქებამდე ჩავგვესწრო. ართვინამდე მხოლოდ ექვსი-შვიდი ვერსი რჩებოდა. ჩემი თანმხლები ოფიცერი უკვე ფეხზე იდგა. მას გარშემორტყმოდა ორი ათეული მილიციელი, რომელთაც ხელფასს ურიგებდა. აქ მეტად საოცარი ამბავი გავიგე: აღმოჩნდა, რომ ღარაჯის სახით საგუშაგოებზე განწესებული ბევრი ამ მილიციელთაგანი ხელფასს არ ღებულობს ხუთი, ექვსი და მეტი თვის მანძილზე. ისინი ტვირთად დააწვენ ადგილობრივ მოსახლეობას, რომელიც გასულ ომში ისედაც ერთობ გაჩინავდა. ჩვენი მასპინძელი მემედ-ალა გიყვებოდა: მიუხედავად იმისა, რომ მისი სოფელი (სანგოთი) ძლიერ ღარიბია, იგი მთელი ამ დროის განმავლობაში 26 მილიციელს, მათი ცხენებით თავის ხარჯზე ინახავს ყოველგვარი ანაზღაურების გარეშე. ამასვე ამბობენ იმ მილიციელებზეც, რომლებიც განწესებულნი არიან სხვა საგუშაგოებზე — მაჰანღში, ბორჩხაში, არტანუჯში და სხვაგან. სხვათაშორის, ცნობილია, რომ ყოველმა ცხენოსანმა მილიციელმა თვითრად უნდა მიიღოს, თუ არ ვცდები, ცამეტ მანეთამდე, ზოლო ქვეითმა — ათი მანეთი.

როგორც შევნიშნე, ეს არსებითად უმნიშვნელო გარემოება, და ამავე დროს ისიც, რომ საოლქო და საუბნო უფროსებს აქამდე ბინის ქირა არ გადაუხდიათ მეპატრონეებისათვის, ადგილობრივ მოსახლეობაზე მეტად არასასიამოვნო შთაბეჭდილებას ახდენს. მემედ-ალამ, თავის უბანში მეტად გავლენიანმა კაცმა, მითხრა — ჩვენ ვფიქრობდით, რომ თქვენი საქმე მყარია, მაგრამ აღმოჩნდა, რომ ფული ისევე ცოტა გქონიათ, როგორც თურქებს.

დილით 8 საათზე ცხენები მოგვგვარე დავემშვიდობეთ ჩვენს სტუმართმოყვარე მასპინძელს და გზას გავუდექით. მსლებლებმა მიჩვენეს გზა, რომელზეც თავისი მამაცი არტანის რაზმით გაუვლია გენერალ-მაიორ კ. ვ. კომაროვის (ამჟამად ბათუმის ოლქის სამხედრო გუბერნატორი). მიჩვენეს ადგილები, სადაც განუწყვეტლად უტევდნენ ართვინსა და მის მისაღრმებთან განლაგებულ მოწინააღმდეგეს. მიჩვენეს ბილიკები, რომელზეც გენერალ-მაიორმა კომაროვმა თავისი ალალი და სამთო არტილერია გაიყვანა. ენახე ყველა ეს ადგილი და, სიმართლე გითხრათ, განვცვიფრდი, თუ შეიძლება ასე ითქვას, რუსი გენერლის სიმამაცით, და კიდევ მეტად — რუსი ჯარისკაცის ამტანიანობით და თავგანწირვით. გავცემა მით უფრო უსაზღვრო იქნება, თუ გავიხსენებთ, რომ ყოველივე ეს ხდებოდა ზამთარში, წელამდე თოვლში, როდესაც რაზმს არც საკმარისი საშენილი გააჩნდა, არც საკმაოდ ათიბის ტანსაცმელი, არც საჭირო რაოდენობის კარები...

შუადღისას ართვინს მივუახლოვდით. ბედს მადლობას ვწირავდი, რომ მიზანს მივაღწიე.

ართვინში სამი დღე დავრჩი. ეს პირველმინდა აღმოსავლური ქალაქია. ბინძური, ვიწრო, გაუნათებელი, უწყსრიდო ქუჩებით, სხვა შენობებზე კრამიტის სახურავებზე უფრო მაღლა აღმართული მინარეთებით. საოლქო სამმართველოდან მიღებული ცნობებით, ართვინის ოლქში მთლიანად 10000 ოჯახზე (კომლზე) ცოტა მეტი მოსახლეობაა. თვით ქალაქ ართვინში, ოფიციალური გამოანგარიშებით, მოსახლეობა ასე იყოფა: 403 კომლი მაჰმადიანი (გამამჰმადიანებული ქართველი), 441 სომეხი — კათოლიკე (ბევრი მათგანი ქართველი კათოლიკეა). და 136 კომლი სომეხი — გრიგორიანელი. ოლქში სულ 240 სოფელია.

მოსახლეობა მხოლოდ ხილით და წვრილმანებით ვაჭრობს. ართვინის ხილი, განსაკუთრებით ზეთისხილი, სახელგანთქმულია მთელს თურქეთსა და ამიე-

რკავკასიაში. ქალაქი მთის აღმოსავლეთ ფერდობზე რომაა გაშენებული და ნიადაგიც ბარაქანია, ეს ხელს უწყობს აქ მეზღაღობისა და მევენახეობის განვითარებას. აქაური ვაშლი და მსხალი სიდიდით თითქმის კაცის თავის ოდენაა, წვნიანი და გემრიელი. ყურძნის მარცვალი კი კაკლის სიმსხოა.

ქალაქი ამფითეატრულადაა განლაგებული მთის აღმოსავლეთ ფერდობზე. მიუხედავად მნიშვნელოვანი დაქანებისა, რაც ალბათ არასდროს საშუალებას არ მისცემს ქალაქს ეკიბაყი ყავდეს. თითქმის ყველა სახლის მებატრონემ მოახერხა თავის სახლის წინ თუნდაც პატარა ბაღის გაშენება. ეს ბაღი ზოგან რამდენიმე კვადრატული საყენია, მაგრამ იგი ღარიბ ართივინელს მთელ სარჩოსაბადებელს ამლევს და ამიტომაც გასაგებია, თუ რა ძვირად უნდა ფასობდეს აქ მიწა. მიწა და რელიგიური შუღლი — აი ორი საგანი, რომლებიც მოსახლეობაში იწვევს მუდმივ დავასა და გაუთავებელ საჩივრებს. განსაკუთრებით ძლიერია სიძულვილი ადგილობრივ სომხებსა და მაჰმადიანებს შორის. საჭირო იყო ართივინის ოქტის უფროსის მთელი ხელოვნება და ჭკბტი, რომ ეს ტომობრივი და რელიგიური მტრობა ურთიერთ აშკარა თავდასხმამდე და სისხლისღვრამდე არ მისულიყო.

ადგილობრივმა სომხებმა, ხალხის ექსპლოატაციის უნარით თავის კავკასიელ ძმებს თუ არ გაუწერეს, ყოველ შემთხვევაში, არაფრით არ ჩამორჩენ მათ. ერთი მათგანი განსაკუთრებული გულისტკივილით გვიყვებოდა, რომ თუ მურღულის ოქმი თურქებს დარჩებოდა, მაშინ ართივინი დაიღუპებოდა. შემდეგში აღმოჩნდა, რომ მურღულის მდიდარი ხეობა ყველაზე მაღლიანი მიწაა, რომელზედაც ართივინელი სომხები თავის ექსპლოატატორულ შესაძლებლობებს იყენებენ. გამოირკვა, რომ მურღულის მოსახლეობას ყველა სახის საოჯახო ნივთები და ფულით ამარაგებენ ართივინელი სომხები და სამაგიეროდ მათგან ყიდულობენ ხილს, აიძულებენ დაამზა-

დონ ძაფი და სხვ. ყველაფერი ესაიბოროტა როგორც ყოველთვის, მიაქვთ ჩალის ფასად.

სამაგიეროდ, ცხოვრებაში იშვიათად მინახავს ისეთი ლამაზი ხალხი, როგორიც ართივინშია. ვიცოდი, რომ ართივინელი ქალები სახელგანთქმული იყვნენ თავიანთი სილამაზით, მაგრამ არ ვიცოდი, რომ მათ ასეთ ღიღებაზე ამდენი უფლება აქვთ.

აღსანიშნავია, რომ აქაურ ქალებს შორის არცთუ ისე ცოტაა ქერა. მაგრამ ქერაა თუ შავგვრემანი, ყველას კანის საუცხოო მკრთალი ფერი, ოვალური სახე, სქელი თმები და მშვენიერი ტანი აქვს. ყველაფერი ეს შერწყმულია მშვენიერ თხელ ტუჩებთან, სწორად მოხატულ შავ წარბებთან და ასევე შავ, მწველ და მოძრავ თვალებთან, რომლებიც შუბლქვემოდან შესივრით გამვლელს და ართივინელ ქალებს იმ სილამაზის იერს ანიჭებენ, რომელსაც ფრანგები „La beauté du diable“ ეძახიან. არ შეიძლება ითქვას, რომ ჩაცმულობა აჩენდა მათ სილამაზეს. პირიქით, იგი მათ აგონჯებდა. წარმოიდგინეთ კოჭებამდე დაშვებული ჩვეულებრივი აბრეშუმის წითელი პერანგი, მასზე მუხლებამდე ჩამოცმული რაღაც კამზოლის მსგავსი, შემდეგ აბრეშუმისავე სქელი ქამარი, რომელიც უკან რამდენიმეჯერ იყვება „ტიურნოსი“ სახით. ყოველივე ამას ავვირგვინებს ღიღი, თეთრი ან ფერადი ჩაღრი, რომელიც მთელ სახეს ფარავს. სამკაულებიდან თვალში გვეცმათ თურქული ოქროს მონეტების რამდენიმე მწკრივი, ჯაჭვზე აცმული და დაკიდებული შუბლზე, მკერდზე და თქოზე. თავზე ასეთი მონეტები ჩვეულებრივ არაუმეტეს ორ მწკრივად, მაგრამ მკერდი და თქოები ხანდახან მთლიანად დაფარულია ამ ჩხარუნებით.

იმ სახლის პირდაპირ, სადაც გაეჩერდით, წყაროა: დილიდან გვიან ღამემდე მასთან დოქებით მოდიან ეს მზეთუნახავები. ჩვენ მათი სილამაზით ეტყებოდით. ართივინელი მაჰმადიანი ქალები,

როგორც ყველა მაჰმადიანი ქალი ქვეყანაზე, თავს ისე გავაჩვენებდნენ, თითქოს ცდილობდნენ შეფუთულიყვნენ, დაფარულიყვნენ, მაგრამ მათ შორის უფრო ლამაზები, ვითომ შემთხვევით, ახერხებდნენ ჩამოეხადათ საფარი და ლამაზი სახე და წერწერა ტანი გამოეჩინათ. სომეხი ქალები კი, პირიქით, ცდილობდნენ რაც შეიძლება აშკარად ეჩვენებინათ თითქმის მთელი მათი მშვენიერება.

ართვინის ღირსშესანიშნაობათაგან განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებს XV საუკუნის ძველი ქართული სახარება. მას ბოლოში ერთვის ქრონოლოგიური მემუარები, რომელიც ძვირფას ისტორიულ მასალას წარმოადგენს. აქ დაეთვალიერეთ ძველი ქართული ციხე, რომელშიც ახლაც შემონახულია ღვინის შეიდი საწური თიხის ქიქით. ეს ციხე, გადმოცემით, როგორც მაჰმადიანური საქართველოს ყველა ციხე, აგებულია გამოჩენილი თამარ მეფის მიერ XII საუკუნეში.

მეოთხე დღეს დავტოვეთ ართვინი, რომ უკან ბათუმში დავბრუნებულყავით. ამჯერად, ჩვენ, რა თქმა უნდა, არ ვისურვებთ იმავე გზით დაბრუნება, მით უმეტეს, რომ ართვინიდან ბათუმამდე არის ისეთი შესანიშნავი მიმოსვლის საშუალება, როგორიცაა ნაოსნობა მდინარე ჭოროხზე. ეს მოგზაურობა შეუძლებელია, როდესაც ბათუმიდან ართვინში მიღისარ, რადგან ჭოროხის დინების სიჩქარე საშუალებას არ აძლევს ნავს უღვევდოთ აყვეს მდინარეს.

თსუთმეტ მანეთად დავიჭირავეთ ჭოროხის დიდი ნავი და 10 აპრილს, დილის 11 საათზე ნაპირს მოვცილდით.

ჩემს სიცოცხლეში ცოტა როდი მიხეტიალია ამ ქვეყანაზე, მაგრამ არ მახსოვს, რომელიმე მოგზაურობას ამდენი სიამოვნება მოეტანოს ჩემთვის. აქ ყოველ ნაბიჯზე შეგებდნენ გენახათ გარემოს ახალ-ახალი პანორამა, რომელშიც კალეიდოსკოპივით იცვლებოდა ხედები ხან ღრუბლებამდე ამართული თოვლიანი სიმაღლეებისა, ხან გაუვალი ტყეებით დაფარული ხეობებისა, ხან გამკვირვალე მთის მდინარის ჩანჩქერებისა და წყარო-

ებისა, რომლებიც საოცარი სიმაღლეებიდან ეცემიან. საუკეთესო ამინდს მიუმატეთ შესანიშნავი ცურვა, მხიარული მისაქე, „კაპიტანი“, როგორც ჩვენ მას ვეძახდით, რომელიც თავისი ცოცხალი ჭკუამახვილი საუბრით გვართობდა. ამას კიდევ მიუმატეთ მშვენიერი საუზმე და ართვინის კარგი ღვინო, რომელიც წამოსვლის წინ მოვიმარაგეთ, და ვაიგებთ რამდენად უნდა დავმტკბარიყავით.

ჭოროხის ორივე მხარეს, თითქმის შესართავამდე, მთები გრძელდებოდა, მათ ქედებზე სოფლებია. თითქმის არცერთი სოფელი არ არის დაბლობსა ან ხეობაში. სათიბი და ბაღები მთების ფერდობებზეა, ან მდინარე ჭოროხის პატარა დაბლობშია. ართვინიდან ბათუმამდე მთელ მანძილზე იგრძნობა სახნავი მიწების დიდი სიმცირე, ამიტომაც ადგილობრივი მოსახლეობის მთავარ საქმიანობას თითქმის მარტო მეზღებოდა და მდინარე ჭოროხით მგზავრების და საქონლის გადაყვანა შეადგენს. თითქმის ყოველ მცხოვრებს საკუთარი ნავი აქვს, თითქმის ყველა მოსახლისათვის ცნობილია სამშინარო ნაოსნობის ხელოვნება.

ართვინიდან წამოსვლის შემდეგ რვა საათი იყო გასული, რომ ბათუმის მეჩეთის „აზიზის“ მინარეთი დავინახეთ და კიდევ ნახევარი საათის შემდეგ უკვე თვით ბათუმში ვიყავით.

ღამით ახალ სასტუმროში „Belle-vue“ გავჩერდით. მეორე დღეს დილით ადრე ფელუკა და კარკაპის პაგეარი პატარა ნავი დავიჭირავეთ და მიუხედავად იმისა, რომ ზურგის ქარი არ ქროდა, დავიძარით ქობულეთისაკენ, რომელიც ბათუმიდან 25 ვერსზე მდებარეობს. ზღვაზე სამი საათის წყნარი ცურვის შემდეგ მივალწვით ქობულეთს, ანუ ჩურჭესუს, რომელსაც პატარა მიგდებული მაზრის ქალაქის სახე აქვს. ყველა დიდი ნაგებობის, ღურსუნ ბეგისა და სხვათა სახლები, ხუტუნებიდან და მუხანსტატებიდან ჩვენს მიერ ზუსტად ნასროლი ყუმბარებითაა დანგრეული. დანარჩენ ნაგებობათაგან

ნახევარზე მეტი ასევე დანგრეული და დაშვარია... ამჟამად ქობულეთში ადგილობრივი მოსახლეობა არა უმეტეს 500 სულს შეადგენს. ომამდე კი 2000 სულზე მეტი იყო. ეს იმით აიხსნება, რომ თურქების ჯარების მიერ ქობულეთის და მისი უბნის დატოვებისას დევრიშ-ფაშას ჯარებს ძალით მიჰყავდათ მოსახლეობა, სხამდენ გემებში და ტრამპონში გზავნიდნენ; თავისი ნებით მხოლოდ მცირეოდენი გასახლდა.

გადასახლებულნი, რომლებიც საქმით დარწმუნდნენ თურქეთის ხელისუფალთა დაპირებების სიცრუეში და განიცადეს ყოველგვარი სიღუბნური — უსახლკარო, შიშველ-ტატველნი, შიმშილით და სიცივით დასუსტებულნი, ამჟამად ნაწილ-ნაწილ გამოირბიან და ჩუმად ბრუნდებიან თავიანთ სამშობლოში. ბათუმის ოლქის უფროსს, თავად გ. გუროვს დაბრუნებულებისათვის ბათუმში სპეციალური ფელუკა აქვს. დაბრუნებულნი ყოველგვარი შევიწროვებისა და ფორმალობის გარეშე სახლდებიან მათ მიერ მიტოვებულ ადგილზე, სახლებს იშენებენ, იწყებენ სოფლის სამუშაოებს და აპირებენ კვლავ მკვიდრი მცხოვრებნი სტეპიანი ქობულეთის უბნის ოცზე მეტი სოფლიდან, რამდე სრულიად დარბეულია და დაშვარია. ხუტუბანში, ქაჭუთში, სოფელ ქობულეთში, ციხისძირში, მუხანსტატეში, ლელვაში, სამებაში, კვირიკეში, გვარაში არც ერთი სახლი არ დარჩენილა. საუკეთესო ხეხილის ბაღები, ასწლიანი კაკლის ხეები, ვენახი, ყველაფერი ეს მოსპობილია, აჩეხილია ნაწილობრივ თურქების და ნაწილობრივ ჩვენი ჯარების მიერ, რომლებიც აქ თითქმის მთელი კამპანიის განმავლობაში იყვნენ დაბანაკებული.

თქვენთვის ცნობილია, რომ ამ უბნის მიმდებარე მდგომარეობას მთავრობამ ყურადღება მიაქცია და მოსახლეობას უკვე დახმარება მისცა სათესლე სიმინდისა და ფულის სახით. მოდის კერძო შეწირულებაც. ქართული გაზეთის „დრო-

ბის“ რედაქციამ აქ გამოგზავნა ერთ-ერთი წარმომადგენელი და გაჰყარება ში მყოფ მოსახლეობას ხელზე დაურია 1540 მანეთი, რომელიც შემოწირულების სახით იყო შეგროვებული. მაგრამ, ყველა ეს შეწირულება და წვრილი დახმარება, რა თქმა უნდა, საკმარისად ვერ მოუტანს თითქმის 5000-მდე მოსახლეს, რომელმაც დაჰარა სახლკარი, სასოფლო-სამეურნეო იარაღები და სათესლე მარცვალიც კი არ გააჩნია.

საჭიროა დახმარება და დახმარება ენერგიული, უფრო მნიშვნელოვანი. ქობულეთის ოლქი იმდენად მდიდარია ბუნებით, მიწა იმდენად მოსავლიანია და მოსახლეობა იმდენად შრომისმოყვარე, რომ აქ დაბანდებული ერთი კაციც კი არასდროს ტყუილად არ იკარგება. იგი თავის ნაყოფს გამოიღებს, არა მარტო მატერიალურს, არამედ ზნეობრივსაც.

ჩურუქსუში მე ოთხი დღე დავყავი. მესუთეზე ზღვივზე ფელუკით დავბრუნდი ბათუმში, მიახლოებითი გამოანგარიშებით, მთელი მაჰმადიანური საქართველო, რომელიც ბერლინის ხელშეკრულებით გადმოგვეცა, 20000-მდე კომალს ითვლის, ან თუ ვიანგარიშებთ თითოეულ კომალზე 5-სულს, დაახლოებით 100.000 სულს. ჩვენ მიერ მიღებული მიწების ფართობი ამჟამად მიახლოებითაც არ შეგვიძლია განვსაზღვროთ.

მოსახლეობა ყველაზე მასობრივი და მჭიდროა მდ. ჭოროხის გასწვრივ; ბორჩხაში, მარადიდში, გონიოში, კახანერსა და მაჭახელში. საკმაოდ მჭიდროდ დასახლებულია ასევე ართვინის ოლქი და მურღულის ხეობა. როგორც ზემოთ ვთქვი, ართვინის ოლქის მოსახლეობა ჭოროხის გასწვრივ ძირითადად მეხილეობას (ზეთისხილი) მისდევს, აგრეთვე ნაოსნობას; აჭარა განთქმულია მეცხოველეობით და საუკეთესო თამბაქოთი; ქობულეთის ოლქში თესენ სიმინდს, რომელიც ყოველწლიურად დიდი რაოდენობით გაჰქონდათ თურქეთსა და იტალიაში. ამას გარდა ზღვის სანაპიროზე ხა-

რობს საკმაოდ მსხვილმარცვლიანი ბრი-
ნგი...

შეძლებულ მოსახლეს აქ აუცილებლად
ორი სახლი აქვს: ერთი პირადი თავისთე-
სა და სტუმრებისათვის, მეორე კი ქალთა
განყოფილებაა. ღარიბებს ერთი სახლი
აქვთ, მაგრამ გაყოფილი ქალთა და მამა-
კაცთა განყოფილებებად. ყველა სახლს
აქვს ფანჯრები, მათი შიგნითა მოწყო-
ბილობა ისეთივეა, როგორიც იმერული
სახლებისა: არის ტახტი, ბუხარი, სამ-
ფეხა დაბალი სკამები, კედლებში ნიში,
ღღისით ლოგინის შესანახად და ა. შ.
ყოველ ოჯახს თუნდაც ერთი ძროხა
მანაც ჰყავს, ამრავლებს ქათმებს, ინდა-
ურებს და ა. შ. მამაკაცები მინდვრად
ერთად მუშაობენ. აქაური ქართველების
საყვარელი საქმელია ფლავი, ლობიო,
ხაჩის ფაფა, მჭადი, ღვინოს, გასაგებია,
არ სვამენ. სამაგიეროდ არც ერთ ჩრდი-
ლოეთის მცხოვრებს არ შეუძლია, მისთ-
ვას ყოველგვარი ზიანის გარეშე ადენის
არაყი, კონიაკი და ყოველგვარი სხვა ალ-
კოჰოლური სასმელი დალიოს, რამდენსაც
აქ სვამენ. ხალხი მალაღია, ჯანმრთელი.
პირველივე შეხედვით შეიძლება შენიშ-
ნოთ, რომ იგი დაბეჩავებული არაა, რომ
მას არავისი და არაფრის არ ეშინია...

ხალხი თავლის სანთელი არაა.
მისი გაღუნვა სურვილისამებრ არ შეიძ-
ლება. ისტორიულმა საუკუნეობრივმა
ცხოვრებამ გავლენა იქონია მის გემოვნე-
ბაზე, ჩვევებზე და ხასიათზე, მაგრამ
ძნელი არ არის, რომ მასში სუფთა ქა-
რთველი ხალხი აღმოვაჩინოთ, მისი სა-
ყოველთაოდ აღიარებული ხასიათის ნი-
შნებით: სიმპატიური, რბილი, კეთილი
ბუნებით, სიამაყით, სიამაყით და შრო-
მისმოყვარეობით. ცოდნისა და სურვი-
ლის შემთხვევაში, ამ ხალხის მართვა
არც ისე ძნელია, როგორც შეიძლება
პირველად გვეჩვენოს. თუ ყოველი აღ-
მინისტრატორ-მმართველისათვის საკი-

როა იცოდეს იმ ხალხის ზნე, რომელი
საც იგი მართავს, ხასიათი, ენა, მდგო-
მარეობა და სხვა. ეს ცოდნა აქ კიდევ
უფრო აუცილებელია, ვიდრე საღმე
სხვაგან. უბრალო გაუგებრობის, ენის
უცოდინარობის და მის მსგავს მიზეზ-
თა გამო, აქ შეიძლება მთელი ქარიშ-
ხალი ატყდეს, შეიძლება სისხლი დაიღ-
ვაროს, შეიძლება ხალხი თურქეთში გა-
დასახლდეს, პირიქით, თუ ხალხს იც-
ნობ, თუ გასურს მას გაუგო, თუ იცი
თავაზიანი მოპყრობა მისი საუკუნეობ-
რივი ჩვევების მიმართ — მისი მართ-
ვა ძნელი არაა.

მხოლოდ იმ ადამიანს, რომელიც არ
იცნობს რუსეთის სახელმწიფოებრივ
ისტერიებს, მაჰმადიანური საქართველ-
ოს სამხედრო და სტრატეგიულ მდგომარეო-
ბას, შეუძლია თქვას, რომ რუსეთს
აქ სჭირდება მარტო მიწა, ტერიტორია
და არა ხალხი. ამას რომ მტკიცება სჭი-
რდებოდეს, სხვა მრავალთა შორის შემე-
ძლო გავჩერებულიყავი ორ საკითხზე:
პირველი, რუსი მოსახლეობა აქ წარმო-
უდგენელია თუნდაც იმიტომ, რომ რუ-
სები აქაურ კლიმატს ვერ იტანენ. ყვე-
ლგან სადაც კი რუსეთის ჯარი დგას,
თუნდაც თვით ართვინშიც კი, სიკვდი-
ლიანობა საოცრად დიდია, მეორეს
მხრივ, ნუთუ რუსეთის სახელმწიფო ინ-
ტერესები მოითხოვს, რომ გაასახლოს
ხალხი, რომელიც ამით ჩვენი დაუნდო-
ბელი მტერი გახდება და მომავალში
შეუძლია მოგვყენოს მრავალი უსიამო-
ვნება?

თუნდაც ამ ორი მოსაზრებით რომ
ვიხელმძღვანელოთ, რუსეთის სახელმწი-
ფოს წარმომადგენლები ბათუმის ოლქ-
ში, ჯერ კიდევ რუსეთის ხელისუფლე-
ბის დამყარების დასაწყისში უნდა ყო-
ფილიყვნენ რამდენადმე დამთმობნი,
დელიკატური ხალხისადმი მოპყრობაში,
წინადაედულნი ხელისუფლების დაბა-

ლი აგენტების ამორჩევაში, რომლებსაც პირდაპირი, უშუალო ურთიერთობა აქვთ ხალხთან.

ჩემი მოგზაურობისა და ბათუმის გუბერნატორთან პირადი ურთიერთობის დროს კმაყოფილებით შევნიშნე, რომ ბათუმის ოლქის მართვისას ამ მოსაზრებებით ხელმძღვანელობენ. დამრჩენია ვისურვო მომავალშიც ეხელმძღვანელ-

ოთ ამ შეხედულებებით. მხოლოდ ასეთი გონიერი და ამავე დროს ენერგიული და რბილი მართვით შევძლებთ ეს ხალხი დავიმეგობროთ; მხოლოდ ხალხთან სამართლიანი მოპყრობის შედეგად შევიძლია ჩვენ ამ სახელოვანი ხალხის სიმშაბათია დავიმსახუროთ.

ს. მ.

„გოლოსი“, 1879, № 158, 9 ივნისი.

ს. მესხის წერილი „ორი კვირა მაჰმადიანურ საქართველოში“ დაისტამბა მაშინ, როცა ერთი წელიც არ იყო გასული რუსეთ-თურქეთის 1877-1878 წლების ომში რუსეთის გამარჯვებისა და დედამამშობლო საქართველოსთან აჭარის შემოერთების დროიდან. ცარიზმის მოხელეები სულ უფრო ანმტკიცებდნენ თავიანთ ძალაუფლებას ჩვენს მხარეში და საამისო ხარჯებს მოსახლეობას აკისრებდნენ. ასეთ ვითარებაში ს. მესხმა, ქართულ გაზეთ „დროების“ რედაქტორმა რუსულ გაზეთში გამოაქვეყნა წერილი, რომლითაც მეფის ხელისუფალთ აფრთხილებდა ლმობიერად მოპყრობოდნენ ადგილობრივ მოსახლეობას. მან ზომიერი ბურჟუაზიული მიმართულების ორგანო „გოლოსი“, რომელიც პეტერბურგში გამოდიოდა, გამოიყენა მაჰმადიან ქართველთა და მთელი ჩვენი ხალხის ეროვნული ინტერესების დაცვის ტრიბუნად.

ს. მესხმა რუს ხელისუფალთ ჩააგონა: ბათუმის მხარეში მომეტებული სიფრთხილე და წინდახედვა გმართებთო, გამგებლებად ისეთი კაცები დანიშნეთ, რომ კარგად იცოდნენ ადგილობრივი მდგომარეობა, ხალხის ზნე, ხასიათი, ენა, ჩვეულება... თვით ცრუმორწმუნეობაც მიიღონ მხედველობაში და შეიწყნარონო. ასეთ პირებად მას განათლებული ქართველი ახალგაზრდები მიაჩნდა და მათ „დროების“ ფურცლებიდან მოუწოდებდა: „წადით ბათუმში! იმსახურეთ იქ! დაიჭირეთ რაც უნდა მცირე თანამდებობა იყვეს, ოღონდ კი ხალხთან თქვენ იქონიეთ საქმე და არა იმ პირებმა, რომელთაც ყველგან თავიანთი ბოროტი სული და ბოროტი საქმე დააქვთ!“

უადგილო არ იქნება მოვიგონოთ, რომ ს. მესხმა რუსეთ-თურქეთის ომის დაწყების დღიდანვე ფრონტს მიაშურა და რუსთა ლაშქარს ფეხდაფეხ მიჰყვა ბათუმამდე. გამარჯვების შემდეგ კი თბილისში შემოწირულების გზით მოგროვილი თანხა ქობულეთში ჩამოიტანა და თავი-

სი ხელით დაურიგა გაჭირვებულ გლეხკაცებს, დიდი შრომა გასწია ბათუმში ქართული სკოლის დაარსებისათვის, ყოველმხრივ უწყობდა ხელს მოსახლეობაში განათლების შეტანასა და მასთან დაახლოებას, განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებდა ხალხის ნდობის დამსახურებას.

ს. მესხმა თავისი სამწერლო და პრაქტიკული მოღვაწეობით დიდი ამაგი დასდო მშობელ ხალხს. ამას მოწმობს გაზეთ „გოლოსში“ გამოქვეყნებული საკმაოდ ვრცელი წერილიც, რომელსაც შემოკლებით ვბეჭდავთ. იგი აქაც წარმოგვიდგება როგორც ილია ჭავჭავაძისა და აკაკი წერეთლის ერთგული თანამებრძოლი, უანგარო ეროვნული მოღვაწე, აჭარის მშრომელთა ჭირისა და ღვინის მოზიარე, მათი დიდი მოჭირნახულე.

რედ.

შან 40 აპ.

63/20

**ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ
И ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ**

„ЧОРОХИ“

**ОРГАН СОЮЗА СОВЕТСКИХ ПИСАТЕЛЕЙ
ГРУЗИИ И АДЖАРСКОГО ОТДЕЛЕНИЯ**

ИНДЕКС 70118